

Մ Կ Ր Տ Ի Զ Ա Ր Մ Ե Ն
Յ Ե Ր Ե Ք Ս Ի Ր Ա Վ Ե Պ

891.99

Ա-91.

Խ Հ Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

204

01 JAN 2009

891.99

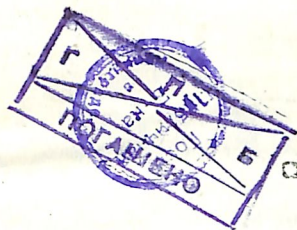
Ա-Յ1

ՄԿՐՏԻԶ ԱՐՄԵՆ

Արմ.

2.127212

ՅԵՐԵՔ ՍԻՐԱՎԵՊ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԵՐԵՎԱՆ

1986

Изд. J 2362

26.02.2013

22094

Պատ. խմբ. Ռ. Արայան
Տեխ. խմբագիր՝ Տ. Խաչվանյան
Մեքագրիչ Հ. Դուրխանյան

Հանձնարարություն,—
ՈՓԻԿԻՆ

40773-63

Գրավոր լիազոր 303, Գառվեր 217, Հրատ. 3608, Տիրույթ 4000.
Հանձնված է արտադրության 16—հունվարի 1936 թ.
Ստորագրված է արտադրության 3—մարտի 1936 թ.
Գեներալի ապարան II Գնունի 4 Շերեան

408

U H U 4 3 6 7 9 C

Այս տանը մի աղջիկ եր ապրում: Նա վոչնչով
գեղեցիկ չեր, բայց գրավիչ եր այնպես, ինչպես վոչ-
վոք: Մարդիկ կախարդվում էին նրա լուկ մի հայաց-
քից, նրա թեկուզ միայն քայլածքից: Ի՞նչ կար
• նրա մեջ այդպես թովիչ՝ վոչվոք չեր կարող ասել:

Ամեն յերեկո, աղջկա հայրը դուրս եր գալիս փո-
ղոց, լուսամուտների փեղկերը ծածկում: Չանգալների
ծաղրերը տալիս եր ներս, ուր իր կինն ամրացնում
եր դրանք: Հետո ընտանիքը պառկում եր քնելու:
Յերբ կեսգիշեր եր լինում, յերբ խաղաղ շնչում էին
ծնողները, փոքր քույրերն ու յեղբայրը, հանկարծ
գրսում լսվում եր սիրով հիվանդ վորևե մեկի խոր
մխացող յերգը: Աղջիկը խաղաղ կիսաթնանում եր
և փակ աչքերով, - կարծես լերազի մեջ, - լսում ցան-
կացող սրտի կարոտը: Ո՞վ եր յերգողը. - աղջիկը չը-
գիտեր: Լսում եր և մտածում: Մի վայրկյան նրան

հիպնոս... և եր այդ սերը,—կարծես զբոսից անտեսանելի մի ուժ թափանցում եր ներս և շրջապատում նրան: Նա ցանկանում եր դուրս յելնել, փարվել անծանոթ տղայի վզով հենց միայն այն բանի համար, վոր նա այդպես խորը սիրում եր իրեն: Սակայն լոկ մի վայրկյան եր տեսում այդ զգացումը, ապա աղջիկը բարկանում եր.—*Ի՞նչ են ուզում իրենից այդ բոլոր յերթատասաղները: Ձե՞ վոր ինքը չունի վոչ մի գեղեցկություն, մինչդեռ բազմաթիվ ուրիշ աղջիկներ կարող եյին մեռնել այդ տղաներից ամեն մեկի սիրո համար...* Յեվ նա, փոխանակ դուրս յելնելու, կարծես յերգողին վշտացնելու համար, ավելի յեր փաթաթվում վերմակի մեջ և գլուխը ծածկում՝ վոր չլսի...

Լինում եյին գիշերներ, յերբ յերգի փոխարեն լսվում եր սրնգի վճիտ ու զով նվագը: Սիրահարվածն իր հետ բերած եր լինում վորևե սրնգահար յերթատասաղի, վորպեսզի նա գիշերվան ու աղջկան հայտներ իր սերը, իր կարոտը: Յեվ տարորինակ եր այն, վոր իրօք, նվագի միջից լսվում եյին վոչ թե նվագողի, այլ սիրահարվածի սրտի հառաչանքները: Սրնգահարի թոքախտավոր, գունատ դեմքն անտարբեր եր լինում ու հանդարտ, թվում եր, թե նա նվագարանի մի մասնիկն եր լոկ, իսկ իսկական նվագողը նա եր, ում աչքից փախել եր քունն այդ վոչ մի գեղեցկություն չունեցող, բայց թովչանքով ձգող աղջկա համար...

Աղջիկը նվագը լսում եր նույն հուզումով, ապա նույն անտարբերությամբ, և դարձյալ փաթաթվում եր վերմակի մեջ, և դարձյալ դուրս չեր գալիս:

Լինում ելին ամիսներ, յերբ մի համառ յերիտասարդ, կանոնավոր կերպով, ամեն գիշեր, ճիշտ նույն ժամին, գալիս յերգում եր և գնում: Նա շարունակ յերգում եր նոր ու նոր յերգեր՝ մեկը մյուսից ավելի սրտառուչ, ավելի մաքուր: Այդ ամիսներին, նրա ահից ուրիշ վոչ մեկը չեր համարձակվում մոտենալ աղջկա լուսամուտներին: Անցնում ելին որերն ու շաբաթները, բայց աղջիկը դուրս չեր յելնում: Հետո, մի գիշեր տղան այլևս չեր գալիս և նրան գտնում ելին քաղաքի մերձակա վորևե վայրում՝ իր հուսահատ ձեռքով, թե՛ ուրիշի վրեժխնդիր ձեռքով սպանված... Հենց նույն գիշեր, աղջկա լուսամուտների մոտ նրան փոխարինում եր մի ուրիշը:

Մի գիշեր սակայն, վոչ վոք չերգեց կամ նվագեց: Աղջիկն արթնացավ անսովոր լուռությոն ց. զգաց ժամանակը, հասկացավ, վոր կեսգիշերն անց ե, հիշեց, վոր քնի մեջ ևս, հակառակ մյուս որերի, վոչինչ չեր լսել: Սպասեց մի քիչ, հետո ավելի շատ, ավելի շատ... Յեվ առաջին անգամ իր վողջ կյանքում՝ նա իրեն զգաց վիրավորված ու լքված: Թեթև, սպիտակ շալն ուսերին գցեց ու յելավ բակ, ապա փողոց: Ձով եր: Նա սրսփաց: Փաթաթվեց շալի մեջ, նայեց: Անկյան յետևում, իրենց լուսամուտների մոտ՝ վոչ վոք չկար՝

Աղջիկը բարկությունից բոլորովին սթափվեց: Նայեց ավելի ուշադիր, կարծես չհավատալով, ապա յերբ ուզում եր նորից ներս մտնել, հանկարծ տեսավ մի տղայի՝ դիմացի անկյան աղբյուրի մոտ, աղբյուրի գլխաքարին հենված: Մոտեցավ նրան:

— Ինչո՞ւ յես կանգնել,— հարցրեց աղջիկը:

— Նայում եմ:

— Ինչի՞ն ես նայում:

— Աղբյուրի ջրին:

— Ինչո՞ւ,— զարմացավ աղջիկը:

— Նայում եմ, թե ինչպես ջուրը գնում է, գնում, ու չի վերջանում:

Տղան լռեց: Աղջիկը նույնպես: Միայն ջուրն էր իջնում անձայն և գոռի քարին թեթե խշշում:

— Ինչո՞ւ չես յերգում,— հարցրեց աղջիկը:

— Աշակերտը վարպետի մոտ համեստ պիտի լինի: Աղբյուրը յերգում է իմ փոխարեն: Նա յե վարպետը:

Աղջիկը քմծիծաղ տվեց:

— Յեո՞ չեմ հասկանում, աղբյուրն ի՞նչ է յերգում վոր...

— Ամենամաքուր, ամենաանկեղծ յերգը նա յե յերգում:

Աղջիկը զարմացած նայեց տղային: Մինչև այդ, բոլորը յերգում էլին կամ նվագում. նա առաջինն էր, վոր լռում էր. նա տարորինակ կերպով տարբերվում էր մյուսներից...

— Վոր չպիտի յերգես՝ գնա,— ասաց աղջիկը բարկացած:

Տղան գնաց:

Աղջիկը մտավ ներս, պառկեց, բայց քունը չտա-րավ:

Հետևյալ գիշեր, նորից լավեց մի սովորական յերգ: Աղջիկն արթնացավ անախորժության զգացումով: Նա հասկացավ, վոր ավելի գոհ էլիներ, յեթե յերգի փո-խարեն լսեր նախորդ գիշերվա լռությունը: Սակայն

հակառակ իր ցանկության՝ յեղանակը ներս էր թա-փանցում համառ և անկոչ:

Յերկրորդ գիշերը սրինգ նվագեցին: Աղջիկն արթ-նացավ բարկացած: Ձեռքերով ականջները փակեց, գլուխը կոխեց բարձի տակ և մինչև լույս մնաց այդ-պես պառկած:

Յերկրորդ գիշերն աղջիկն արթնացավ լռության մեջ: Մի քանի րոպե սրտատրոփ սպասելուց հետո՝ վեր կացավ, շալն ուսերին առավ: Բայց հազիվ դռ-նը մոտեցած, դրսից լավեց մի նոր յերգի ձայն: Աղ-ջիկը զայրացած, ուսերից վար առավ շալը, վորի ծայրը խփվեց փոքրիկ սեղանի վրա դրված ջրի բա-ժակին ու ցած նետեց:

Բաժակի ձայնի վրա հայրն արթնացավ:

— Ձեն թողնում, վոր քնեմ,— բողոքեց աղջիկը:

— Ուղի՞ւս ես՝ գնամ— վռնդեմ,— առաջարկեց հայրը:

— Հարկավոր չե, հայրիկ: Յեո շուտով դրանց ձայ-նը կկտրեմ,— հանգստացրեց աղջիկը:

Մի քանի րո հետո, նա ամուսնացավ պատահա-կան մեկի հետ: Հայրն իրենց սենյակներից յերկուսն առանձնացրեց, տվեց աղջկան: Լուսամուտի տակ ընդմիշտ ու վերջնական լռեցին գիշերաչին յերգերը:

Մի տարի հետո, աղջիկը հեռացավ ամուսնուց: Ա-մուսինն ինչ անտարբերությամբ վոր յեկել էր, նույն անտարբերությամբ ել գնաց:

Իր մանկության և աղջկության այդ սենյակնե-րում, աղջիկը մնաց մենակ: Ամեն անգամ, յերբ կես գիշեր էր լինում, նա հին սովորության համեմատ՝ նորից էր արթնանում: Արթնանում էր, բայց վոչ

վաթի չէր հաշտում: Գիտեր, վոր այլեւ լերդ չէր լի-
նելու և գոհ էր դրա համար: Բայց գիտեր նաեւ, վոր
լուսթյան մեջ չէր վերադառնալու աղբյուրի լերդին
ուսկնդրող այն տղան: Մի գիշեր, — միայն մի գիշեր, —
նա ինքը վեր կացավ ու գնաց դուրս, ջրի յերգը լը-
սելու համար: Լսեց, վուչինչ չհասկացավ ու վերադար-
ձավ:

Յեւ մինչև հիմա աղջիկն ապրում է ալնաեզ:

1 9 3 5

Չ ա ռ ե ն ց ի ն

Ն Ր Ա Ն Ք, Վ Ո Ր Փ Ո Խ Վ Ե Ց Ի Ն

«...վորովհետեւ յուրաքանչյուր անգամ
նրանք դալիս են ուրույն ճանապարհով
և յուրաքանչյուր անգամ՝ անսպասելի»...
Բեն վենուտո Չելլինի—«Խնդ-
նակենսագրություն», մասն, 2, գլ. 2

Յես, ի հարկե, վատ մարդ էիմ: Վոմանք ասում
են, վոր չես տաքդլուխ եմ: Չափազանցություն եւ Ա-
սել, վոր մի քիչ եմ տաքդլուխ, այդ գեռ վոչինչ:
Բայց վոր բոլորովին, այդ արդեն...

Ճիշտը խոստովանած, նույնիսկ այդ տաքդլուխու-
թյունը՝ վերաբերում ե իմ անցյալին: Ներկայումս
յես սովորական մահկանացու յեմ: Կասեն՝ այդ ի՞նչ-
պես պատահեց: Պատահեց այդ բանն ամառանոցում,—
հանգստի տանը: Չովից եր, թե հանգստից, գուցե
բնության գեղեցկութիւնն եր պատճառը, վոր յես
փոխվեցի: Ի՞նչ իմանաս...

Ի՞նչ իմանաս, թե վաղն ի՞նչ պիտի պատահի քեզ
և այդ պատահմունքն ի՞նչ կերպ պիտի ազդի վրադ:
Ապրում ես, գրքեր ես կարդում, ճառեր ես լսում, լի-

նում ես մեծ քաղաքներում, այցելում ես գործարաններ ու սովխոզներ և այդ բոլորը կարծես վոչինչ, անցան կողքովդ՝ նույնիսկ չշոշափելով քեզ: Բայց հանկարծ, մի յերկրորդական ամառանոցում, հանգստի մի փոքրիկ տան մեջ, կատարվում է քո վերածնունդը...

Դե հիմա յեկ և ասա, վոր կարեորն այդ հանգստի տունն եր, իսկ մնացածը՝ վոչինչ: Կամ ասա, վոր բոլորովին ել այդպես չե: Գուցե այդ գրքերն ու ձառերը, քաղաքներն ու գյուղերը թողել եյին քո մեջ մի-մի բան և դու այդ չեյիր նկատել, իսկ հանգստի տնում յերևան յեկածը վոչ թե ամառանոցի ազդեցությունն եր, այլ այդ ամենի, վոր հոգուդ խորքից դուրս եր լողում դեպի մակերեսը... Կամ գուցե ընդհակառակը, այնտեղ, հանգստի տանը, քեզ հետ պատահեց մի բան, վոր առաջ չկար ու չեր յեղել քո մեջ...

Ի՞նչ իմանաս: Վոչ հոգեբան ես, վոչ դատապան քննիչ: Գրեա՛ւ Լավ, գրիր: Գուցե ուրիշ մարդիկ յեղարակացություններ հանեն և տան քո պատասխանը:

Յես վար իշա փոքրիկ կայարանում և զարմանքով նայեցի շուրջս: Սխալ չեմ իշել: Այն կայարանը պետք է լինի... Ստուգեցի: Սխալ չկար: Բայց հար ե խոր հանգստի տունը, դրա հերն անիծած...

Լո՛ւվա ձորն եր: Այլ ու ձախ՝ պատերի նման կանգնած եյին անտառախիտ սարերի զուգ շարքերը: Յետևում և առջևում՝ վոլորապատույտ ձորի կորչող ծայ-

րերը: Վոչ մի լանջի վրայից չեր յերևում վոչ մի շենք: Դե յեկ ու գտիր հանգստի տունը:

Մտա կայարանի շենքը: Դիմեցի առաջին հանդիպողին: Շոգից քրտնաթաթախ՝ նա հառաչեց և մեկամաղձոտ կերպով ցույց տվեց մի վոտնահետքի ուղի, վորը գնում եր ռելսերին գուղահեռ:

— Գնա: Թեքվիր: Բարձրացիր:

Գնամ, թեքվեմ, բարձրանամ: Կարճ եր ասված: Ավելի կարճ՝ քան պետք եր: Բայց յես գնացի:

Իմ մի կողքով գնում եյին ռելսերը, իսկ մյուս կողքով հոսում եր պղտոր Դեբեա: Բացի դրանցից և բացի իմ վոտքերի տակ ձգվող նեղ կածանից, ձորում ամեն ինչ կանաչ եր՝ հատակից մինչև կատարները: Ամենից ներքևում, ջրի ավին և ռելսերի մոտ, բուսել եյին մորու, մասրի և վալրի խաղողի թփեր: Ավելի վերև, թե աջ և թե ձախ՝ լանջերը ծածկված եյին նեղ-բնավոր, բայց սաղարթախիտ ծառերով:

Կարծում եյի, թե հով պիտի լիներ: Յեվ իրոք, առաջին բույսերին հենց այդպես ել թվում եր: Բայց հետո զգացվեց տոթը: Յես ուզում եմ մի յերկու խոսք գրել այդ տոթի մասին:

Նա, — այդ տոթը, ինձ խեղդեց վոչ թե իր ֆիզիկական, այլ բարոյական ազդեցությամբ: Այդ պետք է լավ հասկանալ Խնդիրն այն ե, վոր տոթն այնքան ել հեղձուցիչ չեր, վոր զգալի նեղություն այնքան ել հարմին: Սակայն դրա փոխարեն, նա ճշտար իմ մարմին: Սակայն դրա փոխարեն, նա ճշտում եր իմ հոգին և այն ել՝ ծանր կերպով: Այդ տոթում եր իմ հոգին և այն ել՝ ծանր կերպով: Ահա, թըն ինձ ստիպում եր տանջվել ու յերազել: Ահա, — սկսեցի մտածել յես, — ահա յես ընկել եմ այս խորն

ու անձուկ կիրճը, իսկ այնտեղ, վերեւում; ուր վերջանում են սարերը և յերկինքն ե սկսվում, ահա այնտեղ, ամենայն հավանականությամբ, սքանչելի յեղանակ ե... Այստեղ նեղ ե ու փակ, այնտեղ լայն ե և արձակ: Հեռավոր հորիզոններ, մեծամեծ տեսարաններ կան այնտեղ: Այստեղ՝ ցածր, դեմնահուպ, այնտեղ՝ բարձր, վերամբարձ, տիրապետող: Կանգնիր այնտեղ վորեւե ժայռի վրա և մի հաջացքով կլանիր բնության այս ամբողջ կերտվածքն իր բազմապիսի սար ու ձորերով, լեռնահարթերով, կածաններով, յերևացող հեռու և մոտիկ գյուղերով...

Ահա այդ կերպ ազդեց տոթն ինձ վրա: Նա կարծես խլեց ինձ իր հորձանքով և մի թեթև տաշեղի պես սկսեց բարձրացնել դեպի իր մակերեսը: Յես յերևակայությամբ արդեն այնտեղ եյի, բարձրում, ուստի և այնքան դառն եր իրականությունը, վորը կոշտ ուլտի կերպաբանքով խփվեց իմ վրաքին և յես տեսա, վոր դեռ այդտեղ եմ, ձորի հատակում...

Գնա, թեքվիր, բարձրացիր... Այժմ զգացի, վոր ավելորդ եյին նույնիսկ այդ կարճ բառերը: Այժմ, առանց այդ բառերի չել, յես գիտեյի, յես զգում եյի, վոր հանգստի տունը պետք ե լինել այնտեղ, վերեւում, ամենից վերեւում և ուրիշ վոչ մի տեղ...

Յես թեքվեցի կածանից, անցա ուլտերի վրայով այն կողմ և այժմ արդեն ինձ զգացի սալլի ճանապարհի վրա: Բարձրանում եր սալլի ճանապարհը լանջն ի վեր, կորչում եր անտառի մեջ, հետո նորից եր հայտնվում, ձգվում եր լանջի լայնքով, յետ եր դառնում մի նոր զուգահեռով, նորից եր թեքվում,

նորից եր յետ դառնում: Հաջկական լեռնաստանի սովորական տեսարան: Անսովորը միայն անտառն եր, վորի զով շունչը փովել եր վողջ ձորի վրա:

Յերբեմն մեծ ծառեր եյին հանդիպում ճանապարհի յեղերերին, և այն ժամանակ նրանց սուվերն իրենց տակն եր առած լինում ճանապարհի մի մեծ պատուը: Իսկ յերբեմն, ծառերը յետ եյին գնացած լինում նրա կողքերից և այն ժամանակ, արևի կուրացքնող պայծառ լույսն ընկած եր լինում նրա գորշ սպիտակ փոշու վրա: Յերկու կողմերում, համատարած փոված եր խիտ անտառն իր կիսախավարի ծանրությամբ: Յուրաքանչյուր ծառ՝ կարծես հրավիրում եր քեզ իր սուվերի տակ՝ պառկելու, սաղարթների բույրը շնչելու և քնելու:

Սակայն հարկավոր եր գնալ: Յես արդեն բավական բարձրացել եյի: Ներքևում յերևում եյին փոքրացած կայարանի մի քանի շենքերն ու համարյա աննկատելի դարձած Դերետը, իսկ վերևում, դեռ չեր ել նշմարվում հանգստի տունը: Ո՞ւր եր թագնվել նա...

Յես արագ քայլում եյի և յուրաքանչյուր քայլի վրա իմ սիրտս հրճվում եր ձորից ազատագրվելու մեծ բավականությունից: Կարծես յես ճիգ չեյի առնում վերեւ բարձրանալ, այլ մի ուժ ձգում եր ինձ այն բարձրից: Յեվ յերբ վերջապես սալլի ճանապարհը վերածվեց կիպարիսներով շարված մի շքեղ ծառուղու և վերջացավ սարի բարձրավանդակի վրա, հանգստի տան դիմաց, յես արդեն ինձ զգում եյի հանգստացած ու բավարարված...

Նա հանկարծակի չերևաց,—այդ շենքը: Յեւ միայն յերևալուց հետո չես զգացի, վոր նա կարող եր յերևալ և հավանորեն չերևում եր նաև ցածրից,—ձորից, միայն թե վարժ աչք եր հարկավոր նրան նկատելու համար: Համենայն դեպս չեթե վոչ ամբողջ շենքը, գոնե նրա կտուրի սուր ծայրը պետք ե վոր յերևար հենց կայարանի մոտից:

Ուրեմն ահա թե ինչ բան ե այս հանգստի տունը... Լեռների բարձրավանդակի մենավոր պալատ՝ շրջապատված մրգի ծառերով ու մշտադալար յեղևների հետով: Մի գեղեցիկ, յերկհարկանի շենք, կառուցված մի հարստի ձեռքով՝ իր և իր ընտանիքի համար:

Յես մոռացել եյի, վոր պետք եր մոտենալ շենքին: Յես կանգնել եյի և հիանում եյի մարդկային ստեղծագործութեամբ, վորն սքանչացրել և իմաստավորել եր վայրենի բնության այդ անկյունը: Գեղեցիկ եր ներքևում փռված ձորը, գեղեցիկ եր այդ բարձրավանդակը, գեղեցիկ եյին ձորի մյուս ափի սարերն ու նրանց զագաթների վրա փռված փոքր ու մեծ հարթութիւնները, գեղեցիկ եյին անտառները, բայց այդ բոլորի մեջ չկար վոչ մի գիտակցական նպատակ, չկար վոչ մի նախագծված որինաչափութիւն, վոչ մի միտք... Յեւ ուրեմն վորքան սքանչելի պիտի չերևար ինձ այդ մի անկյունը, ուր բնության հանճարեղ առեղծվածը, — մարդը, — իր ստեղծագործութիւնն եր կանգնեցրել: Ապրում ենք քաղաքում, ուր

ամեն ինչ շինված ե մարդու ձեռքով և չենք նկատում մեր չերջանկութիւնը: Այնինչ, անշուշտ մենք չերջանիկ ենք, վորովհետև մարդու ձեռքով ստեղծագործված ամեն մի իր՝ դա հեթիաթ, դա յերազ, դա սուսպել ե բնության համեմատութեամբ:

Յես զարմանում եյի նախամարդու զարմանքով...

Յես կանգնել եյի ակնապիշ և յերևի դեռ չերկար կմնայի այդպես, յեթե կողմնակի մի միջամտութիւն չխանգարեր ինձ...

Ո՛վ քաղցր պատահականութիւն, վոր միշտ ինձ յերևացել ես անշուշտ կերպարանքով. այդպես չերևացիր նաև այդ րոպեին: Բայց այդ անգամ դու ստացել եյիր քո ամենագեղեցիկ մարմնավորումը, ամենաքանչելի ելացումը... Դու մոտեցար ինձ և հարց տվեցիր.

—Ո՛ւմ եք ուզում, ընկեր...

Յես քսանվեց տարեկան եյի: Յես ինձ լուրջ մարդ եյի համարում արդեն: Յեւ թվում եր ինձ, վոր այժմ չես,—վաստակավոր համբուրող,—անխոցելի չեմ աղչկա հրապուլի հանդեպ: Բայց չերբ լսեցի «ձեւ եք ուզում, ընկեր» խոսքերը՝ արտասանված քո աղչկային ձայնով, չես հազիվ զսպեցի իմ պատասխանը

—Քեզ:

Յեւ դրա փոխարեն, ինչվոր բան թոթովեցի հանգըստի տան մասին, բնության մասին, իմ մասին:

—Ձեզ գրասենյակն ե հարկավոր,—չգրակացրեց նա.—անցեք այս կողմով:

Յես գնացի: Յես շնչում եյի յեղևներների բույրը և կուրծքս ուռչում եր մաքուր ու թարմ ոդի հորձան-

քից: Իսկ աչքերիս առջև դեռ փայլատակում եր նրա սպիտակ զգեստը, չես տեսնում եյի նրա բաց թևերի ցորնագույնը, չես տեսնում եյի նրա մերկ վոտքերը կիսակոշիկների մեջ: Սակայն մի խաղաղ, անկիրք հուզում պաշարել եր ինձ: Վտանգավոր ընդմիջում փոթորկից առաջ... Յես գիտեյի, վոր չերբ դուրս գամ գրասենյակից, տեղավորվեմ, լվացվեմ ու նախաճաշեմ, վոր չերբ վերջացնեմ այդ անհրաժեշտ, մահկանացուական գործերը, իմ առաջին հոգսը պիտի լինի՝ հանդիպել նրան...

Բայց չեղավ այլ կերպ:

Յեղավ այնպես, վոր գրասենյակից չես գնացի. ուղիղ ննջարան և պառկեցի ինձ հատկացված մահճակալի վրա: Այդ՝ չերկրորդ հարկումն եր և լուսամուտից չերևում եյին հանգստի տան ոժանդակ շենքերը, այգին, ցանկապատը, ցանկապատի չետեից անցնող ճանապարհը և փոքրիկ մի գյուղ՝ մի քանի քաջ հեռվում:

Յես մտածում եյի: Յես չեյի շտապում հանդիպել աղջկան: Յեմ ինչո՞ւ հանդիպել: Նա տվեց ինձ աչք, ինչ վոր հարկավոր եր: Նա տվեց ինձ մի քաղցր հանդիպում, նա գեղեցիկ դարձրեց իմ մոտքը հանգրստի տուն: Ի՞նչ գեղեցիկ ե կյանքը, սիրտ իմ սիրելի: Ի՞նչ գեղեցիկ են կիպարիսները ծառուղու վրա, աղջիկը՝ մոտքի մոտ, և այս ամառանոցը, և այս մահճակալը, և այս փափուկ ներքնակը: Ի՞նչ հաճելի չեն մարդիկ, վոր հանդիպում են քեզ և վորոնք բոլորը քեզ ընկերներ են և վորոնց բոլորին դու ընկեր ես: Ի՞նչ լավ ե աշխարհը, ինչ լավ են մոտիկ ու հե-

ռու, ծանոթ և անծանոթ բոլոր վայրերը... Այ, դու դեռ չես չեղել, ասենք, Արխանգելսկում: Բայց գնա այնտեղ չերբ վոր կուզենաս և քեզ կհանդիպեն սիրելի մարդիկ, սիրելի դեմքեր: Մերոնք, — հասկանում ես ինձ, — մերոնք կհանդիպեն... Ինչ լավ ե այդ «մերոնք»-ը... Յեմ այնպես կթվա քեզ, վոր այն քո տունն ե, ուր դու վերադարձել ես, և այն ձերոնք են, վոր քեզ հանդիպում են և այն ամեն ինչը և այն բոլոր մարդիկ քեզ ծանոթ են ծնված որմանից և ծընված որմանից ել՝ քեզ սիրելի...

Վոչ, յես այն չեմ ասում, ինչ վոր ցանկանում եմ: Գուցե քոնս ե տանում այս հաճելի հանգստի պատճառով: Կամ դուցե իմ այս մտքերը՝ մտքեր են, վորոնք դեռ չունեն վոչ մի ձև արտահայտություն, վորովհետև դեռ չեն արտասանվել վոչ մեկի շրթունքներով, վորովհետև դեռ դուրս չեն թռել վոչ մեկի կրծքից: Ի՞նչպես ասել...

Նու, ասենք այսպես: Մի տուրիստ ե գալիս Յեմլոպայից այստեղ: Պարզապես՝ տուրիստ: Ի՞նչ իրավունքներ պիտի ունենա նա կամ ի՞նչ պարտականություններ.— գուտ տուրիստական: Պիտի նայի, զննի, ծանոթանա և վերադառնա.— ահա նրա իրավունքը: Պիտի յենթարկվի մեր որենքներին.— ահա նրա պարտականությունը...

Իսկ յես Արխանգելսկ կգնամ դժգոհով, ձայնս գլուխս գցած, սրան նախատելով՝ հասարակական գույքը փչացնելու համար, նրան գովելով՝ իր արտասանած լավ բանաստեղծության համար, յերրորդի հետ շախմատ կխաղամ, թերթում հոգված կգրեմ կա-

յարանապետի բնութագրատ վերաբերմունքի մասին, քաղկեդոնից հանձնարարութիւնն կատարած գնալ ձրկ-նաբուծարան, ուսումնասիրել արտադրութիւնը և փոխել չեղած անմիջիցս վիճակը, միլիցոններից նկատողութիւնն կատարած փողոցի մեջտեղով քայլելու համար, մի աղջկա հետ կինո կգնամ, շաբաթորդայի ժամանակ քարեր կհավաքեմ...

Այսպես ամեն մարդ գնում և իր տունը...

Ինչո՞ւ յեմ ձտածում այս մասին ամառանոցում: Գուցե նրա համար, վոր այս ել իմ տունն և, ուր չես յեկել եմ հանգստանալու: Գուցե նրա համար, վոր այստեղ ել կան անծանոթ մարդիկ և նրանք բոլորը մերոնք են, յուրայիններ...

Չգիտեմ...

Լուսամուտից ներս և փչում լեռնային հովը: Մի անուշ թմրութիւնն պաշարել և ինձ: Խուլ, շատ խուլ լսվում և շշակի ձայնը՝ այնտեղից, ներքեից: Գնացքներ են անցնում... Վորքան հաճելի չե, վոր այստեղից, ամայի այս սարի վրայից, այս փոքրիկ շենքը կապված և պողպատե ամուր գծերով մեր ամբողջ յերկրի հետ, մեր վողջ աշխարհի հետ...

Սուրում են գնացքները...

3

Մի ձեռք կամացուկ շոշափեց ինձ: Բաց արի աչքերս: Նա յեր, — այն աղջիկը:

— Դուք չեք նախաճաշել:

Յես վճռեցի շփոթեցնել նրան:

— Դուք հերթապահ եք, — հարցրի:

— Վոչ:

— Ուրեմն:

Նա զգաց, վոր բռնվել և, բայց հպարտ պատասխանեց.

— Հենց այնպես, ընկերարար: Յեթե չարթնացնեցի, սոված կմնայիք: Իսկ դուք, դեռ շնորհակալութիւն ել չեք հայտնում...

Այս անգամ արդեն, չես եյի բռնվել: Վեր կացա և միտսին գնացինք դեպի ճաշասենյակ: Ճանապարհին նա ինձ հարցրեց.

— Ինչո՞ւ չեք ուշ յեկել: Սրդեն ամսի 14-ն և: Այստեղ բոլոր գտնվողներս յեկել ենք ամսի սկզբից:

Յե՞վ չսպասելով պատասխանի, շարունակեց:

— Յերեկ ամսի վերջին մեզ հետ միասին թողնելու չեք հանգստի տունը:

— Վոչ, չես պետք և մնամ ուղիղ մի ամիս:

— Մինչև մյուս ամսի կհար:

— Այո:

Նա ուսերը շարժեց:

— Դուք, ընկեր, ձեր այցելութեամբ բոլորովին խախտում եք հանգստի տան կանոնները: Այստեղ բոլորն են լինում մի ամսով, բայց միշտ գալիս են ամսի սկզբին և վերադառնում վերջին: Ահա տեսեք, առայց նա և ծիծաղելով ցուցց տվեց մատիտով դրած միջանի տող պատի վրա.

«Ո՞վ այցելուներ, լսեցեք իմ խմաստութիւնը. — յեկեք ամսի 1-ին և վերադարձեք 30-ին»:

— Ի՞նչ խմաստուն մարդ և յեղել դրա գրովը,

ժպտացի լես:—Յեվ անիծվածը վոչ մի բացառություն չի սահմանել, վորով արդարացիներ իմ ուշացած այցելությունը: Մինչդեռ, լես, զբաղված եյի այնքան կարևոր գործերով...

Մենք ծիծաղելով մտանք ճաշասենյակ:

Յեվ այնտեղ, լես, առաջին անգամ ծանոթացաւ նրանց հետ, ովքեր պետք է կալմելին իմ միջավայրը մի ամբողջ ամիս: Այսինքն վոչ թե մի ամիս, այլ յերկու շաբաթ:

Նստած ելին նրանք սեղանների շուրջը և նախաճաշում ելին: Քառասունից-հիսուն հոգի: Բոլորն էլ ծանոթ: Կերպարանքներ, գլխավորապես բանվոր ու գյուղացի յերիտասարդներ: Նրանցից վոչ մեկին լես անձամբ չեյի ճանաչում, սակայն նրանք սիրելի ելին ինձ հին մտերիմների պես:

Յես նստեցի և աղջիկն էլ իմ կողքին:

Վորքան հարազատ են ինձ այս բոլորը, մի տեսեք: Մտերմության շունչը մթնոլորտի պես տարածվել է վողջ ճաշասենյակում: Վորքան չուրալին են սրանք: Միթե առաջին անգամն է, վոր տեսնում եմ սրանց: Դե ախր սրանք մենք ենք ու մերոնք: Վոչ մի ձևականություն, վոչ մի անծանոթավարիություն: Ախր մեր ընտանիքն է սա...

Յես հոգեպես ուրախ եյի, վոր մի ավելորդ անգամ, այդքան փայլուն կերպով ապացուցվում էր իմ արխանգելսկյան թեորիայի ճշմարտությունը: Յես կարիք չունեյի այդ ապացույցին, յիս առանց այդ էլ համոզված եյի դրա մեջ, սակայն և այնպես, ուրախանում եյի, հոգեպես հրճվում:

Բայց հանկարծ, կարծես քնից սթափված, լես զարմանքով նայեցի շուրջս: Մի անակնկալ հանկարծակիի բերեց ինձ: Յես նկատեցի, վոր նրանք,—ճաշասենյակում գտնվող բոլորը, բացի ինձանից,—վոչ միայն մտերիմ ելին միմյանց հետ, այլև մի ուրիշ կերպ, վորն առաջին հայացքից դժվար էր բնորոշել: Իհարկե, իմ արխանգելսկյան թեորիան դրանից չէր պարտվում, սակայն լես զգում եյի արդեն, վոր նա անկարող էր ամբողջովին բացատրել տեղի ունեցածը: Յեվ իսկապես,—այդ ինչն էր պատճառը, վոր թեև մենք բոլորս մտերիմ ելինք միմյանց, բայց նրանք բոլորը, բացի ինձանից, ինչ վոր մի այլ կերպ եյին իրար հետ:

Ի՞նչ բան էր այդ...

Այդ այն էր, վոր նրանք բոլորը վորոշ փոխհարաբերության մեջ ելին իրար հետ: Այդ էր գլխավորը...

Նրանցից մեկը, վոր նստած էր իմ դեմ, ուրախ մի ուսանող էր, վորն իր չուրաքանչուր շարժումով կամ խոսքով ծիծաղ էր պատճառում բոլորին: Ըստ չերևույթին, նա հանգստի տան ընդհանուր կոմիկն էր, սիրված գվարձախոսը: Յերկար սեղանների վրայից նա նայում էր հեռու և գլխի ակնարկով հասկացնում էր ինչվոր մի ուրիշին, վոր իր կակաոն նա խմում է նրա կենացը: Այդ մի ուրիշը մեքենավար բանվոր էր, չերեսունհինգ տարեկան, բայց պատանու պես աշխույժ: Հետազայում տեսա, վոր նա ուսանողի զվարճախոսության մշտական ընկերն էր և նրա կատակների սովորական լինական: Նրանք շարունակ միմյանց հետ ելին լինում, իսկ նրանց շուրջը շարունակ

նակ հավաքված ելին լինում շատ ուրիշները, վորովհետև բոլորը գիտեին, վոր ամեն ընկած նրանք մի նոր բան պիտի հնարեն, մի նոր խաղ պիտի խաղան:

Իմ կողքից չերթորդը մի չերիտասարդ եր' վեր քշտած թևերով ու դուրս ընկած կլթակով: Նայելով նրա կոկորդին, կարելի չեր յենթադրել, վոր նա լավ ձայն ունի: Յեվ իրոք, նա չերգիչ եր.—հանգստի տան չերգիչը: Իսկ մի քիչ հեռվում, նախաճաշում եր մի այլ չերիտասարդ, այս անգամ՝ իսկական ափա-հա, վորն իր գոտուց կախել եր մի մանդոլին: Նա գիտեր լավ նվագել, բայց քաղաքում,—իրենց գործարանում և տանը,—քիչ եր զբաղվում զրանով: Իսկ այդտեղ, նա ստիպված եր շարունակ իր հետ կրել նվագարանը, վորովհետև միշտ հարկ եր լինում նվագել, իսկ յուրաքանչյուր անգամ վաղ տալ մանդոլինի յետևից՝ միս, չուներ: Այժմ մանդոլինը հանգիստ կախ եր ընկել նրա ափահա մարմնից, ինչպես մի փոքրիկ առարկա, ինչպես ճանապարհորդական մի փոքրիկ դանակ:

Նրա դիմաց նստի, եր սիրահարված մի գույգ: Նը-րանք միասին ելին լինում գիշեր ու ցերեկ, բացի իհարկե, քնելու ժամերից. Հանգստացողները լուռ սի-րում ելին նրանց՝ խուսափելով նրանց խանդարել: Յերբ նրանք գնում էին անտառ՝ զբոսնելու և հետո նստում ելին այնտեղ՝ հանգստանալու, բոլորը լուռ համաձայնությունով հեռանում ելին նրանց շրջապա-տից այնպիսի տրամադծով, վորն ապահովեր համբույր-ների անյուխիությունը: Կարծես ի շնորհակալություն զրան, այն չերեկոներին, չերբ հանգստացողները կաղ-

մակերպում ելին փոքրիկ չերեկոյթներ, սիրահար-վածները նրանց համար արտասանում ելին կուպլետ-ներ, վորոնք ասվում ելին փոխնեփոխ և շատ զվարթ բովանդակությու-ն ունեյին: Նրանք միշտ նույն կուպ-լետներն ելին արտասանում,—չերեկ ուրիշը չգիտե-լին,—բայց միշտ ել ստանում ելին ջերմ ծափահա-րություններ:

Կար նաև մի ծեր, վորն այդ բոլոր չերիտասարդ-ների մեջ ընկած, աշխատում եր հարմարվել նրանց: Փորձում եր աթուրմա խաղալ, թեև շատ անհաջող: Յեվ վորպեսզի նրա սիրտը չկոտրեն, խաղացողներն իբրև թե չեյին նկատում, վոր նա խախտում ե ո-րենքները, իսկ կուպլած տղան միշտ ավելի չեր ցած-րացնում իր մեջքը, վոր նա հեշտ թռչի:

Կար նաև մի ուրիշ ծեր: Նա ինչվոր գործարանի պահակ եր: Նա պահակ եր յեղել իր ամբողջ կյան-քում: Իսկ այժմ, գալով հանգստի տուն, հենց առա-ջին գիշերվանից նա սկսել եր պահակ կանգնել: Ինչ-քան համոզել ելին, բացատրել, վոր ինքն ախր չեկել ե հանգստանալու, վոր նրանք պահակի կարիք չեն զգում և ունեն իրենց սեփական պահակը,—վոչ մի ոգուտ չեր տվել: Ճարահատված, հանգստի տան վա-րիչը նրա նկատմամբ թույլ եր տվել ոեփմի բառա-ուղթը: Յեվ այժմ ամեն չերեկ, չերբ բոլոր հան-գրատացողները ժամի տասնմեկին պառկում ելին քը-նելու, նա լսնում եր իր չիրուխը, նստում եր հան-գրատի տան պահակի մոտ և զրուցում: Յերբ դառ-նում եր գիշերվա չերկուսը, նա վեր եր կենում, հո-րանջում և գնում եր քնելու:

—Լավ ուշք դարձրու, — ասում եր նա ճանապարհի կեսից:— Գյուղը մոտիկ ե: Կարող եմ գալ աչնտեղից ու մի գիշերում ացգու ամբողջ տանձ ու խնձորի քաղել...

Նա շատ պատմություններ գիտեր: Ունեցել եր հետաքրքիր կյանք և լուրաքանչյուր առիթով պատմում եր այդ մասին: Յերբ ժամի տասնմեկից հետո ննջարաններից մի քանիսում մի քանի մահճակալներ դեռ գատարկ էին լինում, հերթապահը գնում եր դուրս, ուղիղ դեպի պահակները և առանց սխալվելու գտնում եր յերիտասարդ տղաներին ու աղջիկներին, վորոնք ծերունու շուրջը հավաքված, լսում էին նրա քաջագործությունների պատմությունները:

Կային յերեք աղջիկներ, վոր բոլոր տղաներից և աղջիկներից ավելի սիրում էին լողանալ: Նրանք ժամերով դուրս էին գալիս աչն գեղեցիկ, քանդակազարդ ավազանից, վոր գտնվում եր հանգստի տան յետևում, մի փոքրիկ բարձրության վրա, սաղարթախիտ ծառերի կանաչ ծածկոցի տակ: Մոտենում էին տղաներն ավազանին և խնդրում էին նրանց՝ դուրս գալ, մի քիչ ել թողնել իրենց լողանալու, բայց իզուր: Պատասխանը լինում եր ջրի չըմփոցը և զվարթ ծիծաղը: Տղաներն սպառնում էին հանվել: Այդ լուրջ սպառնալիք եր, վորովհետև նրանցից վոչ մեկը լողագետ չուներ և ուրեմն, բոլորովին պիտի մերկանար: Այդ սպառնալիքից հետո աղջիկները փոխում էին իրենց գործելակերպը, այժմ արդեն խնդրելով, վոր թույլ տան իրենց՝ մի քիչ ել լողանալ: Չանազան անուշ խոսքեր էին ասում, դիմում էին «ջան»

բառով և զինաթափ էին անում: Ընդհանրապես տղաները նրանց էին սիրում և ոճաճով էին անվանում:

Յեվ այսպես, բոլոր հանգստացողները, բացի ինձանից, վորոշ փոխհարաբերության, վորոշ կապակցության մեջ էին միմյանց հետ: Յես նկատեցի այդ և իսկույն ել նկատեցի, վոր ահա այդ եր կարեւորը և վոչ Թե մտերմությունը: Նկատեցի, վոր մտերմությունը բղխում ե հենց այդ փոխհարաբերություններից, վոր մտերմությունն ինքնիրեն չի ստեղծուլ, ինչպես չի կարող մտերմություն ստեղծվել աչնալիս: Մարդկանց միջև, վորոնք վոչ մի կապ չունեն իրար հետ: Յեվ իրոք, կարող ե արդյոք յեվրոպական տուրիստը մեզ մտերիմ լինել կամ մեզ մտերիմ զգալ իրեն, յեթե նա գալիս ե, դիտում ու դնում, առանց կապակցվելու, առանց փոխհարաբերության մեջ մտնելու մեկ հետ...

Յեվ այսպես, յես նկատեցի, վոր իմ արխանգելական թեորիան թերի չե և շատ անկատար: Նկատեցի, վոր իմ ասած մտերմությունը, ի հարկե, շատ բան ե բացատրում, բայց չկա մի բան իմ թեորիայի մեջ, վորը բացատրի հենց այդ մտերմության պատճառը: Իսկ պատճառը, ինչպես ասեցի, մարդկանց փոխհարաբերությունն ե և մեկի կախումը մյուսից:

Յես վեր կացա և դուրս յեւա ճաշասենյակից: Գրնացի անտառ, նստեցի մենակ և սկսեցի մտածել:

Բոլոր այստեղ գտնվողներն ունեն իրենց տեղն ալ փոքրիկ հասարակության մեջ: Իսկ ով եմ յես: Վերն ե իմ տեղը նրանց մեջ: Ինչի վրա չե հենված իմ

մտերիմ վերաբերմունքը դեպի նրանք և ի՞նչ հիման վրա չես նույնպիսի վերաբերմունք պիտի պահանջեմ նրանցից... Յես չուրաջին և հարազատ եմ առաջժրմ ներքնապես, բայց ներքնապեսը բավական չե: Յես պետք ե գիտենամ, թե վսի՛րն ե այստեղ իմ տեղը: Իհարկե, յես ազատ ընտրություն կատարել չեմ կարող իմ տեղի նկատմամբ, քանի վոր դա կախված ե վորքան ինձանից, այնքան ել նրանցից, այլ հանգրստացողներից...

Ի դեպ՝ այդ հանգստացողները: Նախքան այստեղ գալս, ինձ թվում եր, թե յես պետք ե հանդիպեմ մի միաձուլյ զանգվածի կամ ամենաշատը՝ միանման մարդկանց: Սակայն այժմ յես գիտակցում եմ իմ սխալը: Միանման կարող են լինել հեռագրասյուներն այստեղից Արևանդելսկի, բայց միանման լինել չեն կարող մարդիկ: Բեր յերեք մարդ իրար մոտ, և նրանք արդեն հասարակություն են: Իսկ հասարակության մեջ, թեկուզ լինի նա անդատակարգ, մարդկանցից յուրաքանչյուրը դարձյալ առանձին մարդ ե և իր առանձին տեղն ունի: Ել ի՞նչպես միանման լինեն մարդիկ, ել ի՞նչպես միապաղաղ դառնա կյանքը... Այդ հեռվից ե, վոր բոլորը միանման են յերևում, այդ աղջամուղջի մեջ ե, վոր բոլոր կատուները մոխրագույն են...

Յեմ այսպես, յես պետք ե գտնեմ իմ տեղը: Իմ տեղը... Իա վոչ մահճակալն ե, վոչ աթոռը ճաշասենյակում և վոչ ել ուժիմը, վորին պետք ե յենթարկվեմ յես՝ մյուսներին համահավասար: Յեթե այդքանով սահմանափակվեր իմ տեղը և բոլորի տեղը, հանգրստի տունը կվերածվեր կաղարմալի, կյանքն այն-

տեղ կդառնար կաղարմալական և մարդիկ կլինեյին իրոք վոր միանման...

Յես դեռ չգիտեմ, թե ով ե պակասում նրանց, բայց յես ավելորդ չեմ: Ինձ համար ել, իհարկե, տեղ կա սահմանված: Կոմիկ—նրանք ունեն: Տրագիկ—հարմար չեմ: Միահարված—կարելի յե փորձել: Կամ գուցե փրկսոփա...

Վոչ, ավելի լավ ե չմտածեմ, քանի վոր իմ ազատ կամքով չեմ ընտրելու իմ տեղը: Իմ տեղն ինձ ցույց կտան նրանք...

Յես շատ եմ ունկնդրել մարդկանց սրտերին և շատ եմ լսել նրանց բազմազան մեղեդիները: Յես գիտեմ, թե վորքան հույս ու վողևորություն ե թալըրտում յուրաքանչյուր արնոտ մսակտորի մեջ, վոր սիրտ ե կոչվում: Յես հետեւ եմ, թե ինչպես յուրաքանչյուր զգացմունք հետագայում դուրս ե հորդում սրտից և գործ ե դառնում: Սակայն ինձ շատ քիչ ե հանդիպել այնպիսի լավ սիրտ, ինչպես այժմ...

Մուծն եր արդեն, ցերե յես գնացի հանգստի տան այգին՝ զրոսնելու: Այնտեղ, ծառերի միջև, դեպի ձորը կախված մի ժաշուի վրա՝ գտնվում եր տախտակչա կլոր մի զրուցարան, վոճավորված գեղեցիկ գմբեթով ու սյուսակներով: Այնտեղ վոչվոք չկար, սակայն յես ներս մտա ու նստեցի մի աթոռի վրա: Ներքևում, մթության մեջ, խշշում եր Դերետը: Հագիվ նկատվում եյին կայարանի մանրիկ կրակներն

այն ահագին ցածրում: Իմ յետևում, հանգստի տանը, նորից նույն տեսարանն եր.—խավարը և մանրիկ կրակներ: Հանգստի տունն առայժմ ելեկտրականութունն չուներ և յես այդ բանը նկատեցի միայն յերեկոյան դեմ, յիրբ խավարի մեջ մշուշվեցին մարդիկ ու առարկաները:

Հանգստի տունն առայժմ ելեկտրականութունն չուներ... Ամենից հետաքրքիրն այստեղ «առայժմ» բառն է: Հանգստի տան վաքիչն այդ բառն արտասանեց այնպես, կարծես մահավճիռ եր կարդում խավարի թագավորությանը: Առայժմ... Այո, առայժմ: Հանգստի տունն առայժմ շատ բան չուներ: Բայց այդ բոլորը միայն առայժմ...

Թփերը խշխշացին: Մոտեցավ մի բարձրահասակ, արծվաքիթ յերիտասարդ՝ սև ու խիտ հոնքերով: Վաքիչն եր:

—Ո՞վ կա այստեղ: Նորեկը: Բարև քեզ:

—Բարև: Նստիր: Յես հենց նոր մտածում եյի ք՞մասին: Ուրեմն, ասում ես առայժմ, հա՞...

—Ի՞նչը: Հա, ի հարկե, առայժմ... Ժամանակ չի լինում, վոր նստենք մի քիչ խոսենք: Ամբողջ որն զբաղված եյի կովերով: Կով պիտի պահենք հանգստի տան համար...

Նրա ձայնը մի վայրկյան լռեց խավարում, ապա նորից լսվեց.

—Կով ասացի, ուրիշ բան հիշեցի: Այս շենքը, ուր հիմա հանգստի տան ննջարաններն են, առաջ սովորովի գոմ եր... Կովեր եյին պահում: Անփնաս գործ: Նույնիսկ ոգտակար: Բայց մի որ, յես, ինչվոր գոր-

ծով յեկա այստեղ... Այն ժամանակ, յես աշխատում եյի կաշեգործարանում: Բանվոր եյի: Յերբ տեսա, թե ինչպես այս հիանալի ամառանոցատեղը ծառայում է վոչ իր նպատակին, ուղղակի վրդովվեցի: Մթթե կարելի յե այնպես անել, վոր ուրիշներն ասեն,—տեսեք, այստեղ հին միլիոնատիրոջ ամառանոցն եր, իսկ բորհըդային իշխանութունը դա գոմ դարձրեք: Ու վրճրեցի մտքումս, վոր այստեղ հանգստի տուն պետք է կազմակերպեմ...

Նա լռեց մի քիչ: Նա խոսում եր ծանր հեղուկ: Կաշեգործարանի հետամնաց, համբարային պայմաններում կատարած իր յերկար տարիների աշխատանքը վորոշ հետք երթողել նրա թոքերում: Յես հարցրի նրան այդ մասին:

—Վոչինչ,—պատասխանեց նա,—այդ ել գտավ ի վերջը: Հիմա մեր գործարանում նոր մեքենաներ են ստացվել, հիմա այլևս վերացվել է հին ձևի ֆնասակար աշխատանքը: Հա, ռւր կիսատ թողեցի: Ուրեմն, վորոշելով, վոր հանգստի տուն պիտի կազմակերպեմ, վերադարձա քաղաք: Ու սկսվեց վազվորց քաղկոմից քաղխորհուրդ, այնտեղից ժողովխորհ, հետո սոցսպ, արմիրութուններ... Մեկ՝ ինձ չիյին ազատու գուծարանի աշխատանքից, մեկ՝ սովխոզի վարչութունը հրաժարվում եր կովերին տեղափոխել, մեկ՝ փող չէկար: Բայց յես վերջ ի վերջո հասա իմ նպատակին: Իսկ հետո խնդրեցի, վոր ինձ վարիչ նշանակեն՝ մինչև ալստեղից գործերը կարգի բերեմ: Նշանակեցին: Յեկա ալստեղ և լինչ տեսնեմ: Ավազանները ցամա-

քած, պտղատու ծառերն անխնամ, շենքերը վերանո-
նոգման կարոտ, ամեն ինչ կեղտոտ: Բայց...

«Առայժմ» բառից հետո, բնորոշ եր նրա «բայցը»:
Նա այդ բառով եր ամփոփում իր հերոսական աշխա-
տանքը, վոր թափել եր՝ նպատակին հասնելու հա-
մար: Այդ բառով եր միացնում յերկու ծայրերն ի-
րար: Չկար, բայց յեղավ: Չունեյինք, բայց ունենք:
Չենք արել, բայց կանենք... Յես շատ քիչ եմ լսել,
վոր մեն մի հատիկ քառն այնքան մեծ իմաստ ու
նշանակութուն ունենա, ինչպես այդ «բայց»-ը յե-
լիտասարդ վարիչի բերանում:

Մեր գլխավերևում, զրուցարանի տախտակե ա-
ռաստաղի մեջ, խուլ դժժում ելին մեղունհրը: Ամբողջ
ցերեկը նրանք թռել եյին Լուսա սքանչելի ծաղիկ-
ների վրայով և այժմ կարծեք նստել եյին հաշվե-
հարդարի: Վարիչը նայեց իմ հայացքի ուղղութեամբ
գնալի վեր և ասաց.

—Մեղը կա: Պիտի քանդեմ տախտակները: Այ
թե մայր մեղվին կբռնեմ... Առանց փող ծախսելու,
հանգստի տան կից մեղվանոց կկազմակերպեմ: Այ,
ապասիր, կտեսնես...

Յետևում—հանգստի տան շուրջը և հեռուն,—լրս-
վում եյին խավարում կորած մարդկանց յերգի ու խո-
աակցութեան ձայները: Շրջում եյին աշխտեղ հանգըս-
տացողները թեանցուկ գույգերով կամ խմբովին՝ ար-
գեն վարժված շրջակա մթությանը: Մի քանի տղա-
ներ և աղջիկներ ուրախ կանչերով իջան ներքև, դե-
պի կայարան՝ յերեկոյան գնացքին դիմավորելու հա-
մար: Մի քանի բռնի հետո նրանց ձայները խլացան

և միայն ծխախոտի կայծերն ելին, վոր դեռ յերևում
եյին նրանց շարժվող խմբի միջից:

—Դինամո-մեքենան արդեն գնել եմ... Բազմում...
Մոտիկ վոչ մի քաղաքում չկարողացա ճարել: Յերեկ
շուտով կլինի այստեղ: Լույս կունենանք, Եյ... Լու-
վա ձորը կալածադնենք: Հինգհարյուր մոմից պա-
կապ վոչ մի լամպ չպիտի ունենամ, սուտ ասողի
հերն անիծած: Թող լույսով կշտանան հանգստացող-
ները... Բոլոր ծառուղիներում պիտի լույսեր կախեմ...
Ազնիվ խոսք...

—Բոլոր ծառուղիներում...

—Դիտեմ ինչ ես ասում,—ծիծաղեց նա,—սիրա-
հարվածների ճամբան մի քիչ կերկարի, բայց վոչ
այնքան.—անտառը մոտիկ ե:

Յես նույնպես ծիծաղեցի: Հետո նորից նա ծիծա-
ղեց և զրանից հետո նորից յիս: Փոքր բան եր, իհար-
կե, ծիծաղի առիթը, բայց այնքան հաճելի յեր այդ
ծիծաղը: Նա մեղ կապում եր միմյանց:

—Գյուղին ել կարող եմ լույս տալ: Շատ չե, բայց
չորս-հինգ հազար մոմ: Դա կանի հարյուր լամպ: Բա-
վական ե նրանց: Ախր նրանք ել կաթ պիտի տան
ինձ՝ մինչև մեր կովերի ստացվելը: Բացի կաթից,
բանվորական ուժն ել են նրանք տալու: Դիտե՛ս ինչ-
քան բանվոր ե մեղ հարկավոր: Այստեղ, ուր հիմի
նստած ենք լես ու դու, մեր ճաշարանի շենքը պիտի
լինի... Յերկու հարյուր հոգու համար...

—Յերկու հարյուր...

Նա հևաց և պատասխանեց.

—Այո, Յերկու հարյուր: Առայժմ հիսուն մարդ ե

հանգստանում, բայց շուտով յերկու հարյուր պիտի լինի: Գիտե՞ս, շենքը պիտի լինի ուղիղ ժայռի վրա, իսկ լուսամուտները պիտի նայեն դեպի ձորը:

Յես պատկերացրի: Լավ ես մտածել, իմ սիրելի ընկեր, իմ վոգեկորված յեղբայր: Ծաշարան՝ լուսամուտներով դեպի ձորը: Այդ հիանալի յե: Դու ստեղծված ես կարծես հենց այն բանի համար, վոր կյանք մտցնես այս կիսամալի՝ անկյունը: Հետաքրքիր ե, յեթե չեկող տարի չես նորից այցելեմ այստեղ, ինչե՞ր պիտի տեսնեմ, վոր առաջժամ չկան, բայց պիտի լինեն...

— Ամոթ ե ասելը, — շարունակեց նա, — բայց մեր հանգստի տունն առաջժամ բժիշկ նուշնիսկ չունի: Դա խայտառակություն ե: Ունեյինք մեկը, բայց կրճատեցի նրան: Շարունակ գանգատվում եր մենակության ձանձրութից և գլխացավի համար լուծողական եր տալիս: Հիմար տղա յիր...

Յես ունկնդրում եմ նրան և նրա խոսքերի միջից լսում եմ հաղթանակող մարդկության յերգը: Ուղղակի սլանում ես նրա մտքերի ընթացքով, ուղղակի ծարավում ես, վոր մի շենք ել կառուցվի այս շենքի կողքին, մի ավելի ել բացվի այս ավելի կողքին, աճի մարդու գրոհը բնության վրա, ամբանա մարդու տիրապետությունը, հանգստի տունն ստանա իր յերկրորդ ավտոն, փոքրիկ պուղը վողողվի ելեկտրական լույսով, նվազախումբ լինի, ժողովուրդ գա ու ներքեից, ձորից, անցնող գնացքի միջից մարդիկ նրկատեն, վոր այստեղ վերևում, լիաթոք տրոփում ե կյանքը...

Յես գտա իմ տեղը: Բայց գտա վոչ այնպես, ինչպես գիրքն ե գտնում իր տեղը՝ գրադարանի վորեւե դարակում: Իմ տեղը: Յես ինքս ել չեմ կարող վորոշել, թե վորտեղ ե նա: Սկզբում թվում եր, թե չես տիպ պիտի դառնամ վորեւե տիպ: Ասենք՝ փիլիսոփա կամ սիրահար: Բայց հետո նկատեցի, վոր այդպիսի բան տեղի չուէր: Այդպիսի բան տեղի չեր ունեցել նաև մյուսների մեծամասնության հետ: Նրանց մեջ գուցե միայն Լումիլ ուսանողն ու շոգեմեքենայի բանվորն ելին տիպերը՝ յերկու ծերունիների և յերեք աղջիկների հետ միասին: Իսկ մեծամասնությունը տիպեր չեյին: Յեմ չես նկատեցի, վոր իր առանձին տեղն ունենալու համար բոլորովին ել կարևոր չեր վորեւե տիպ լինել, վոր բոլոր հանգստացողներն ունեյին իրենց ամուր և մի տեսակ՝ անփոխարինելի տեղելը:

Նույն բանը տեղի ունեցավ նաև ինձ հետ: Յես տիպ չդարձա: Մի քիչ փիլիսոփա եյի, մի քիչ սիրահար, մի քիչ ազիտատոր եյի, մի քիչ բժիշկ, այսինքն մարդ եյի՝ սովորական մարդկանց նման: Ծաշերից հետո շախմատ եյի խաղում: Մեռյալ ժամից հետո, յերեկոյան դեմ, խաղում եյի աթուրմա: Ավելի ուշ՝ փիլիսոփայում եյի հանգստի տան վարիչի մոտ, յերազում եյի նրա հետ: Իսկ ավելի ուշ՝ շրջում եյի անտառով և համբուրում եյի իմ սպիտակազգեստ ընկերուհուս: Խավարի միջից չես չեյի նշմարում նրա գծապրությունը, բայց շոշափում եյի նրա թևերի ցորնագույնը և մերկ վոտքերը՝ կիսակոշիկների մեջ:

Նա կին էր, ամուսնացած՝ կին, բայց անտառն իր բույրով լցվել էր նրա մարմնի մեջ և նա համբույր էր ուզում: Նա շնչում էր ականջիս, վոր անհնար է չգրկախառնվելը, յերբ ծառերն են խշշում, պսպղում են աստղերը և ակացիաներն իրենց բույրն են տալիս: Յեվ մենք խոստանում եյինք մեկ-մեկու, վոր այդտեղ պատահածն այդտեղ կմնա և վոչ մի գաղտնիք վար չի իջնի աչն վորոր ճանապարհով:

Իսկ առավոտները չես նորից գնում եյի հանդիպելու հանգստի տան վարիչին, վորը լինում էր ոժանդակ շենքերից վորեն մեկում: Մենք մտնում եյինք ագիւն, խնձոր եյինք քաղում, լցնում եյինք կարտոֆիլների բուկը կամ հյուսում եյինք ճուղերով սարքված ցանկապատի վորեն քանդվածքը: Պատահում էր նաև, վոր հավաքում եյինք հանգստացողներին և գնում եյինք անտառի հեռուն՝ մասուր կամ մորի քաղելու: Յերբեմն նստում եյինք հանգստի տան ավտոն, գնում դիտելու լողվա հնությունները, վոր թագնված եյին լինում վոր լեռան յետևում՝ վոր ձորի լանջին, վոր անտառի մեջ... Յեվ մեր աստիճանը բաց էր զարմանալի կերպով և մենք ուտում եյինք գալլերի պես: Յերեք ուր մի անգամ կանգնում եյինք կշռքի վրա և հաճույքով նկատում, վոր մեր մարմնի ընդհանուր քաշի վրա ավելացել է կես կիլո բնությունից և անտառներից, լեռներից ու լեռնային արևից, կարտոֆիլի բուկ լցնելուց ու համբույրներից: Յեվ կարծես մոռացել եյինք, վոր ընդամենը մի քանի ուր առաջ մենք այնտեղ եյինք, ուրիշ միջավայրում, ուրիշ հոգսերով և գործերով ծան-

րաբեռնված: Մեղ թվում էր, թե մենք ծնվել ենք հենց այդտեղ, հենց այդ մարդկանց մեջ, հենց այդ մարդկանց հետ: Յերբեմն միայն, յերբ արեգակն իջնում էր դեպի իր վախճանը, մենք նայում եյինք նրան և նրա հետ միասին հայացքով գլորվում հեռու սարերից այն կողմ, ուր պայքարով լցված մի ամբողջ աշխարհ սպասում էր մեզ: Յերազ էր թվում մեզ և՛ այն արևը, և՛ այն աշխարհը, վոր այժմ վողողվում էր նրա լույսով: Ու քանի իջնում էր նրա սկավառակը, ու քանի նվագում էր նրա պայծառութունը, այնքան ավելի մեզ թվում էր վոր ահա, ուշ մնացած մի ճառագայթ պիտի գրկի մեզ, փաթաթվի մեր մեջքին և տանի իր հետ դեպի այնտեղ, դեպի սարերի լուսավոր յետևը...

Իսկ հետո, սթափվում եյինք, ծիծաղում, ցրվում, և յես գնում եյի աթուրմա խաղալու, հետո հանդիպելու հանգստի տան վարիչին, իսկ հետո համբուրելու իմ ծանոթուհուն: Յերբեմն այդու նստարաններից մեկի վրա ինձ հանդիպում էր հասակավոր մի կին, ասենք՝ մի բանվորուհի, վոր նստած նայում էր անթարթ հայացքով: Նա չել էր չերագում: Կամ հանթարթ հայացքով: Նա չել էր չերագում: Կամ հանկարծ, իր ննջասեյակից դուրս էր պրծնում հանգըստացող դերասանը և խավարի միջից վորսալով մեզ, հայտնում էր, վոր այդ յերեկո յերեկույթ պիտի կազմակերպվի: Հայտնում էր այնպես, իբր թե այդ արդեն վորոշված է բոլորի կողմից և միայն սովյալ մարդն է, վոր տեղեկությունն չունի: Առաջարկում էր մասնակցել յերեկույթին:

Մեկը համաձայնում էր, մյուսը խուսափում: Յես սովորաբար հաճույքով հանձն եյի առնում մի յեր-

կու յերգ յերգել: Այդ լուրջ սպառնալիքից զզալիորեն գոռնատված՝ դերասանն աշխատում եր իսկույն հեռանալ և թողնել ինձ մենակ: Նայելով նրա յետևից, յես, ի նշան պատրաստակամության, մաքրում եյի կոկորդս և սկսում մի մեղեդի, վորից կաթվածահար եյին լինում վոչ մի հանցանք չուենցող ճնճղուկները:

Քիչ հետո, մարդիկ լցվում եյին դահլիճ, վորը զբարադարանի և ակումբի հետ միասին գտնվում եր սփանդակ շենքերից մեկում: Գլխավոր շենքից համարյա բոլոր նավթի լամպերը տարվում եյին այնտեղ և դահլիճը բավական լուսավոր եր. դառնում: Յես սիրում եյի հեռվից դիտել, թե ինչպես խավարի միջով գեպի դահլիճ եյին դնում մարդիկ՝ նավթի լամպերը ձեռքերին բռնած: Փայլիլում, շարժվում եյին աղոտ կրակները և յուրաքանչյուր կրակի ներս տանելուց հետո մի քիչ ավելի լուսեղ եյին դառնում դահլիճի լուսամուկները: Հետո դու եյի կենում կանաչների վրայից, թեանցուկ եյի անում իմ սպիտակագլխոտ ընկերուհուս և գնում այնտեղ: Մուսքի մոտ մենք թողնում եյինք թեանցուկը և ներս եյինք մտնում վոչ միասին: Իր ութ տարեկան յերեխայի մոտ նըստած ջահել մի կին կամ լողանալ սիրող աղջիկներից մեկը նայում եյին իմ ընկերուհու բերանին, վոր կարմրել եր համբույրներից, ապա նայում եյին ինձ և քրքշում: Իսկ հետո, սկսվում եր յերեկույթը:

Յեմ այսպես, յես ապրում եյի, յես հանգստանում եյի, յես ունեյի իմ տեղն այդ վորքերիկ հասարակության մեջ, թեև այդ տեղը շատ սովորական տեղ եր և առանձնահատուկ վոչինչ չեր պարունակում: Բայց

այդպես եյին նաև մնացած մեծամասնության տեղերը: Վոչվոր ավելորդ չեր և այնքան անհրաժեշտ եյինք մենք մեր տեղերով, վոր յերբ մեզինից մեկը յերկար բացակայում եր, մյուսներն անպայման հարցնում եյին միմյանց.

—Ո՞ւր ե այսինչը, ինչո՞ւ չի յերևում այսինչը...

Ովքե՞ր եյին հարցնում... Յեթե վոչ բոլորը, ապա նրանց մի մասը, վոր կատակներ եր ուղում, կամ մի այլ մասը, վոր նվազ եր ուղում, կամ վարիչը, վոր ցանկանում եր իր սիրտը գեղել և վորեւե մեկին հաղորդակից անել իր վազվա ծրագրներին, կամ շախմատիստը, վորին փաղընկեր եր պետք և կամ իմ ընկերուհին, վորի եյությունն ինտենսիվացել եր այդ քնուկթյունից և վորը տղամարդու համբույրներ եր ցանկանում:

6

Մի առավոտ, հսկաճաշի ժամանակ, սիրահարված գուլգը չերկաց: Մենք զարմացանք, վորովհետև նըրանք վորքան ել վոր սիրահարված, այնուամենայնիվ յերբեք չեյին ուշանում ուտելուց: Իսկ յերբ նըրանք մինչև ճաշ ևս չերկացին և չերկացին նույնիսկ ճաշի ժամանակ, մենք այդ մասին հարցրինք վարիչին:

—Ախր նրանք գնացին,—բացատրեց նա ժպտալով:

—Ո՞ւր...

—Յետ: Խո հավիտյան չեյին մնալու: Նրանց ժամանակն արդեն լրացել եր...

Այ թե ինչ... Ուրեմն նրանք գնացել են: Յեւ իրոք, արդեն ամսի վերջին որերն են: Աննկատելի անցավ ժամանակը...

Ճաշից հետո մենք գնացինք անտառ՝ զբոսնելու: Մենք մտածկոտ ելինք և մեզանից վոչ մեկը չեր խոսում: Կարծես լուռ համաձայնությամբ, մենք բոլորս քայլեցինք մի ուղղությամբ: Յերբ հասանք մի փոքրիկ նստելատեղի՝ փորված անտառապատ լանջի վրա, սովերների տակ, մեզանից մեկը կամացուկ ասաց:

—Նրանք սովորաբար այստեղ ելին նստում...

Մյուսներս նայեցինք նրան, կարծես նա բաց երթողել անտեղի մի խոսք: Բայց բոլորս ի հարկե, մտածում ելինք նույն նյութի մասին:

—Այո, —ասաց մի ուրիշը, —այստեղ ելին նստում...

Մենք անցանք առաջ: Մեկը մեզանից՝ հանկարծ հարցրեց.

—Այն ինչ թղթի կտոր ե ընկած այնտեղ... Յերեկ նրանք են մոռացել...

Բոլորս լեռ դարձանք միանգամից, բայց իբրե թե անտարբեր: Սակայն լուրաքանչլուրս ուղղում եր ինքըն առաջինը հասնել ու վերցնել թղթի կտորը:

—Գրքի թերթ ե, —ասաց մեկը՝ գետին կոանալով: Մենք մոտեցանք:

Բանաստեղծություն եր — ծանոթ բանաստեղծություն:

—Կարդացել են... —ասաց մի ուրիշը:

—Իհարկե, կարդացել են:

—Միրային բանաստեղծություն ե... Ինչպես ասում են՝ իրենց համապատասխան...

—Այո...

—Իսկ չէրբ գնացին, —հարցրի յես:

—Յերեկ չերեկոյան են գնացել: Մենք քնած ենք յեղել: Նրանք հրաժեշտ են տվել միայն վարիչին և հերթապահ ծառայողին,

—Պահակին ել, —ավելացրեց մի ուրիշը:

—Այո, պահակին ել: Այսինքն՝ պահակներին: Մերունին դեռ նստած ե յեղել պահակի մոտ:

—Իսկ ուր գնացին...

Մենք զարմացած նայեցինք այդ ասողին: Հարցն ավելորդ եր, բոլորովին ավելորդ:

—Միևնույն չէ, թե ուր: Նրանք այլևս այստեղ չեն:

—Բայց ախր ռվքեր ելին նրանք, —պնդեց նույն հարց տվողը, —այդ ե ինձ հետաքրքրում:

—Նրանք սիրահարվածներ ելին և չերեկոյանը մեզ համար կուպլետներ ելին արտասանում, —պատասխանեց մի տղամարդ: —Իսկ թե ռվքեր ելին նրանք այստեղից դուրս՝ դա չի վերաբերում մեզ:

Նա լռեց և մենք այլևս չխոսեցինք: Կանգնած ելինք աջդպես, լուռ ու մտախոհ:

Խփեց մեռյալ ժամի զանգը: Մենք սթափվեցինք և արագ վերադարձանք: Բոլորս ել ուշացել ելինք: Վատ ե...

Յերբ մոտեցանք շենքին, մեկը բնավեց.

—Ո՞ւր ելիք: Մեր կոմիկը գնաց: Շատ փնտրեց ձեզ՝ քնաք բարովի համար:

—Կոմիկը գնաց...

—Գնաց, Մի տեսնեյիք, թե ինչպես սրտառու է քաժանվեց իր ընկերոջից: Ընկերը կանգնել եր ժայ-

ուի ծայրին ու բերանով նվազում եր, իսկ նա պարե-
լով իջնում եր ձորը: Այդպես պարելով ել հասավ կա-
յարան: Հեռագրիտակով բոլորս տեսանք...

Հանկարծ լերկաց կոմիկ ուսանողը:

—Բա ասում եքիք թե գնացել ե, — զարմացանք
մենք և անչափ ուրախացանք:

—Ինքը չի գնացողը, այլ-իւր ընկերը, — մեքենա-
վարը...

Ուսանողը մոտեցավ ու մեղմադձոտ նայեց ներքև:

—Գնաց սրիկան, — ասաց նա:

Նա ակներև տխուր եր, սակայն փորձում եր
պահպանել իր վոճը:

—Յեկ գիտե՞ք ինչքան տարորինակ հասցե ունեւր...
Մեռանք ծիծաղելուց: Յերևակայեցեք. — Լենինական,
դեպո, այսինչ:

Մենք ծիծաղեցինք, բայց բռնադրոսիկ եր այդ ծի-
ծաղը:

—Ուրեմն վերցրի՞ր հասցեն:

—Այո: Բայց դատարկ բան ե: Վոչ չես կհանդիպեմ,
վոչ նա:

Յես ուզում եյի պատասխանել, բայց հանկարծ յե-
րկաց հանգստի՝ տան վարիչը:

—Ի՞նչ եք անում այստեղ... Մեռյալ ժամի գան-
գը վաղուց ե խնդել: Մարշ դեպի ննջարան:

Մենք ցրվեցինք մեր ննջասենյակները: Իմ ննջա-
սենյակում բոլորն արդեն քնած եյին: Յես պառկեցի,
բայց քունս չեր տանում:

Վոչ չես կհանդիպեմ, վոչ նա... Ծիշտ ե ասում
ուսանողը: Ինչի՞ յե պարտադրում հանգստի տնում

հանդիպման մի ամիսը: Բացարձակապես վոչնչի:
Հանդիպեցին, ապրեցին, իսկ հիմա բաժանվում են:
Այլևս հազիվ թե կյանքի ջրապտուկտները մի անգամ
ևս նրանց իրար մոտ բերեն: Իսկ յեթե այդ պայման
ե, ուրեմն ել ի՞նչ կարիք կա Լենինական — դեպո —
այսինչին, ինչ կարիք կա հետագա հանդիպման կամ
նամակագրության խոստումներին: Յերբ քանդվի այս
փոքրիկ հասարակությունը, մեզանից չուրաքանչյու-
րը կվերադառնա ժամանակավորապես թողած իր
նախկին միջավայրը, նորից իր նախկին չուրաչիննե-
րի հետ անմիջական փոխարարբերության մեջ մտնե-
լու, կապակցության մեջ մտնելու...

Իմ ննջասենյակում փեղկերը փակ եյին: Կիսա-
խավարի միջից չես լսում եյի քնածների հանդարտ
ու կանոնավոր շնչառությունը, — քնելու տրամադրող
այդ միջազգային մեղեդին: Արևի մի բարակ շերտ
փեղկերի ճեղքից ընկել եր քնած մի կոմերիտականի
վրա և թրի նման կիսել եր նրա կերպարանքը: Մի
ուրիշ շերտ ընկել եր հարևան մահճակալին: Հետո
ուրիշ շերտեր՝ նույնպես բարակ ու սուր: Ննջասեն-
յակը կարծես շերտավոր վագր լինել: Յես նայում եյի
նրան և ինձ տիրապետում եր անհաղթելի թմրու-
թյունը, մեղկ հանգստությունը: Խաղաղվում եյին
հույզերս, մաշվում տպավորություններս, բթանում
զգայարաններս և չես զգում եյի, վոր քնում եմ:

Յերևի շատ չեյի քնել, — համենայն դեպս մեռյալ
ժամի ավարտման գանգը դեռ չեր խփել, — յերբ խա-
ղաղ արթնացա: Գուցե լերազ եյի տեսել և այժմ
մեզմ ու աննկատելի տեղափոխվում եյի հեքիաթա-

կան աշխարհից դեպի իրականը: Սակայն աչքերս
արդեն բաց ելի արել, բայց դիմացս դեռ տեսնում
եյի մի անուշ պատկեր: Սենյակի կիսախավարում
կանգնել եր մի աղջիկ կաշվե վերարկույով, կաշվե
գլխարկով, ինչպես ողանավորը: Նա ձեռքին բռնել
եր մի փոքրիկ ճամբրուկ և նրա դեմքը մի քիչ թախ-
ծոտ եր: Նա կարծես սպասում եր իմ արթնանալուն:
Յերբ լես աչքերս բաց արել, նա թեթև ժպտաց, մի
քալ մոտեցավ և ասաց.

—Վեր կաց, գնում եմ:

Ո՞վ ե գնում, նա, իմ սպիտակ աղջիկը: Դե հա, ի
հարկե պիտի գնա: Բայց լես այս ինչո՞ւ մոռացել ելի
այդ բանը...

—Գնում ես...

Դրսում հոնդաց հանգստի տան ավտոն: Լավեցին
ձայներ: Արագ խոսում եյին:

—Գնանք, ուշանում եմ,—շտապեցրեց աղջիկը:

Յես վեր ցատկեցի: Սենյակում վոչ վոք չկար բա-
ցի մեղանից: Բաց արի մի փեղկ:

—Համբուրիր և գնանք: Ավտոն սպասում ե:

Նա մոտեցավ ինձ՝ ճամբրուկը ձեռքին: Յես վեր-
ջին անգամ իմ շուրթերի մեջ հավաքեցի նրա շուր-
թերը: Նա կամաց վար գցեց իր ճամբրուկը մահճա-
կալի վրա և փաթաթվեց ինձ: Իսկ հետո, արագ պոկ
յեկավ և վերցրեց ճամբրուկը:

—Գնանք:

Դուրս գալիս, լես շշնջացի նրա ականջին.

—Այստեղ պատահածն այստեղ կ'մնա...

—Ի՞նչը,—կարծես սթափվելով հարցրեց նա.—ախ,
հա: Դե, այդ կարևոր չե: Յես աղատ մարդ եմ...

Յերբ անցնում եյինք ճաշասենյակի մոտով, նա
հանկարծ կանգ առավ և ցույց տվեց պատը:

—Հիշում ես, կարդացինք մեր հանդիպման առա-
ջին ուր...

«Ո՞վ այցելուներ, լսեցեք իմ իմաստությունը.—
յեկեք ամսի 1-ին և վերադարձեք 30-ին»:

Յես ցնցվեցի: Անձանոթ իմաստասերի խոսքերն
այս անգամ այնքան ել անիմաստ չթվացին ինձ...

Յես արագ ցած իջա, յերբ իմ ընկերուհին արդեն
նստել եր ավտո: Վերջեցի՞լես ևս նստել, գնալ կա-
յարան՝ նրան ճանապարհելու, բայց ավտոյում տեղ
չկար. իսկ նա, կարծես հասկանալով իմ մտադրու-
թյունը, կռացավ դեպի ինձ ու շշնջաց.

—Կարիք չկա...

Ավտոն շարժվեց: Յես բռնեցի նրա ձեռքը և ա-
մուր սեղմեցի: Ավտոն սլացավ: Բոլոր մնացողներս
խմբվեցինք ժայռերի վրա և սկսեցինք նայել հեռա-
ցողներին: Նրանք գնացին դեպի վայրեջջը, հետո
թեքվեցին, կարծես յետ ելին գալիս, բայց այդ՝ վո-
լորապուռչաներն եյին, վոր ստեղծում եյին վերադար-
ձի պատրանքը: Ավտոն իջնում եր միշտ ավելի վար,

միշտ ավելի վար...
Յես կարծես նոր միայն սթափվեցի քնից: Այդ
ինչպե՞ս: Գնացի՞ն: Նաև իմ աղջիկը: Բայց ինչո՞ւ իմ:
Ինչո՞վ իմ: Հիշեցի «Լենինական», դեպո, այսինչ»-ը...
Ինչի՞ յեն պարտադրում հանգստի տնում հանդիպման
յերկու շաբաթը: Բացարձակապես վոչնչի: Հանդիպե-

ցինք, ապրեցինք, իսկ հիմա բաժանվում ենք: Արդ-
յոք մենք նորից կհանդիպենք մեկ մեկու... Թեկուզ
և հանդիպենք: Բայց այդ հանդիպման ժամանակ այլ-
ևս չի լինի անտառը, չեն լինի լեռները, այս արբեց-
նող բնությունը չի լինի, ուրեմն և չեն լինի մեր
համբույրները:

Եհ, հրաժեշտ քեզ, սպիտակազգեստ աղջիկ՝ ցոր-
նագույն թևերով՝ ու մերկ վոտքերով...

7

Նորից մի յերեկո իջավ հանգստի տան վրա: Տը-
խուր յերեկո: Հանգստացողներն զգալիորեն սակավա-
ցել էին, խաղաղվել էր շենքն ու շենքի շրջապատը:
Քանի՜ թուփ եր թափուր մնացել իր տակ նստող գույ-
գերից, քանի՜ տեղ եր դատարկվել: Այլևս վոչ վոք չեր
հիշում սիրահարված դույզին կամ կոճիկ բանվորին,
քանի վոր նրանցից հետո գնացել եր նաև դերասա-
նը, գնացել էյին յերկու ձերուները, հասակավոր
կինը, ջահել տիկինն իր ութ տարեկան տղայի հետ,
մանդուխն նվազողը... Լողանալ սիրող յերեք ընկե-
րուհիներից գնացել եր մեկը և այժմ յերկուսը շրջում
էյին շարունակ միասին՝ իրենց հեռացած ընկերուհու
սերն ևս տարածելով իրար վրա: Յերեկը նրանք բոլորո-
վին չէին լողացել և ըստ յերեկոյթին տրամադրություն
եւ չունեյին հետագայում լողանալու իսկ տղաները նը-
րանց այլևս չէին չարացնում և ոճաճուկ այլևս չէին
անվանում:

Այդ յերեկո, ավելի քան յերբեք, զգացվեց լույսի
կարիքը: Խավարն ուղղակի հոգոտում եր մարդու... մի

քան, վոր տեղի յեր ունենում առաջին անգամ: Յա-
վալի չե գիտակցել, վոր մթան միջից չուրաքանչյուր
քայլափոխում դուրս չպիտի լողան հանգստացողների
ծանոթ կերպարանքները: Քանի դեռ կային նրանք,
նրանք լրացնում էին լույսի թերին: Իսկ այժմ վոչ
լույս կար և վոչ հասարակութուն...

Այս յերեկո, ավելի քան յերբեք, յես պայծառ գի-
տակցեցի իխադեմ յերիտասարդի գործնական խոս-
քերի ամբողջ պոեզիան:

— Ծուռով լույս կլինի, ելեկտրական լույս: Յես
այսոր նորից հեռագիր տվեցի, վոր շտապեն ուղար-
կել դինամոն Բազլից: Ախ, զգվելի դանդաղկոտու-
թյուն... Իսկ, դիտեմ, մենք շուտով ուղիտ յենք ու-
նենում... Դժվար ե առաջժմ հեռախոսի գործը, բայց
այդ ել կսարքեմ...

Նրա խոսքերն այսոր հնչում են կարծես իբրեւ
հույսի խոսքեր՝ ասված ինձ համար, մյուսների հա-
մար: Նա կարծես չի պատմում իր ծրագրերը, այլ
մխիթարում ե մեզ: Հավատացեք նրան: Քանի նա այս-
տեղ ե, ամեն ուր մի նոր նորություն կմտնի հանգըս-
տի տունը: Գուցե դուք դեռ չէք տեսել կովերին: Նը-
րանք արդեն այստեղ են, պահեստի յետեւ քարե-շեն-
քում:

Նրա խոսելու ընթացքում զրուցարան հավաքվեց
հանգստացողների համարյա ամբողջ կազմը: Նրանք
լուռ հետևում էյին վարիչի խոսքերին և յեր՝ ում եր,
վոր բոլորը թախծոտ են:

— Եհ, - բացականչեց հանկարծ վարիչը, - յես պի-
տի հեռանամ հանգստի տնից, տղաներ...

Վոչ վոք ձայն չհանեց: Այնքան անսպասելի ելին նրա խոսքերը:

Յես ելի միայն, վոր հարցրեցի թերահավատ.

—Կատակ ես անում: Ինչո՞ւ պիտի հեռանաս:

—Վոչ, կատակ չեմ անում: Վատ ե մի տեսակ: Հազիվ վարժվում ես հանգստացողներին, հազիվ կապվում ես նրանց հետ, մեկ ել տեսար՝ նրանք գնացին, և լեկան ուրիշները: Սկսիր նորից նույնը: Ե՛հ:

Մենք լուռ ելինք նորից: Բայց և իսկույն, մեկը խավարի միջից զվարթ պատասխանեց.

—Մի տխրիր, մեզանից հետո կդան մեզ նմանները:

—Գիտեմ,—պատասխանեց նա,—կդան ձեզ նման մարդիկ: Բայց չե՞ վոր միշտ սիրելի չեն նրանք, ում հետ ընտելացել ես արդեն... Ե՛հ, միք հեշտացնի, տղաներ, ամեն աշխատանք ունի իր դժվարութիւնները: Կգնամ անպայման...

—Ձեա գնա,—ծիծաղեց լողանալ սիրող աղջիկներից մեկը:—Դու աչքքան շատ ես սիրում քո հանգըստի տունը: Կգնաս միթե...

Նա ձայն չհանեց:

—Դե լավ, թողնենք փրկսոփայելը,—բղավեց մի յերիտասարդ, աշխատելով ստեղծել զվարթ տրամադրութիւն:—Ավելի լավ ե՛ գնանք ակումբ, մի բան կազմակերպենք...

—Ի՞նչ կազմակերպենք,՝ Դերասանը չկտ, մանդոլինը գնաց, կուպլետ արտասանողներ չունենք:

Յերգիչ յերիտասարդը մի քանի նոտա բաց թողեց: Վոմանք ծիծաղեցին:

—Հա, դե դու կաս, ի հարկե: Բայց մի ծաղկով խո գարուն չի՞ գա:

Նորից լուրթիւն: Բան չեր դուրս գալիս և տրամադրութիւնը մնում եր նույնը:

—Իսկ կոմիկը գնաց...—Ձիգ տվեց մեկը:—Գնաց իր ընկերոջ նման:

—Ուսանողը:

—Այո, նա:

—Միթե:

—Իսկ միթե դու չգիտես: Մենք բոլորս ճանապարհորդեցինք նրան:

Իսկ ի՞նչպես գնաց:

—Գնաց սովորական: Ի՞նչ կատակ պիտի աներ առանց իր բարեկամի:

—Ե՛հ, գնանք քնենք,—առաջարկեց մեկը:—Հիմա զանգը կխփի...

Յեվ մենք գնացինք մտանք մեր ննջարանները, իսկ զանգը դեռ լեկար ժամանակ չխփեց...

8

Առավոտյան, չերբ արթնացա, հանգստի տանը համարյա վոչ վոք չեր մնացել: Այն ննջասենյակում, ուր չես ելի տեղավորված, ինձանից բացի այլևս վոչվոք չկար: Նախաճաշի ժամանակ, սեղանները մոտ նստոտել ելին միայն մի քանի հոգի և դեռ նրանց մի մաւըն ել քիչ հետո պետք ե ճանապարհվել: Մենք լուռ ելինք և չեթե խոսում եյինք ել, ապա խոսում ելինք համարյա շշուկով:

Հետո, հանկարծ, լսվեց ավտոյի հոնդոցը: Մենք

բոլորս դուրս յեկանք, յենթադրելով, վոր նոր հանգրստացողներ են յեկել: Սակայն ավտոն դեռ նոր եք գնում կայարան: Գնացողները մեզ հրաժեշտ տվեցին և նստեցին ավտոն: Մենք բուժ հայացքով պատասխանեցինք նրանց և ապա ցրվեցինք տարբեր կողմեր:

Յես փորձեցի մտնել անտառ: Սակայն անբուժելի մի կարոտ ինձ լետ պահեց: Ինչո՞ւ գնալ այնտեղ՝ յերբ իմ դիմաց չպիտի չիրեա իմ սպիտակ աղջիկը, վորը շարժվի իր նստած տեղում և տեղ անի ինձ իր կողքին: Շուտ գնաց անիծվածը, ավստ: Թե՞ գուցե չես ինքս ուշ յեկա... Վոչ, ավելի լավ ե թեքվի այս կողմ, գեպի ոժանյակ շենքերը, մտնել խոհանոց կամ պահեստ և զրուցել աշխատակիցների հետ...

Յես առաջ ել առիթ ելի ունեցել հանդիպելու հանգստի տան ծառայողներին, խոսել նրանց հետ, սակայն շատ սակավ: Նրանք ամբողջ ուրն զբաղված ելին իրենց գործերով, իսկ չես՝ անտառներով ու ժայռերով: Յեվ միայն այժմ չես կարողացա մոտիկից տեսնել, թե վորքան սքանչելի և հարգելի կին եր այդ տնտեսուհին, վորն աշխատում եր զարմանալի չեռանդով, գիշեր ու ցերեկ, առանց հարցնելու, թե վորն ե իր գործը և վորն ե ուրիշինը: Յես կարողացա մոտիկից տեսնել, թե ինչպես վարիչն ու իր աշխատակիցները շարունակ զբաղված եյին այն հոգսերով, վոր համեղ պատրաստվելն ուտելիքները, վոր լրիվ լինելին կալորիաները, վոր դվարճալի և ուրախանցներ հանգստացողների մի ամիսը: Իսկ հետո նորից անդրադարձա դեպի տնտեսուհին: Յես նրան

տեսել եյի ուշ գիշերներով իր սենյակում նստած, անկողինների համար սավաններ կարելիս, չես նրան տեսել ելի լուսաբացից առաջ վոտքի վրա, չերբ նա մեզ համար վաղ նախաճաշիկ եր պատրաստում, վորովհետև մենք գնալու ելինք մոտակա Ալլահվերդու պղնձահանքիրը՝ եքսկուրսիայի: Մի քրոջական մեղմ արտահայտություն կար նրա դեմքին և նա մտահոգված եր բոլոր հանգստացողներով՝ հարազատ քրոջ պես: Բոլորը հարգում ելին նրան, բոլորը պատկառում նրանից և լուծ նրան: Մի զարմանալի ազդեցություն ուներ մեզ վրա այդ կինը: Մենք սիրում ելինք նրան: Ոչ յերբ հանգստացողները պետք ե հեռանալին, հրաժեշտի ժամանակ նրանք անպայման պետք ե հանդիպելին այդ տնտեսուհուն, իսկ կանայք ու աղջիկները համբուրվելին նրա հետ: Յես տեսել եյի մի քանի անգամ, թե ինչպես նա արցունքն աչքերին եր ճանապարհ դնում հանգոտացողներին, վորոնց հետ վարժվել եր այդ մի ամսվա ընթացքում:

Յեվ այժմ, իմ մենակությունից և իմ մտքերից մի կերպ խուսափելով, չես մտա նրա մոտ: Յես չենթադրում ելի մի քանի ըուպե լուռ նստել այնտեղ, տեսնել իմ հանդեպ նրա համակրելի, հարգելի կերպարանքը և ամոքվել: Յես կարող ելի նաև ողնել նրան մի աշխատանքով և հոգեպես բավարարվել: Սակայն յերբ ներս մտա, հանկարծ զգացի, վոր չես չեկել եմ հարցնելու նրան՝ ինձ տանջող մտքերի պատասխանը: Յեվ համոզված ելի չգիտեմ ինչու, վոր նա խելոք լա՛ն կասի, կասի այն, ինչ վոր հարկավոր ե ինձ...

—Տնտեսուհի,—հարցրի նրան,—Ինչ կասես այն

մասին, վոր նրանք գնացին և մնացինք միայն մի քանի մարդ, մենակ ու տխուր:

Նա նայեց ինձ, ժպտաց այնպիսի ժպտով, ինչպես մայրն է ժպտում իր հիմար չերեխային: Իսկ հետո պատասխանեց, առանց աշխատանքն ընդհատելու.

— Ինչի՞ դեմ ես բողոքում... Նրանք վոր գնացին, պետք է գնային, իսկ նրանք, վոր գալու են, պետք է գան: Մեր հանգստի տունը կառուցված է հենց դրա համար, վոր շարունակ գնան հները և գտն նորերը...

— Գնան հները և գտն նորերը... Իհարկե: Բայց հնարավոր չի արդյոք անել այնպես, վոր փոփոխությունը տեղի ունենա վոչ թե այսպես հանկարծ, այլ աստիճանաբար: Թող գնա մեկը, գա մի ուրիշը, գնա յերկրորդը, գա մի այլ յերկրորդը: Վատ է, չեր փոխվում են բոլորը միանգամից...

Նա ժպտաց.

— Ուրեմն այդ ի՞նչպես: Փոփոխվել վոչ թե միանգամից, մի կամ չերկու որում, այլ հետզհետե, միշտ ու ամեն հր: Այդ դեպքում հրը կմնա կայուն պլանը, հանգստացողների հաշվառումը, ել հրը կմնա յուրաքանչյուր ամսավերջի ավլում-մաքրումն ու թեթև վերանորոգումը, վոր հնարավոր է միայն այս պայմաններում, յերբ մի կամ յերկու որով դատարկ է մնում հանգստի տունը...

— Ընդհատ է, այդ ամենը բավական կոժվարանա, — պատասխանեցի յես, — բայց այդ վիճակը պլանն է, վոր անպատիժ կերպով կարող է աչքաթող անել մարդկային հոգին: Դուք պիտի մտածեք վոչ միայն շենքի հարմարությունների մասին, մսի և կովերի, ամսեկան

պլանի, ճշգրիտ հաշվառման, այլ և մեր հույզերի ու մեր մտքերի: Ապա թե վոչ, կեսից յեկող ինձ նման մեկը վարժվում է մի միջավայրի, բայց հանկարծ պոկվում է այդ միջավայրը և հեռու գլորվում: Մարդը մնում է մենակ: Յեվ հետո հանկարծ նրան շրջապատում է մի այլ միջավայր՝ իր նոր մարդկանցով: Յեվ մարդը պետք է մոռանա նախկիններին և կապվի նորերին...

Տնտեսուհին նայեց ինձ մտածող հայացքով, լուռ մնաց մի քիչ, ապա հանդարտ խոսեց.

— Այդպես կարող են մտածել միայն մնացողները, այսինքն յես և հրը, վոր փոքրամասնություն ենք: Վոչ գնացողները և վոչ յեկողները չեն լինի մեր վիճակում և չեն ունենա մեր այս մտքերը: Ել ուրեմն մի՞թե իմ, քո, վարիչի, — այս փոքրամասնության, — շահերի համար արժե խախտել մեր հանգստի տան կայուն պլանը, դժվարացնել հաշվառումը, խանգարել վերանորոգումը...

— Ուրեմն ի՞նչպես, — բացականչեցի յես. — մի՞թե պիտի տխրենք մենք, վոր կեսից ենք յեկել... Մի՞թե նորից պիտի տխրենք մենք, վոր կեսից պիտի գնանք: Յեվ մի՞թե նույնիսկ մեր սիրելի տնտեսուհին չպիտի գտնի միջխորություն և վոչ մի խոսք մեզ, կեսից յեկողների համար... Վերջն է մեր լուծումը...

Տնտեսուհին ժպտաց, վեր կացավ, թեմեղունակ աբեց ինձ և լուռ դուրս յելավ առանց պատասխանի: Մենք յեկանք դեպի գլխավոր շենքը, բարձրացանք նրա սանդուխդներով վերև, յերկրորդ հարկ ու յերբ հասանք այնտեղ, նա ցույց տվեց ինձ պատի վրա

լեղած մի գրություն, իսկ ինքը մտալ ճաշասենյակ՝
ճաշի պատրաստություն տեսնելու համար: Յեւ յեր-
րորդ անգամ յես կարդացի:

«Ո՛վ այցելուներ, լսեցեք իմ իմաստությունը, —
յեկեք ամսի 1-ին և վերադարձե՛ք 30-ին»:

Յես ցնցվեցի՝ հանկարծակիի յեկած: Այս անգամ
տեսա, վոր հիմար խոսքեր չեյին այդ խոսքերը, այլ
իրոք վոր իմաստության խոսքեր, թեև ինձ համար
այնքան ուշացած իմաստության...

9

Ճաշի ժամանակ, իմ կողքին նստեց ոճաձկներից
մեկը. — միակը, վոր մնացել էր յերեք ընկերուհիներ-
ից: Մեզ մոտ վոչ վոք չկար և համարյա վոչվոք
չկար վորչ ճաշարանում, բացի մի հաշվապահից ու
կոլտնտեսուհուց, վորոնք նստել էյին մի հեռու անկ-
յունում: Յես հարցրի աղջկան:

— Ել չե՞ս լողանում:

— Վոչ, — պատասխանեց նա զվարթ, — ձանձրալի յ
առանց ընկերուհիների:

— Իսկ յերբ ես գնալու:

— Վաղը:

Նա գեղեցիկ ցնցեց կարճ կտրած մազերը և ըսկ-
ուեց ուտել: Աղջիկ էր նա, իսկական աղջիկ: Ուտելիս,
սեղանի տակ նա շարժում էր վոտքերը և կիսակո-
շիկները քսքսում հատակին: Կարճ, կես թղանոց գուլ-
պաններից վերև՝ սևացել էյին նրա վոտքերը և տեղ
տեղ չանգոռովել անտառի մացառներից: Յերբեմն,
յերբ նա անտառում արագ վազում էր, նրա առանց

այն ել կարճ գուլպաների փողերը ցած էյին իջնու-
և յերևում՝ նրա վոր նրա վոտքերը գուլպաների մեջ՝
սպիտակ էյին մնացել: Նա ամենից աշխույժ էր յե-
րեք ընկերուհիներից և այժմ զվարճալի էր տեսնել
նրան այդպես խելոք ճաշելիս և միայն իր անհան-
գիստ վոտքերը շարժելիս:

Յերբ վերջացրինք ճաշելը՝ դուրս յեկանք շենքից,
անտառ գնալու համար: Նա թևանցուկ արեց ինձ և
մենք դեռ չեյինք հեռացել մի քանի քայլ, յերբ յե-
տեից լսվեց ավտոյի հոնդոցը: Մենք արագ յետ
դարձանք, տեսնելու համար, թե ի՞նչ ընկերներ և ըն-
կերուհիներ ե ընթրում մեզ համար հանգստի տան ավ-
տոն...

Շենքի մոտ փողի բարձրացավ: Դուրս վազեցին
վարիչը, տնտեսուհին և ուրիշները: Ավտոն կանգ ա-
ռավ և այնտեղից սկսեցին իջնել վեց հոգի՝ ճամրուկ-
ներով և վերարկուները թևերին գցած: Նրանցից
յերկուսը տղամարդ էյին, իսկ չորսը կանալք: Բացի
մի տղամարդուց, բոլորը յերիտասարդներ էյին և
ըստ յերևույթին իրար անծանոթ: Ամենայն հավա-
նականությամբ, նրանք վար էյին իջել տարբեր վա-
զոններից և միայն ավտոյումն էյին հանդիպել մեկ
մեկու:

Յես և աղջիկն ավելի մոտեցանք նրանց:

Յեկվորները մի քիչ քաշվում էյին և առաջին ըո-
պելին չգիտելին ինչ անել: Հետո բարեկեցին վարի-
չին, վորն ուղեկցեց նրանց՝ տեղավորվելու:

— Յես այլևս քեզ հետ անտառ չեմ գա, — ժպտաց

ոձաձուկը:—Այժմ լես նորից կգնամ լողանալու: Նր-
բանց հետ...

Այս խոսքերով նա մտավ շենք, իսկ լես մնացի
մենակ:

Այսպես ուրեմն, արդեն սկսեցին գալ նրանք, — այդ
նորերը: Իսկ ինձ թվում եր, թե նորից պիտի վերա-
դառնան ուրախ ուսանողն ու նրա բարեկամը, պիտի
վերադառնա ջահել: Երկինն իր ութ տարեկան յերե-
խայի հետ, ծերունի պահակը՝ չիբուխը բերանին և
ամեն ինչ նորից նույնը պիտի լինի: Ամեն յերեկո
դերասանը մեզ դահլիճ պիտի հավաքի, սիրահարված
գույգը կուպլետներ պիտի արտասանի, հաղթանդամ
Ֆերիտասարդը մանդոլին պիտի նվագի և հանգստի
տան ջահել աշխատակիցները պիտի պարեն դարձյալ
իրենց գույգապարը... Ինձ այդպես եր թվում, բայց
ահա յեկել են բոլորովին ուրիշները... Տեսնես թե՛
տիպեր են նրանք: Տեսնես կամ նրանց մեջ մեկը, վոր
փոխարինի մեր կոմիկ ուսանողին, կամ մի ուրիշը,
վոր այն կոմյերիտականի նման նստի ժայռերին և
յերգի ձորն ի վար...

Յես գնացի անտառ: Բավական հեռացա զառիվայր
լանջով: Ի՞մ վտառքն սալթաքում ելին խոտերից և
վար թափված փշե տերևներից: Հետո, գուցե պատա-
հաբար, լես հայտնվեցի աչնտեղ, ուր սովորաբար նըս-
տում եր սիրահարված գույգը: Նստեցի նրանց տե-
ղում: Աչնտեղ, դեռ մինչև այժմ, ընկած եր գրքի
թերթիկը և մի կողմում դիզված ելին կոտորատված
չոր ճյուղեր: Խոսելիս, հավանաբար, նրանք գետնից
վերցրել ելին այդ ճյուղերը, ձեռքի մեքենայական

շարժումով կոտորատել և լցրել այնտեղ: Ի՞մ անձնական
փորձից գիտեցի, թե վորքան սովորական զբաղմունք
ե՛ պառկել անտառում առանց մտքերի և ծառերից
ընկած փտած ճյուղերը կոտորատել...

Ի՛նչ ամուր ե կապվում մարդ իր միջավայրին,
սատանան տանի: Ընդամենը, միայն յերկու շաբաթ
ի, վոր յես անց եմ կացրել այդ մարդկանց շրջանում,
իսկ այժմ արդեն կարոտում եմ նրանց: Կարոտում
եմ դուրս ընկած կլթակով յերգչին, կարոտում եմ
սպիտակ զգեստով կնոջը, կարոտում եմ ծերուկին,
վոր աթուրմա լեր խաղում, կարոտում եմ բոլոր
մյուսներին: Յեվ կարոտում եմ վոչ թե նրա համար,
վոր նրանցից մեկը կոմյերիտական եր, մյուսը կու-
սակցական, յերրորդը բանվոր կամ կոլտնտեսա-
կան, չորրորդը լերգիչ կամ զվարճախոս: Վոչ, դրա հա-
մար չե, վոր կարոտում եմ նրանց, քանի վոր ամեն
տեղ և միշտ կարող եմ հանդիպել այդպիսիների: Յես
կարոտում եմ նրանց վոչ վորպես այդպիսիների, այլ
վորպես մարդկանց: Յես կարոտում եմ նրանց հակա-
նե-հանվանե, հատկապես այսինչին, առանձնապես
այնինչին, անձնապես յերրորդին...

Ջառիվայրի վերևում խշխշոց լավեց: Նայեցի: Գա-
լիս եր ոձաձուկը: Ջալն տվեցի նրան: Նա լեկավ,
լուռ նստեց կողքիս:

—Աչնուամենայնիվ, դու յեկար անտառ,— ծիծա-
ղեցի յես:

Նա չպատասխանեց: Կարծես մտածկոտ եր: Բայց
հետո, յերբ խոսեց, նրա ձայնի մեջ չկար վոչ մի տը-
խուր շեշտ:

—Ի՞նչ տիպեր են չեկել, չերևակայել չես կարող։ Մեկն ընդհանրապես չի սիրում լողանալ, չերկրորդը սիրում է, բայց ինքն ինձ դուր չի գալիս,— շատ հպարտ աղջիկ է, չերրորդը լողանում է, բայց այն-քան լուրջ է, վոր նրա հետ լողանք ընդունելը չերևի հավասար է գեկուցում յսելու։ Իսկ չորրորդին բժիշկ-ներն արգելել են առայժմ սառ ջրում լողանալ...

— Այդպիսի։ Իսկ ինձ թվում էր, թե նորից պիտի կաղձակերպվի ձեր ոճաձկների խումբը... Լավ խումբ էր, աչնիվ խոսք...

— Ել չի կաղձակերպվի։ Ափսոս իմ ընկերուհիները։ Լավ աղջիկներ եյին։

— Կարոտում ես նրանց։

— Ի հարկե, կարոտում եմ։

Հեռավոր ոճաձկներ... Յերևի այս բոպելիս նրանցից մեկը կանգնած է վորեւե դադգյահի մոտ, իսկ մյուսը նստել է գրասեղանի վտակ... Կարճ է արդյոք նրանց մի ընկերուհին, առանց նրանց, կաղձակերպել հին չերրորդությունը։ Նու, մի բոպե չենթադրեմք, թե կաղձակերպեց։ Ո՞վ պիտի այլևս նրանց ոճաձուկ անվանի, ո՞վ պիտի սպառնա հանվել և լողանալ նրանց հետ միասին... Վորպեսզի կաղձակերպվի նախկին չերրորդությունը, վոչ միայն հարկավոր են ընկերուհիներ, այլև անհրաժեշտ են այն չերիտասարդները, այն կոմյերիտականները, այն շախմատիստները... Մի խոսքով, հարկավոր է, վոր վերականգնվի մեր նախկին փոքրիկ հասարակությունը... Իսկ ինչո՞ւ վերականգնվի... Միթե չեկվորներն ավելի վատերն են։ Միթե նրանց մեջ չկան նույնպիսի

մարդիկ, մտերիմ, սիրելի... Պետք է վարժվել սրանց, ինչպես չերկու շաբաթ առաջ վարժվեցինք նրանց, ովքեր դեռ չեյին փոխվել։ Ճիշտ է, այժմ այդ գծվար է։ Յերկու շաբաթ առաջ այդ հեշտ եր, վորովհետև մենք չունեցինք յետ պահող հուշ, իսկ այժմ կա այդ հուշը...

— Ի՞նչ ես մտածում, — հարցրեց ինձ աղջիկը։

— Վոչինչ, — պատասխանեցի։ — Մեկը պատի վրա մատիտով գրել էր, վոր հարկավոր է գալ ամսի սկզբին և գնալ վերջին։ Ըստ չերևույթին նա չել ինձ նման կեսից է չեկել...

— Իսկ չես վաղը չերեկոյան գնում եմ, — ժպտաց նա։ — Այնքան եմ կարոտել մեր տղաներին, իմ ընկերուհիներին... Ի՞նչ չերկար է տևում մի ամիսը...

— Իսկապես, — բացականչեցի յես, ամիսը տևում է բավական չերկար։ — Մոռանում ես, վոր մինչ այդ ապրել ես ուրիշ տեղ, ուրիշ միջավայրում։ Այսինքն վոչ թե մոռանում ես, այլ կորցնում ես այդ միջավայրի անմիջական զգացողությունը քո շուրջդ ու քո մեջ։ Այդ միջավայր թվում է քեզ հետու, անմիջական կերպով քեզ չվերաբերող։

— Ճիշտ է, գիտեմ։ Յես ինքս ուզում եյի ասել այդ մասին, բայց չեյի կարողանում միտքս արտահայտել։

Յես նայեցի նրան։ Ափսոս, անուշ աղջիկ, վոր բընության մեջ վոչինչ չի կրկնվում։ Այլապես, դու հիմա կըռնեիր սպիտակ աղջկա տեղը, վորովհետև, գիտեմ, այս սքանչելի անտառը քեզ էլ ինձ նման դեպի սեր է մղում... Բայց մի կին, ուրիշի կինը, — գեռ չմարած իր հուշով ինձ յետ է պահում մի նոր

— Գնանք, — հարցրեց նա:
— Գնանք, — պատասխանեցի լեռ ու վեր կացա:

Այստեղ աչն ուրն ե, չեղը պիտի գա հանգստացող-
ներին դիտավոր մասսան: Վաղ առավոտվանից չես վոտ-
քի չեղա և սկսեցի սպասել: Այժմ ավտոն պիտի գա
և բերի նրանց, ովքեր պիտի գառնան մեր միջավայ-
րը: Զարմանալի չէ: Հավաքում ե ավտոն մինչ այդ
իրար անծանոթ մարդկանց, բերում ե այստեղ, իսկ
այստեղ նրանք պիտի կապակցվեն, պիտի կազմա-
կերպվեն իբրև հասարակություն... Յես նորից զար-
մանում եմ նախամարդու զարմանքով, թե վորքան
հետաքրքիր բան ե կյանքը... Ահա հռչակաց ավտոն
այնտեղ, ներքևում, ճանապարհի վրա: Ահա լավեցին
ուրախ բացականչություններ: Յերևի նրանք արդեն
նկատեցին այս շենքի կոուրթի սուր ծայրը: Ահա յե-
րևում են նրանք: Ահա շրջվեցին վերջին կեռմանը,
վորից հետո սկսվում են ճամբի չեղերերին շարված
կիպարիսները...

64

Նորեկները գվարթ սկսեցին դիտել իրենց շրջապատը, հիանալ կամ դարմանալ: Մի քանիսը վարդեցին իրենց ճամբրուկները և վաղ տվեցին դեպի մարզափայտերը, վոմանք շենք մտան, իսկ վոմանք աճամիջապես ազահ հայացքները հառեցին դեպի գոմանտառը:

Ասեկ, թե նրանք բողոքովին անծանոթ եյին մեկ մեկու, չեր կարելի: Կայարանից մինչև այստեղ, նը-
րանք արդեն կարողացել եյին վորոշ մտերմություն
հաստատել միմյանց հետ: Յերբ նրանց ավեցին մահ-
ճակալներ, նրանք սկսեցին տեղավորվել ըստ ծանո-
թության, իրար կողքի, միեկնույն ննջասեղակում:
Իհարկե նրանց մեջ կային նաև հին ընկերներ, վաղե-
մի ծանոթներ կամ միեկնույն վայրերից և գործարա-
ւից լեկածներ, բայց այդպիսիները քիչ եյին:

Յես սկսեցի փնտրել: Յես փնտրում ելի մեր կո-
միտեի ուսանողին, իմ սպիտակազգեստ աղջկան, ծերուկ
պահակին, ռժաձկներին, բայց չկար նրանցից և վոյ-
մեկը: Ըստ լեքսուլթին, չկար վոյ մի համապատաս-
խան մարդ՝ նրանց թափուր տեղերը լրացնող: Դե-
լավ, ի՞նչ կա վոր, լերեի նրանք կգան ավտոյի չերկ-
րորդ դարձին կամ ավելի ուշ: Բայց այդ դեպքում
ձվքեր են սրանք, այս կոմիտեի սկանները, այս բան-

վորները, այս մանածագործուհիները... Նախկին հանգըստացողներից վճռոնց են արդյոք համապատասխանում սրանք: Ըստ յերեւթին և վոչ մեկին...

Ավտոն նորից յեկավ և նորից բերեց մի բեռ՝ հար և նման իր առաջին բեռին: Նորից ուրախ մարդիկ, նորից կյանքով լի, նորից կարոտ՝ անտառի և բնության: Յես նայում ելի նրանց և նրանց մեջ առաջիմ ինձ համար չկար վոչ մի կոնկրետ անձնավորութուն, չկար վորեւե մարդ՝ հականե-հանվանե: Նրանք դեռ կերպարանքներ ելին, ընդհանուր կերպարանքներ՝ կոմյերիտականի, բանվորի, գեղջկուհու, մարմնամարզների կամ ընթերցողների և կամ ուսողների: Սակայն վորքան ել ընդհանուր կերպարանքներ լինեյին նրանք, աչուումենայնիվ նրանց մեջ յես կընկատեյի մեր դերասանի նման մեկին՝ յեթե նա գտնվեր, կնկատեյի հասակավոր այն կնոջը, վոր մի որ անշարժ նստած նստարանի վրա, նայում եր բնությանը: Կնկատեյի նրանց:

Բայց նրանք չկային:

Վոչ, նրանք չկային նույնիսկ այն ժամանակ, յերբ ավտոն դատարկվեց յերրորդ անգամ և գնաց իրեն հատկացված տեղը՝ հանգստանալու:

Ախ, յես ինչո՞ւ յեմ ամոսոսում նրանց, ովքեր փոխվեցին: Միթե վատ են սրանք, միթե նույնպիսի ընկերներ չեն սրանք: Ինչո՞ւ յեմ ամոսոսում անդարձ մեկնողներին...

Յեվ իմ ականջներում չարունակ հնչում եր, — յեկեք ամսի մեկին և վերադարձեք 30-ին...

Դանք ամսի մեկին... Այդ, իհարկե, շատ լավ կը-

լինի, անծանոթ իմաստասեր: Իսկ յեթե մենք յեկեկ ենք ամսն 15-ին... Այն դեպքում, ի՞նչ, մենք պարտավոր ենք մեր համակրանքով շարունակ ֆնալ նրանց հետ, ովքեր փոխվեցին... Վոչ, անծանոթ իմաստասեր, դու խոսել ես միայն նրանց լեզվով, ովքեր գալիս են սկզբից: Իսկ ովքեր կեսից են գալիս, դու նրանց բոլորովին նկատի չես առել: Դու պարզ ասում ես. — յեկեք սկզբում և վերադարձեք վերջում: Իսկ մեզ համար դու վոչ մի որեւեք չես սահմանել, մեր մասին վոչ մի բացատրութուն չես տվել...

Բայց վոչ... Յես գիտեմ, ով անծանոթ իմաստասեր, վոր աչգալիսի մտքեր դու չեյիր ունենա, այդպիսի խոսքեր դու չեյիր գրի, յեթե ինքդ անձամբ չեկած չլինեյիր ամսի 15-ին: Դու յեկ ես կեսից յեկել, սիրելի ընկեր, դու յեկ ես մտածել ու փիլիսոփայել, դու յեկ ես փնտրել լուծում ու վճիռ, և հետո, ձեռնաթափ, անհույս ու թախծոտ, հաշտարարել ես, վոր միակ լուծումն ե՛ր գալ ամսի մեկին ու վերադառնալ 30-ին...

Յեվ անա ալստեղ եր, վոր յես անսպասելի կերպով մտածել սկսեցի իմ յերբեմնի տաքգլխության մասին...

Իսկապես, յես առաջին անգամ իմ վողջ կյանքի ընթացքում տեսնում ելի, թե վորքան դժվար ե անցումը, փոփոխվելը: Ի՞նչ տեսնել, — գգում ելի, ապրում ելի այդ դժվարությունը: Հիշում ելի, թե ինչպես անցալում յես մեղադրում ելի ուրիշ շատ շատերին, վոր նրանք չեն վերածնվում այնպիսի արագությամբ, ինչպես յերեսայական թղթի գորտն ե վերածվում

գտի: Յես չեյի ճանաչում մարդկային հոգին: Յես, յես, վոր այժմ այսքան հիվանդագին, այսքան դժվարությամբ եմ մի կոմյերիտականից անցնում մյուսին, մի մարդկային խմբից անցնում հար և նման: մի այլ խմբի, յես մեղադրում եյի ուրիշ շատերին, վոր նրանք պարով ու թճբուկով չեն վերածնվում...

Իսկ այժմ, յես սովորում եյի չնրահանգել հոգուն, այլ հարգանքով խոնարհվել նրա անցումի ծանր և արյունոտ վայրկյանի առաջ...

11

Յես պատահաբար գլխի ընկա այսոր, վոր իզուր եմ փնտռում լեկվորների մեջ ոճաձկներին, մանդոլին նվագողին և բոլոր մյուսներին: Զգացի պատահաբար, վոր այն, ինչ յեղել ե յերկու շաբաթ առաջ, կարող ե և չկրկնվել յերկու շաբաթ հետո: Ավելին. — չի կարող կրկնվել յերկու շաբաթ հետո...

Յես մտածում եմ ոճաձկների մասին: Իզուր եմ մտածում: Յեկվորների մեջ չկա վոչ մի ոճաձուկ... Յեթե վերադառնան նույնիսկ այն յերեք ընկերուհիները, այժմ նրանք այլևս ոճաձուկ չեն լինի, վորովհետեւ ուրիշ են այս յեկվորները և ուրիշ են նրանցից յուրաքանչյուրի տեղերը:

Ուրեմն իմ տեղս ել պիտի փոխվի... Այդպես ե յերևում: Իհարկե, յես դարձյալ չեմ դառնա կոմիտե կամ տրագիկ, սիրահար կամ փիլիսոփա, չեմ դառնա տիպ, բայց կդառնամ բոլորովին այլ բան, քան հիմա յեմ...

Պիտի փոխվեմ յես՝ ուզեմ, թե չուզեմ... Ուրեմն ավելի լավ չե՞, վոր փոխվեմ իմ կամքով, վորպեսզի այն տեղը, վոր պիտի հասնի ինձ, ընտրված լինի վոչ միայն նրանց ցանկությամբ, այլ և իմ...

Յեվ յես մրցահրավեր նետեցի պատի վրա իր խոր փիլիսոփայությունը թողած անծանոթ իմաստասերին: Դու ասում ես՝ պետք ե գալ ամսի մեկին և վերադառնալ 30-ին: Իսկ յես կապացուցեմ, վոր կարելի յե գալ 15-ին և գնալ մյուս 15-ին... Կտեսնես, վոր չապացուցեմ: Կարևորն այն ե, վոր յես մոռանամ, թե ինչպես խավարում աղոտ առկաջում եյին նավթի լամպերը, վորոնք գնում եյին դեպի դանլիճ, վոր յես մոռանամ մի տխուր բացաթի՝ վոր գալիս եր յես մոռանամ մի տխուր բացաթի, վոր յես մոռանամ պարզեկոյան, անտառի խավարից, վոր յես մոռանամ պարզ բանվորին, վորը հենց այնպես պարելով ել հասավ կայարան, վոր յես մոռանամ, թե ինչպես մի կին, ամեն որ իրիկնադեմին հանդիպում եր ինձ և ներքուստ ցանկանում, — վոչ, — ներքուստ պահանջում, վոր մենք գնանք անտառ և յես համբուրեմ ու զգվեմ իրեն...

Իսկ այնուհետև, յերբ յես մոռանամ այդ ամենը, կտեսնեմ, վոր կան կյանքում և ուրիշ դեմքեր և ուրիշ դեպքեր՝ նույնքան սիրելի... Յես կընտելանամ դրանց հետ այնպես, ինչպես մի որ ընտելացա նրանց հետ...

Իմ մտքերիս թելն ընդհատվեց: Բայց ինձ խանգարողը մի այլ միտք չեր, այլ իմ խաղընկերս, վորի հետ ահա յերկու որ ե, վոր յես շարունակ շախմատ եմ խաղում:

—Դուք այդպիսի եք կարծում,— պատասխանեցի լիս՝ նույնպես հոգնակի:

—Թեև յես շախմատիստ չեմ, բայց ինձ այդպես է թվում,— կրկնեց նա:— Դուք խաղացիք ուղղակի սիրահարվածի պես...

Մենք ծիծաղեցինք և յես վերցրի նրա թևը.

—Թույլ կտա՞ք ձեզ ուղեկցել անտառ:

—Այդպես հանկարծակի: Իսկ չեթե յես անտառ չեմ գնում...

Յես շփոթվեցի: Նրա աչքերն ուղղակի ամաչեցնում էին ինձ:

—Գնանք,— ծիծաղեց նա ինձ վրա,— յես անտառ եմ գնում:

—Դուք տիկին եք,— հարցրի յես նրան՝ ճանապարհին:

—Այսինքն ինչ եք հասկանում տիկին ասելով: Յեթե հասկանում եք մի կինարմատ, վորն ամուսին ունի, յես այդպես չեմ:

Ինձ զվարճացրեց խոսակցության այդ տոնը և յես յերես առա.

—Իսկ ուրիշ իմաստով...

Նա լրջացավ: Յես վախեցա: Բայց նա մտածեց և պատասխանեց.

—Յես ամուսնացած եյի: Իմ ամուսինը, ինչպես ասվում է, միանգամայն նոր աշխարհի մարդ էր, սակայն մի բացառությամբ: Նա խանդոտ էր: Ձեր կարող տանել վոր յես աշխատելի և իմ աշխատավայրում հանդիպելի ուրիշ մարդկանց հետ: Ուղղակի տանջվում եր: Փորձում եր մտածել այլ կերպ, գի-

տակցում եր, վոր հիմարություն է արածը, բայց վորինչ չեր ոգնում: Նկատի ունեցե՞ք, յերիտասարդ, այս կենցաղային մանրամասնությունը: Կյանքում ձեզ պետք կգա:

—Իսկ հետո,— հարցրի յես՝ նրա պատմությունից հետաքրքրված:

—Հետո այն, վոր յես նրան ապահարզան առաջարկեցի: Նա համաձայնեց: Յեվ յերբ արդեն զգաց, վոր յես այլևս իր կինը չեմ, մոռացավ խանդելը: Իհարկե, մենք նորից հանդիպում եյինք միմյանց, զրոսնում, կինո կամ թատրոն գնում, հաճախ միասին գիշերում, բայց այժմ նա չեր խանդում ինձ, վորովհետև յես նրա կինը չեյի, յես ազատ մարդ եյի, ինչպես ինքը: Տարրերնակ են լինում յերբեմն մարդիկ, յերիտասարդ: Յեվ յես այս բոլորը ձեզ ասում եմ միայն նրա համար, վոր տեսնեք, թե վորքան հիմար բան է խանդը...

—Շարունակեցե՞ք,— հետաքրքրվեցի յես,— իսկ ինչ յեղավ հետո:

—Ձեզ ինչ,— ծիծաղեց նա.— շարունակությունն այլևս ձեզ չի կարելի լսել...

Յեթե նա ասեր՝ ձեզ չի կարելի լսել, վորովհետև դուք փոքրիկ եք, յես չեյի զարմանա: Ընդամենը չորս տարով եր ինձանից մեծ այդ կինը, բայց յես ինձ յերեխա եյի զգում նրա մոտ: Յեվ վորքան կրթված ու վորքան փորձված եր յերևում:

Հանկարծ հիշեցի, վոր այնտեղ, հանգստի տանը, յես գործ ունեմ:

—Ներեցեք,—ասացի շտապ-շտապ,—յես գործ ունեմ այնտեղ։ Մոռացել եյի...

Յեւ վորպեսզի շատ անքաղաքավարի չթվամ, ափեւացրի.

—Յերեկոյան դարձաւ միասին կգանք անտառ, յեթե այդ դժվար չի ձեզ։ Յես շատ եմ ցանկանում հանդիպել ձեզ հետ...

Յեւ արագ գնացի, համարյա վաղ տվեցի։ Այդ ինչպէս կարող եյի մոռանալ, վոր այնտեղ ինձ ըսպասում են մի քանի տասնյակ մարդիկ...

Յերբ հասա շենքի մոտ, նրանք արդեն հավաքվել եյին այգում, պայմանավորված տեղում։ Նրանք այն հանգստացողներն եյին, վորոնք ցանկութուն եյին հայտնել զրույցներ ունենալ գիտական նշութերի շուրջը։ Յես մոտեցա նրանց և դեռ տեղ չհասած, ըստեսցի խոսել.

—Ուրեմն, ընկերներ, գալով փշատերև ծառերին, պետք է ասել, վոր դրանց սաղարթների բույրն ամենից առողջարարն է թոքերի համար։ Ահա այս է պատճառը, վոր այս հանգստի տան նախկին հարուստ տերը յեղենիներ է տնկել այստեղ։ Ինչպէս դիտեք, կոռում սովորաբար յեղենիներ չկան։ Սակայն հին փամանակներում, ինչպէս յերևում է, այս անտառներում բավական քանակությամբ յեղել են նաև այդ ծառերից։ Որինակ, մի քանի հին դամբարանների վրա քանդակված են յեղենու կոկոններ... Հանգստի տան ավտոն գնացել է քաղաք՝ մթերք բերելու։ Յերբ նա վերադառնա, կխնդրենք վարիչին, վոր նա ավտոն տրամադրի մեզ՝ եկեղեցւորացի գնալու դեպի

այդ դամբարանները և այլ հնութիւնները։ Իսկ յեղել եք դուք արդյոք պղնձի հանքերում...

—Վոչ, վոչ, չենք յեղել,—լավեցին ձայները.

—Ուրեմն կգնանք նաև հանքերը։ Ահա տեսնում եմ, վոր ձեր մեջ նստած են մի քանի հանքափորեր։ Խնդրենք նրանց, վոր հետևյալ զրույցին նրանք պատմեն մեզ իրենց աշխատանքի մասին։ Հարկավոր է նախապատրաստված գնալ տուն...

12

Յերեք կոմյերիտականներ կազմակերպեցին դառուլ զուռնա։ Զուռնաները բերեցին հարևան գյուղից, իսկ դառուլ՝ վոչ մի կերպ գտնել չկարողացան։ Հարցը լուծվեց նրանով, վոր վարիչը տրամադրեց մի դուլը։

Յեւ ահա, նվագախումբն սկսեց նվագել։ Դուրս յեկավ սպասածից ավելի հաջող։ Բոլորն ուրախացան, վորոք վեցին և վորոշեցին հարսանիք կատարել։ Մի յերիտասարդ հագավ աղջկա շորեր, մշուսը դարձավ փեսա և սկսվեց պսակը։ Զուռնայի ձայնը լսելով, դուլդից նուշնպես մարդիկ յեկան։ Հետո կոմյերիտականները վորոշեցին կնուռք ևս կատարել, բայց արդեն մութն էր։ Ստիպված՝ հարսանիքը վերջացրին և հենց այդպէս նվագելով, մտան դահլիճ, ուր յերեկույթ պիտի տեղի ունենար։

Յես պիտի արտասանեյի այդ յերեկույթում։ Յերբ բարձրացա բեմ, հանկարծ աչքովս ընկավ յերեսնամյա տիկինը, վոր նստել էր վերջին աթոռներից մեկի

վրա և ինձ եր նայում։ Յես շփոթվեցի, բայց հետո՝
արտասանեցի բավական հաջող և ստացա ծափահա-
րություններ, թեև վոչ աջնքան շատ։

Իջնելով դահլիճ, լես մոտեցա տիկնոջը։

— Իսկ յերգել չգիտե՞ք, — հարցրեց նա։

— Գիտեմ։ Յես նույն հաջողությամբ կարող եմ
յերգել։ Ուզո՞ւմ եք...

— Վոչ, վոչ, խնդրում եմ, — անհանգստացավ նա։

Հանկարծ հիշեցի, վոր լես ժամադրվել եյի նրա
հետ։

— Ձգնանք անտառ, — հարցրի նրան։

— Յես ձեզ եյի սպասում։ Դուք ինչ վոր ցանկա-
նում եյիք ինձ հետ հանդիպել։

— Այո, յես այդպես ասացի։ Գնանք։

Ճանապարհին, յերբ խոսակցության ուրիշ նյութ
չկար, լես հարցրի նրան։

— Ծիշտն ասած, ինձ հետաքրքրում ե ձեր պատ-
մությունը։ Իսկ ի՞նչ լեղավ հետո։

Նա ժպտաց, թեք հանեց իմ թևի միջից և խոսեց.

— Ամուսինս ամուսնացավ։ Դրանից հետո նա
այլևս ժամանակ և հնարավորություն չունեցավ ինձ
հետ հաճախ հանդիպելու։ Բայց այսպես թե այնպես,
մենք դարձյալ հանդիպում եյինք, շրջում միասին,
գիշերում... Նա շատ եր սիրում մեր աղջկան։

— Ձեր աղջկան։

— Այո, իմ և իր։ Նա ծնվել եր մեր ամուսնացած
ըրջանում։ Այժմ նա չորս տարեկան ե։

— Իսկ վճրտեղ ե հիմա։

— Ամուսնուս մոտ։ Խնդրեցի նրա կնոջը, վոր պա-

հի նրան, մինչև յես վերադառնամ հանգստի տնից։
Նա ուրախությամբ հանձն առավ պահել, վորովհետև
առանց այդ՝ իր կյանքն անցնում ե բավական ձանձ-
րալի։ Ամուսինս, վոր նախկին խանդոտն ե, չի թող-
նում նրան վոչ աշխատանքի գնալ և վոչ ել յերկար
ժամանակով տնից բացակայել։ Ինչ տարորինակ տի-
պեր կան կյանքում, այնպես չէ, չերիտասարդ...

Յես նայեցի նրան։ Մինչդեռ քիչ առաջ նրա դեմ-
քը փայլում եր չմարած սիրո հիշողությունից, այժմ
նրա աչքերում խաղում եր արհամարհանքը։ Յեվ այդ
յերկու զգացումնե՞րի միաժամանակ, մի մարդու նկատ-
մամբ...

— Այո, — պատասխանեցի յես վճռականորեն, — տա-
րորինակ մարդիկ շատ կան աշխարհում և նրանց մի
մասը դարձանալի լավ ե, իսկ մյուս մասը՝ դարձանա-
լի վատ... Դուք, ի՞նչ, աշխատում եք այժմ...

— Իսկ ինձ ո՞վ ե պահում, — ժպտաց նա։ — Խեղան-
գամ հո չեմ...

Յես ամաչեցի։ Ի՞նչ արի կին ե։ Յես քիչ եմ
տեսել այդպիսի արի կին։ Յուրաքանչյուր շարժու-
մից, յուրաքանչյուր խոսքից զգում ես, վոր ինքն ե
իր գլխի տերը և չունի իրեն հրամայող մեկը։ Յեվ
միթե, իրոք, մի ինչ վոր խանդ կարող եր կաշկան-
դել նրա շարժումները... Յես նայում եյի և մտովին
պատկերացնում նրան իբրև տանտիկին՝ իր ամուս-
նու համար ճաշ յեփելիս... Վոչ, նա ծնված չեր խո-
հանոցի համար։

Նա ձեռքը մեկնեց դեպի իմ ճակատը և սկսեց
մազերս խառնել։ Սաղարթների միջից վար ընկած

ապողերի լույսով աղոտ լերեւում եյին նրա գեղեցիկ դիմագծերը:

— Լսիր, յերիտասարդ, — դիմեց նա ինձ և նրա ձայնը մի քիչ խոռովահունչ էր: — Դու ինձ դուր ես գալիս... Չեմ ասի, իհարկե, վոր բախտն է մեզ իրար մոտ բերողը, վոր դու աշխարհի ամենալավ տղան ես, վոր...

Յես հանկարծակիի լեկա: Նրա խոսքերի իմաստից ավելի՝ ինձ քաղցր բորբոքեց նրա դուռով խոսելը: Յես գրկեցի նրան, սեղմեցի. կրծքիս և մենք մոռացանք աշխարհը:

Յերբ մենք վերադարձանք, յերեկույթն արդեն վերջացել էր և բոլորը ցրվել: Եյին իրենց ննջասենյակները:

— Բարի գիշեր — ասացի յես յերեսնամյա տիկնոջը և ձեռքը բռնեցի:

— Յես այսօր յերջանիկ եմ: Շնորհակալություն... Նա ժպտաց:

— Մենք վաղը նույնպես կարող ենք հանդիպել: Վճղը...

Յես ցնցվեցի:

Այդ լինչպես եյի մոռացել, վոր վաղը յես պետք է արդեն վերադառնամ:

13.

Նախաճաշի ժամանակ շատերը տխուր են: Մերքե յես եմ պատճառը... Յես չեյի լինթադրում...

— Իսկապես, — շարունակում է համոզել ինձ մեկը:

սեղանի մյուս ծայրից. — կաց ևս մի քանի որ: Եղբար հս գնում այդքան շուտ: Կաց և լավ հանգստացիր:

— Յես առանց այն ել լավ եմ հանգստացել, — ժպտում եմ նրան: — Իսկ քաղաքում գործերս սպասում են ինձ:

— Ափսոս, — ասում է մի ուրիշը: — Կգնայինք միասին եքսկուրսիայի: Ավտոն արդեն վերադարձել ե: Նորից կգնայինք մորի քաղելու...

Վարիչը մտնում է ներս:

— Կաց, ելի, լինչ տարրինակ տղա յես, — ասում է նա ինձ՝ ընկերական հանդիմանությամբ: — Այս մոտ որերս յես արդեն սպասում եմ դինամո-մեքենային: Մենք շատ յերազեցինք միասին, իսկ հիմա աչքովդ կտեսնելիր...

Յես տատանվում եմ: Յերեսնամյա կինը, վոր ինձ մոտ է նստած, նայում է և ժպտում: Այո, սիրելի կին, իմ տատանման մեջ դու լեկ կաս, վարիչն ել, նիհար յերիտասարդն ել՝ իր ժանգոտ ողակով կամ փայտե ձիով, դառուլ-զուռնաչիներն. ել, հասակավոր այն զուլգն ել, վորն այս լեռնային արևի տակ տաքացնում է իր սիրո աշունքը: Բոլորդ, բոլորդ, ուժ հետ ապրել եմ ընդամենը յերկու շաբաթ: Յես հիշում եմ հստակ, վոր դեռ վոչ մի անգամ չեմ տարել շախմատի իմ ընկերոջը: Դա խայտառակություն է, բայց ժամանակ չունեմ: Ի դեպ, չմոռանամ վարիչին ասելու, վոր դռնակի մոտ, այգու ցանկապատը պետք է նորոգել: Իսկ տնտեսուհի... Ամենից ավելի յես նրան պիտի կարոտեմ: Յեմ միայն հիմա յեմ զգում, թե

վորքան վատ ե, վոր յես քիչ անդամներ եմ առիթ ունեցել հանդիպելու նրան և խոսելու...

Դրսում լավեց ավտոյի ծանոթ հոնդոցը: Յես վեր կացա:

— Դե, մնաք բարև, — բացականչեցի բոլորին: — Վողջ մնաք...

— Գնաս բարև, գնաս բարև, բարի ճանապարհ, — ձայն տվեցին չորս կողմից: — Գնաս բարե՛վ...

— Վատ ե, վոր գնում ես, — ասաց մեկը, յերբ ձայները մի քիչ հանդարտվեցին. — լավ կլիներ, յեթե մեզ հետ յեկած լինեիր և մեզ հետ ել գնայիր...

Ինչպես... Ամսի մեկից մինչև 30-ը: Դարձյա՛լ այդ իմաստությունը...

— Վոչ, — ժպտացի յես, — կարելի չե նաև 15-ից մինչև մյուս 15-ը: Ի՞նչ կա վոր...

Յեւ արագ դուրս յելա, բաց նախքան ցած իջնելը, հանեցի մատիտս և անծանոթ իմաստասերի խոսքերի տակ գրեցի իմը. —

«Կարելի չե նաև գալ ամեն ուր և գնալ ամեն ուր»:

— Շատ ճիշտ ե:

Յետ շրջվեցի: Նա յեր: Իմ լերեսնամյա ծանոթուհիս:

— Ճիշտ ե: Իսկ դու չե՞ս ավստում, վոր մենք բաժանվում ենք...

— Իհարկե դա լավ չե: Բաց մյուս բոլորը քեզ նման յերիտասարդներ են և նրանց մեջ անսպասան կլինի մեկը, վորն ինձ թեանցուկ կանի մինչև անտառ: Բարի ճանապարհ, սիրելի յերիտասարդ...

Յես ավտո նստեցի: Շենքից դուրս յեկան բոլոր

հանգստացողներն ինձ ճանապարհ դնելու, ինչպես մի ուր յես եյի ճանապարհ դրել բոլոր հանգստացողներին:

— Ե՛հ, մնացեք բարով...

— Բարի ճանապարհ...

Ավտոն հոնդաց, ցնցվեց, բարձրացավ փողի և հանգստի տունն ու հանգստացողները յետև մնացին: Յես խորապես ավստեցի, վոր բաժանվում եմ նրանցից: Նրանք, այդ նորերը, իմ միջից արդեն ջնջել եյին նրանց, ուլքեր գնացել եյին յերկու շաբաթ առաջ: Յեւ յես զգում եյի, վոր ճիշտ գրեցի իմ իմաստությունն այն հին իմաստության տակ:

Շենքն անհետացավ: Յես ժպիտով դարձա դեպի շփերը և հարցրի.

— Միայն ի՞նձ համար ես լծել ավտոն...

— Վոչ, — բղավեց նա մեքենայի հոնդոցի միջից. — յես գնում եմ կայարանից հանգստի տուն տեղափոխելու մեր դինամո-մեքենան:

1 9 3 3

ՄԵՆՔ ՅԵՐԵՔՍ

Յեւ յեկաւ ժամանակը, Գոհարիկ, վոր չես
զրեմ մեր սիրո մասին:

Ինչո՞վ յեկաւ այդ ժամանակը, ի՞նչը ցույց տվեց,
վոր արդեն չեկել ե այն,—չես չգիտեմ: Միայն զգում
եմ, վոր չգրել՝ այլևս անհնար ե:

Սակայն, Գոհարիկ, դու անշուշտ ինձ լավ կհաս-
կանաս, յեթե ասեմ, վոր միայն ներքին մղումը չե,
վոր ինձ ստիպում ե նստել և գրել: Վոչ, ի հարկե
միայն ներքին մղումը չե: Ինձ գրելու չե հարկադը-
րում իմ քաղաքացիական պարտականությունը, յես
գիտակցում եմ, վոր յեթե անհայտության մեջ թող-
նեմ մեր պատմությունը և այն իմացվի պատահա-
կանորեն, մի ուրիշի կողմից, ապա յես արժանի կը-
լինեմ դատվելու քրեական սրենսգրքի բոլոր կետերի
համաձայն: Դեռ ավելին, Գոհարիկ,—յես ինձ կմեղա-

դրեմ նաև քաղաքական որոշումներ մի քանի կեսերով, վորոնց համարները, ափսոս, լավ չեմ հիշում: Բայց յես թվաբանությունից միշտ թույլ եմ յեղել, — հիշում ես, Գոհարիկ:

Պատկերացրու մեր դատավորությունը, վոր կարող եր տեղի ունենալ: Յերևակայիր հետևյալ մեղադրական յեղրակացությունը:—

«Հանուն Հայաստանի սոցիալիստական խորհրդային հանրապետության: Մեղադրական սկստ՝ Ընդդեմ քաղաքացի Ադամի»:

Այստեղ, Գոհարիկ, անհրաժեշտ եմ գտնում բացատրել, թե ինչու չի հիշատակվում մեղադրյալի հայրանունն ու ազգանունը: Բայց վոչ, կարիք չկա: Դու անշուշտ առանց ինձ ել գլխի կընկնես. — Ի՞նչ հայրանուն կամ ազգանուն կարող եր ունենալ Ադամը...

«Քաղաքացի Ադամը մեղադրվում է իր համագործակից քաղաքացուհի Յեվայի հետ միասին ապսպամարդկությունից դիտավորյալ կերպով աշխարհի ըստեղծագործության պատմությունը թազցնելու մեջ: Լինելով դեպքերի կենտրոնում, ինչպես նաև ունենալով գրական մեծ շնորհք, — վորին ապացույց կարող է լինել ժամանակի բոլոր քննադատների բացասական կարծիքը նրա մասին, — քաղաքացի Ադամը կարող եր և պարտավոր եր դրել, մանավանդ վոր նրա աշխատանքը յենթակա չեր վարձատրության՝ հանրապետության մեջ ղոյություն ունեցող ընդհանուր կանոններով: Հետևաբար և, մեղադրյալն անձնական վոչ մի ֆասս չեր կրի գրելուց և նույնիսկ ընդհակառակը»:

Այս հանգամանքը գալիս է ասելու, վոր հանցանքը կատարվել է չարամտորեն»:

Այստեղ, Գոհարիկ, յես նորից պետք է ընդհատեմ և ասեմ, վոր այս մեղադրական յեղրակացությունը յես կլսեյի առանց բողոքի քրիմինոցի, վորովհետև այնտեղ ասված ամեն ինչը տեղին կլիներ:

«Կոնկրետացնելով մեղադրականը, դատարան հարկ է համարում նշել, վոր քաղաքացի Ադամը մեղադրվում է վոչ այնքան աշխարհի ստեղծագործության ընդհանուր պատմությունը թազցնելու մեջ, — այդ պատմությունն իր հիմնական գծերով հայտնի յե բոլորից, — վորքան վոր վերոհիշյալ ստեղծագործության ընթացքում իր և քաղաքացուհի Յեվայի, — մեր նախահոր ու նախամոր, — ներքին աշխարհի ըստեղծագործումը չարամտորեն թազցնելու մեջ: Ի նընկատի ունենալով և ապացուցված համարելով քաղաքացուհի Յեվայի մեղսակցությունը և այն, վոր նա կարող եր մատնել չարագործին, բաց այդ չի արել, — նրան ևս, առնել կալանքի տակ»:

Յեվ դու, Գոհարիկ, ինչպես և յես, իրավունք չը պիտի ունենայիր տրտունջի ծպտուն անգամ հանելու...

Բայց ալդ բոլորը տեղի չի ունենա, Գոհարիկ: Դրա փոխարեն տեղի կուեննա մի ուրիշ բան. — պատմությունը կխճճվի:

Յերևակայիր, թե ինչպես մի քանի հարյուր, գուցե և մի քանի հազար տարի հետո, կսկսվի պատմաբանների մեծ ու կատաղի բանակոխիլ այն մասին, թե արդյոք իսկապես, գոյություն ունեցել են Ադամն ու

Յեվան, թե վոչ: Մեկը կվերցնի աստվածաշունչը և տող առ տող վերլուծելով կփխտի այդ հիմար պատմությունը, մյուսը սեղանի վրա կշարտի իմ ու քո դեղնած լուսանկարները և կապացուցի, չերրորդը գույգ ձեռքերով բռնած՝ թափ կտա Յեմելյան Յարոսլավսկու հակակրոնական հոդվածների ժողովածուն, շորերդն իր բոլոր մատները թքոտելով, դայրացած կթերթի այս վիպակը:

Յեվ, ռվ գիտե, Գոհարիկ, կլինի՞ արդյոք մի սըրամիտը, վոր վեր կենա և հանգիստ ժպիտով վերջ դնի վեճին:

— Ինչ կա վոր,—ասի նա,—գուցե առաջին Ադամն ու Յեվան գոյություն չեն ունեցել, իսկ յերկրորդներն ունեցել են...

Պետք ե հավատալ ապագա մարդկանց ընդունակություններին, Գոհարիկ: Այդպիսի մի մարդ անշուշտ կճարվի:

Պատմությունը չի խճճվի:

1

Յեա հիշում եմ իմ ու Գոհարիկի սիրո յերազկոտ լերեկոները: Սկսվում եր այն բանից, վոր իրիկնամուտի լույսն ու իրիկնամուտի խավարը խառնվում եյին իրար: Մարդկանց աչքերը շարվում եյին այդ խառնուրդից, վոր թեթև ամպի եր նման,—քաղաքի վրա իջած նոսր մառախուղի: Մարդիկ անցնում եյին այդ կիսիրականության միջից՝ արագ քայլերով ու թևերը թափահարելով, սպիտակ գոգնոցներում պարեն պահած և գոգնոցի փեշի ծալքն ափի մեջ հավա-

քած, յուզոտ, բայց իրիկնամուտի մեջ այլևս չփալտող բանվորական հագուստներով, գրքերը կամ պորտֆելները թևերի տակ դրած, ամառային գաղջ յերեկոյի դեմ ոճիքների կոճակները քանդած և գնում եյին տուն: Նրանց հանդիպում եյին արդեն զբոսանքի յեղածները, թատրոն, կինո կամ այլուր գնացողները, վորոնք բոլորը քայլում եյին համր ու հանգիստ, վորովհետև մինչև իսկական լերեկոն՝ դեռ շատ ժամանակ կար: Փողոցների լույսերն անգամ դեռ վառված չեյին.—վոչ ելեկտրականը, վոչ նավթի լամպերը:

Յեա նստած մեր փողոցում, դարբասի մոտ, տանից զուրս բերած աթոռի վրա, չնկատելով, վոր արդեն կիսախավար ե, գիրք եյի կարդում: Անցորդները յերեկոյի զարմանում եյին, վորովհետև իրիկվա այդ ժամին անհնար եր ջոկել գրքի մանր տառերը: Սակայն այդ անհնար եր միայն նոր կարդալիս, իսկ նա, ով սկսել եր կարդալ դեռ արև յեղած ժամանակ, կարող եր շարունակել մինչև աստղերի դուրս գալը:

Յեա չեյի տեսնում անցուղարձ անող մարդկանց: Յեա միայն լսում եյի նրանց փափուկ, իրիկնային հանդարտ վոտնաձայները մայթերի վրա և մեկ ել նկատում եյի նրանց հաղիվ նշմարելի ստվերը՝ գրքի եջերով սահելիս: Բայց հանկարծ, կարծես ինքնիրեն, «բուֆ» անելով, արագ փակվում եր հաստափոր գիրքը և ձեռքերիս միջից անհետանում: Յեա նայում եյի վերև, իմ առջևում կանգնած եր լինում Գոհարիկը:

— Յեղամվ,—ասում եր նա.—խավարում կարդալով գիրքն ես փչացնում:

Վոյ, Ո', բոլորովին վոյ: Յերբեք: Նա ինձ չեր խը-
րատում իբրև ավելի խելացի կամ ավագ: Իսկ չերք
յես ինքս ելի գնում նրանց տուն և նրան հանդի-
պում եյի նույն կերպ և ավստսում խավարի մեջ փը-
չացող գիրքը, յես ևս չեյի խրատում նրան իբրև ա-
վելի խելացի կամ ավագ: Յեվ այդ եր մեր սիրո ա-
ռաջին, ամենաքաղցր առավելությունը: Մենք ընկեր-
ներ եյինք:

Մենք ընկերներ եյինք՝ ամեն ինչում հավասար:
Տարիքով հավասար, հասակով հավասար, կրթությամբ
հավասար: Իսկ չերք մի որ ակումբում ֆիզիկական
ուժի մրցումներ յեղան, դուրս յեկավ, վոր մենք այդ-
տեղ ել եյինք միմյանց հավասար:

Յեվ ահա այդ եր պատճառը, վոր նա ինձ համար
«քնքուշ յերեխա» չեր, «իմ հեղ աղջիկ» չեր, «անդին
մանկիկ» չեր: Յեվ նաև այդ եր պատճառը, վոր նա
ինձ համար «ո, տիկին» չեր, «դուք, ինձ շղթայող»
չեր, «իմ տիրուհի» չեր: Մենք հավասարներ եյինք:

Հանդիմանությունից նեղված՝ յես վերցնում եյի
գիրքը նրա ձեռքից և մտնում բակ: Նա նույնպես,
մտնում եր, և մենք լուռ քաջլում եյինք մինչև մեր
բնակարանի դուռը: Մտնելով տուն, մենք անմիջա-
պես մոռանում եյինք գիրքը և աշխուժանում: Գոհա-
րիկի մոտենում եր տատին, գլխաշալի ծալքը յետ եր
ստանում նրա ականջի վրայից և մի քիչ բարձրացրած
ձայնով խոսում.

— Բարե, տատ:

Պառավր ժպտում եր և պատասխանելու փոխարեն
նրա մազերն եր շոյում.

— Ելի չեկել եմ՝ թողանդ տանեմ:

— Տար, որենքն եղպես ե, — զվարթ համաձայնովում
եր պառավր:

Յեվ մենք յերեքով ծիծաղում եյինք:

Իսկ յերբ յես հագնում եյի իմ բաճկոնը, Գոհարի-
կը կիտատ չեր թողնում իր խոսակցությունը պառա-
վի հետ և չեր շտապում դեպի ինձ՝ բաճկոնը պահե-
լու: Յես չեմ հիշում մի դեպք, յերբ նա ինձ վորևէ
ծառայություն մատուցած լիներ: Նաև չեմ հիշում,
վոր յես ինքս նրան մատուցած լինեյի նման ծառա-
յություն: Մենք միմյանց ոգնության կարիք չեյինք
զգում և հազիվ թե աշխարհի վորևէ տղամարդ իրոք
կարիք ունենա, վոր կինը հանի իր կոշիկները, կամ
վորևէ կին, վոր տմուսինը հագցնի նրա վերաբիւն:

Յես, արդեն պատրաստ, կանգնում եյի սենյակի
դռան մոտ, իսկ Գոհարիկը պառավի հետ խոսակցու-
թյամբ տարված, կարծես չեր ել նկատում ինձ: Յերբ
վերջապես մի քանի րոպե հետո մենք դուրս եյինք
յեղնում, վոչ յես եյի ներողություն խնդրում նրան
սպասեցրած լինելու համար, վոչ նա ինձանից՝ նույն
բանի համար: Յեվ մենք, մեծագույն սիրով լցված
իրար հանդեպ, թեանցուկ եյինք անում միմյանց
ավելի մոտ լինելու համար և թեքվում դեպի կապա-
րան տանող յերկար փողոցներից մեկը:

Մենք սիրում եյինք մեր քաղաքը: Որվա հոգսե-
րով տարված, մենք ցերեկները չեյինք նկատում
նրան, բայց յերեկոյան մեր զրոսանքի ընթացքում

նա մեզ հետ եր, մեր շուրջը և մեր մեջ: Գնալով դե-
պի կայարան, մենք լուռ և ինքնամիտի նայում ե-
լինք իրիկնային աղջամուղջի մեջ իր մանրամասնու-
թյունները կորցրած յերկար փողոցին: Միհարկանի
տաների տափակ կտուրներով յերկու շարքերն ուղիղ
գնում եյին դեպի կայարան՝ ճանապարհին մի քանի
անգամ չենելով և իջնելով խաչկարուկ պառկած
բլուրների վրա: Բարձրանալով և իջնելով փողոցների
հերթական չեղեջը, մենք գիտեյինք, մենք զգում ե-
լինք, թե ինչպես նույն լուպեյին մեր աջ ու ձախ
կողմերում նույն յեղեջն եյին կատարում նաև զու-
գահեռ մյուս փողոցները: Յեվ իրոք, — յերբ իջնում
եյինք փողոցի ամենացածր մասը, մեր առջև կան-
գնում եր քարե մի վոչ մեծ, կամարակապ կամուրջ,
վորի տակով անցնում եր քաղաքի առվակներից մե-
կը: Նայելով աջ ու ձախ, մենք տեսնում եյինք նը-
ման կամուրջներ նաև մյուս փողոցների վրա: Ի դեպ՝
վոչ վերելքները, վոչ վայրեջները, վոչ կամուրջնե-
րը, վոչ առվակները, բոլորովին ել մեծ չեյին: Չար-
մանալի ներդաշնակությամբ նրանք համապատասխա-
նում եյին միհարկանի քաղաքի սեաքար բնակարան-
ներին, կարծես ծնվել եյին դրանց հետ միաժամա-
նակ: Մենք քաջլուծ ելինք լուռ և ուշադիր, իսկ մեր
յերկու կողմում, կիսախավարից դուրս լողացող բնա-
կարանները հեազհետե ձեռք եյին բերում իրենց
կորցրած մանրամասնությունները: Հավասարվելով
մեզ, նրանք կանգնում եյին միանգամայն անվթար՝
պարզ գծադրելով իրենց սեաքար պատերի լուրաքան-
չուր կարմրաքար դարդաքանդակը, սև քարերի բ-

լանքները յերկողո սպիտակ գծերը, նույնիսկ տան-
տիրոջ անունը՝ փորագրված դարբասի ճակատի կար-
միր քարի վրա: Լուսամուտափեղկերը բաց ելին դե-
պի ներս, լուսամուտափանդակները յետեից յերևում
եր սենյակի տեսարանը՝ տասնհինգ կտոր յեղած:
Ինչպես փողոցում, այնպես ել բնակարաններում, դեռ
լույսերը վառված չեյին:

Յուրաքանչյուր լուսամուտից բուրում եր դուրս
նայող վորեւ ծաղիկ, վորեւ աղջիկ, վորեւ մեխակ,
նարգիզ, բաղեղնաբույս, կին: Սենյակների լիակատար
խավարից յերկաթափանդակների յետեից, յերևում ե-
լին աղջամուղջի բնահանուր շղարշով ծածկված կար-
միր բաժակաթերթեր, սև աչքեր, սպիտակ՝ պսակա-
թերթեր, կարմիր շրթունքներ, կանաչ տերևներ, սև
հյուսեր, վորոնք բոլորը կարծես սպասում ելին, թե
ահա, փողոցում ինչվոր բան կպատահի, բաց չեւ պա-
տահում: Վոչ, անհանգստություն կամ տագնապ չկար
այդ սպասման մեջ և խաղաղ ելին բոլոր հալացքներն
ու շնչառությունները:

Յերբ մենք հասնում ելինք փողոցի անկյուննե-
րին, ապա կանգ ելինք առնում և նայում: Սովորա-
բար անկյունն ունենում եր մի խառութ, յերբեմն
յերկու կամ յերեք, պատահում ելին նաև ավելի շա-
տերը՝ շարքով ձգված: Խանութներում արդեն վառ-
վում ելին դադի լամպերը կամ ելեկտրական լույսերը
և տիրում եր զվարթ ձոխություն ու բազմամարդու-
թյուն: Դրա հակառակ, վոչ անկյուններում, այլ բնա-
կարանների շարքերի մեջ, հանդիպում ելին մի — ցու-
ցափեղկավոր միայնակ կըպակներ՝ նավթի փոքրիկ

լամպով ազոտ լուսավորված: Դրանք կամ կոշկակաբի տրեխատանոց եյին, կամ լավաշի փուռ, կամ մանրափաճառանոց՝ մասնավոր մարդկանց պատկանող: Դրանց տերերին մենք միշտ տեսնում եյինք շտապելիք, կրպակը հավաքոտելու և փակելու գործի վրա, մինչդեռ փողոցի անկյունների խանութները բաց եյին մինչև կես գիշեր՝ իրենց ներսից հորդող ուժեղ լույսի տակ առնելով մալթի, սալահատակի և դիմացի պատի մի կամ մի քանի լացն շերտ՝ նայած ցուցափեղկերի քանակութեան:

Փողոցի անկյուններում կանգ առնելով, մենք նայում եյինք դեպի խաչաձևող փողոցի խորքը: Յեթե մենք բոլորի ցածրումն եյինք, ապա խաչաձևող փողոցը ձգվում էր ձորի նման. — ափերի վրա տներ, իսկ մեջտեղում՝ առվակը: Իսկ յեթե բոլորի բարձրումն եյինք, ապա խաչաձևող փողոցը ձգվում էր ինչպես հարթ դաշտի վրա, և իրոք, իր յերկու ծայրերով հանգչում էր արձակ դաշտում, — ուղղակի արտերի մեջ:

Ամբողջ ճանապարհին մենք վոչինչ չեյինք խոսում, — բոլորովին վոչինչ: Մենք անշափ սիրում եյինք մեր քաղաքը՝ ինչպես վոր նա կար, և յերկուսս միմյանց հետ, միմյանց թեանցուկ, ավելի շուտ այդ քաղաքի հետ եյինք, քան թե իրար հետ: Կարծես մենք յերկուսով միացել եյինք այդ յերբորդին սիրելու համար:

Մեր քաղաքում չկային վոչ զարհուրելի խուղեր՝ կենդանի մեռելների համար, վոչ հրաշալի պալատներ՝ ճոխությամբ ու փարթամությամբ լցված: Մեր քա-

ղաքում համարյա բոլոր բնակարանները միանման եյին, ինչպես և միանման եյին դրանց բնակիչները: Բնակարանները յերկու սենյակից, մի միջանցքից և մի բակից բաղկացած տներ եյին, մարդիկ՝ իրենց արդար քրտինքով ապրող արհեստավորներ, իսկ հատնակ բանվորներ, ծառայողներ: Ինձ և Գոհարիկին պատմում եյին, — իմ տատս եր պատմում, ուրիշներն եյին պատմում, — վոր յեղած մի քանի մի քիչ ավելի լավ տներում, իրենց գավառական խեղճ ճոխությամբ, ապրելիս են յեղել տեղական հարուստները, իսկ մի քանի, մի քիչ ավելի վատ տներում՝ տեղական մուրացիկները: Իսկ մեծամասնությունն ապրել և կիսաքաղց թե կիսակուշտ, — լավ չեմ հիշում, թե ինչպես եյին ասում պատմողները, — բաց մի կերպ ծայրը ծայրին հասցնելով:

Այդ պատահել եր վոչ շատ վաղ. — ընդամենը մի քանի տարի առաջ, բայց վոչ չես, վոչ Գոհարիկը, այդ չեյինք հիշում: Հիշում եյինք միայն մի անորոշ մշուշ, վորից բան հասկանալ չեր լինում:

Իսկ այժմ, քաղաքում ապրում եյինք յես ու Գոհարիկը: Ուր ել նայեյինք, վոր լուսամուտից ել ներս, վոր փողոցով ել առաջ, բոլոր մարդիկ նման եյին ինձ ու Գոհարիկին, — նույնիսկ հասակավորները և ծերունիները: Վոչ, իհարկե արտաքին նմանության մասին չի խոսքը, այլ մի ուրիշ բանի, վոր բղխում և ներսից և թառում ժպիտի մեջ, աչքերի, խոսքերի շարժումների... Յես հազիվ չեյի դիմում բոլոր աղջիկներին Գոհարիկ անունով:

Յեվ քաղաքն իր միհարկանի տափակ կտուրավոր

բազմաթիւ բնակարաններով, լիքն էր այդ բոլոր մարդկանցով: Բնակարանները, — և դա շատ զարմանալի յեր, — բոլորովին ել նեղ չեյին գալիս նոր, ավելի լավ կյանքի համար, վոր վիճակված էր նրանց: Կարելի յեր նույնիսկ յենթադրել, թե այդ բոլոր բնակարանները, շատ տարիներ առաջ, կառուցված էին յնդել հենց այդպիսի լավ կյանքի համար:

Այո, կարելի յեր այդպես յենթադրել և դա շատ ճիշտ էր: Բնակարանները կառուցվել էյին լավ կյանքի հաշվով, բաց ալադ, լավ կյանքը յերբեք չեր մըտել աչնտեղ:

Մեզ այդպես էյին պատմում և մենք իրավունք չունեյինք չհավատալու, վորովհետեւ յուրաքանչյուր վոք պատմում էր իր մասին:

Իսկ այժմ, յերբ մենք անցնում էյինք մեր սիրած քաղաքով, նրա յուրաքանչյուր բնակարանը նման էր մի ծաղկամանի: Վոչ միայն լուսամուտների գոգերից, այլև սենյակների խորքերից մեզ ժպտում էյին դժվարթ ծիծաղի բաժակաթերթերը, խաղաղ յերգերի պսակաթերթերը, գոհ խոսակցությունների աճող տերևները...

Յերբ հասնում էյինք կաջարան, կաջարանի շենքը մեր դիմաց արդեն հուրհրատում էր ելեկարական բազմաթիւ կրակների մեջ: Մէր յետևում, անհաշիւ մանր կետերով, պլպլում էր քաղաքը:

Բայց պատահում էր, վոր մենք չեյինք գնում ուղղակի կաջարան, այլ թեքվում էյինք մեր այդ սովոր-

բական փողոցը խաչաձևոյ փողոցներից մեկը և դընում: Իսկ այդ փողոցները չունեյին վոչ խանութներ ու կրպակներ, վոչ նույնիսկ ելեկարական վորակ լապտեր: Մեր աչքի առաջ, դռներից, դարբասներից, դուրս էյին գալիս բնակիչները, կինն աթոռ դնում էր շեմքի մոտ և ձեռքերով պահում, իսկ ամուսինը բարձրանում էր աթոռի վրա և նավթի պլպլացող փոքրիկ լամպը, հաճախ նույնիսկ ձրագը, դնում մուտքի վերևում ամրացված ապակեպատ ֆոնարի մեջ և վերադառնում ներս: Յեւ լամպերը, առկայծելով վողջ փողոցի յերկայնքով, լուսավորում էյին լոկ իրենք իրենց և գուցե նաև ֆոնարի յետևի, թիթեղա պատը: Ուրիշ լույսի աղբյուր, բացի այդ լամպերից, փողոցում չկար: Բնակիչները լամպերը վառելուց դեռ մի ժամ առաջ դուրս գալով փողոց, փակում էյին իրենց բոլոր լուսամուտափեղկերը և մտնում ներս: Մտնելով ներս, փակում էյին նաև դարբասներն ու դռները:

Ահա այդ էր պատճառը, վոր յես ու Գոհարիկը մեր սիրո յերազկոտ յերեկոյներին դառնում էյինք պլպլացող լուսամուտների վորսորդներ: Գնալով միջին և այդ փողոցի համարյա ծալրը, հարկ չեղած դեպքում թեքվելով դեպի շարունակ նոր ու նոր փողոցներ, մենք աշխատում էյինք գտնել վորևէ անփեղկ լուսամուտ, կամ աչնալիսին, վորի տերը մոռացել կամ ավելորդ էր գտել փակել այն: Դեռ հեռվից նկատելով պլպլացող քառանկյունին, մենք արագ մոտենում էյինք, կանգնում դիմացի պատի տակ և նայում լուսամուտից ներս:

Յեւ մեր առջև բացվում եր մի զարմանալի կյանք՝ վորի մեջ վոչինչ չկար գաղտնի ու հանցավոր, բայց վորն ընդունված եր կողմնակի մարդկանց աչքերից թագցնել հազար ու մի միջոցներով:

Ո՛ր, ինչեւր չեյինք տեսնում մենք այդ լուսամուտներից...

Մենք տեսնում եյինք ընտանիքներ, վոր նստել եյին իրիկնաթեյի, ուր բոլորը թեյն ափսեների մեջ լցրած, բռնել եյին հինգ մատների պատվանդանի վրա և ֆոթացնում եյին: Ֆոթոցը չեւ լսվում, բայց մենք լսում եյինք այն:

Մենք տեսնում եյինք հասակակիցների, վորոնք սեղանների մոտ նստած, խոսարհվել եյին գրքերի և տետրակների վրա: Նրանց մեջ հաճախ մենք ճանաչում եյինք մեր դասընկերներին:

Մենք տեսնում եյինք տատերի ու պապերի, վոր պատմություններ եյին անում ուշադիր լսող իրենց թոռներին, տեսնում եյինք նաև թոռների, վորոնք պատմություններ եյին անում ավելի ուշադիր լսող իրենց տատերին ու պապերին:

Մենք տեսնում եյինք կարի նստած կանանց, վորոնք, չգիտես ինչու, նստած եյին լինում անգործ, իսկ նրանց մեքենաները կանգնած եյին լինում անշարժ: Մեր տեղը փոխելուց հետո եր միայն, վոր հասկանում եյինք եյությունը.—կանայք ունկնդրում եյին այցելության չեկած իրենց ընկերուհու խոսակցությանը:

Մենք տեսնում եյինք ծխախոտի սղիտակավուն մառախուղ և այդ մառախուղի մեջ պղտորված ելեկ-

տրական լապտերի տարտամ պատկերը: Ապա տեսնում եյինք մարդկանց, վոր նստած ու կանգնած, ժողով եյին անում: Յերբ բացվող ողանցքով հեռանում եր ծխի մի մասը, բանից գուրս եր գալիս, վոր նըրանք նստած են խնճուղքի:

Մենք տեսնում եյինք տղամարդկանց, վորոնք վորեւիով իրենց տեղական բեխերը, համբուրում եյին իրենց կանանց չեքեսը և հորանջում: Պատերի վրա մենք տեսնում եյինք նկարներ, բայց թե ինչ նկարներ՝ չեյինք կարող վորոշել:

Յեւ վերջապես, մենք տեսնում եյինք իրենց անկողիններում հանգիստ քնած յերեխաների:

Մի յերեկո Գոհարիկը կասկած հայտնեց, վոր բոլոր պլալացող լուսամուտները բաց են լոկ այն պատճառով, վոր գաղտնի կամ հանցավոր վոչինչ չեն թագցնում: Մենք սկսեցինք վիճել: Ապացուցելու կամ ժխտելու համար՝ հարկավոր եր նայել փակ փեղկերից այն կողմ: Դա թվում եր անհնար: Բայց չեքբ փորձեցինք, գուրս յեկավ, վոր ծալվող փեղկի յուրաքանչյուր ճեղք, գուրս թռած վոստի յուրաքանչյուր անցք՝ մի մեծ դարբաս եր դեպի ներս:

Յերբ սկսեցինք նայել, առաջին իսկ չեքեկոյան պարզվեց, վոր այնտեղ ևս, չկար վոչ մի գաղտնի կամ հանցավոր բան: Այն ժամանակ Գոհարիկն ասաց, վոր ինքը չեւ փնտրում գաղտնի կամ հանցավոր տեսարաններ, այլ վախենում եր, թե դրանք գոյություն ունեն, և այժմ ուրախ ե, վոր սխալվել ե: Յես նույնիսկ չսեցի Գոհարիկին մինչև վերջ, վորովհետև առանց նրա ասելուն ել, հասկանում եյի նրան:

Նրանք բոլորը պատկանում էին մեզ.— թե պըլ-պըլացող և թե փակ լուսամուտների լետևում ապրող-ները: Նրանք իմն էին և Գոհարիկինը: Մենք շրջում էինք փողոցներով, տիրաբար նայում ներս, ստուգում, թե ամեն ինչ կարգին է, և ապա նոր գնում կայարան:

Հասնելով կայարան, մենք տեսնում էինք կառ-քերի լերկար շարքը՝ կայարանի շենքի մոտ սպասե-լիս: Կառապանները նստած էին իրենց տեղերում՝ բաց-կապույտ, հաստ համազգեստով կամ սև ժիլետի տակ հագած կարմիր, լայն բլուզով, գլխներին դրած հատուկ կառապանի ցիլինդր: Նրանց ձեռքում հանգ-չում էր մտրակը, իսկ աջ ու ձախ կողմերում խո-րանարդած և լապտերներն էին պլպլում մոմի լույ-սով: Մենք իսկույն անցնում էինք կայարանի կա-ռամատույցը և այնտեղ գտնվող բոլոր մլուսների հետ միասին սպասում էինք յերեկոյան գնացքի ժամանելուն:

Իսկ այնուհետև Այնուհետև, սկսվում էր մեր սի-րո լերազկոտ լերեկոյների ամենագեղեցիկ մասը:

Սպասելով, վոր բոլոր քաղաք գնացողները գնան և կայարանը հանդարտվի, մենք դուրս էինք գալիս դեպի կառքերի շարքն այն ժամանակ, յերբ այնտեղ ֆաթած էին լինում ընդամենը մի քանի կառք: Մեր սովորական կառապանը, վոր անշուշտ սպասում էր մեզ, անմիջապես մտրակում էր ձիերին և առաջ գա-

լիս: Յես ու Գոհարիկը նստում էինք կառք, կառքը գնում էր:

Ինչքան լերկար էր գնում կառքը մինչև քաղաք, և, ինչքան յերկար: Յեվ ինչ համաչափ, ինչ միալար էին պտտվում անիվները, վորոնց պտույտի շուկը էինք լսում էինք շարունակ: Ինչպիսի ներդաշնա-մենք լսում էինք շարունակ: Ինչպիսի ներդաշնա-կուլթյամբ էին հնչում ձիու սմբակները սալաքարե-րի վրա: Փայլուն փոքրիկ յերկաթներով, ու բարակ, նուրբ փոկերով ձիասարքն ինչպիսի դուրեկան տակ-տով էր յեկնում-ընկնում ձիերի մեջքերի վրա և թեթև ձայն արձակում,— ցապ, ցապ, ցապ... ցապ, ցապ, ցապ... Մենք չէինք նայում ձիերի վոտքերի շարժ-վելուն, բայց տեսնում էինք նրանց լայն, կլոր գա-վակները, վորոնց մկանները կծկվում էին ու բաց-վում, կծկվում ու բացվում: Լապտերների լույսն ըն-դել էր նրանց գավակներին և կարծես նոր միայն, այնտեղից թափվել սալաքարերին: Իսկ ձիերի շար-ժումներից այնպիսի զարմանալի ձայներ էին դուրս գալիս, կարծես ճռճոռն նոր կոշիկներ էին առաջ շարժվում: Յեվ մենք,— յես ու Գոհարիկը,— լուռ և տևականոր, սառած աչքերով, կարծես թմրության մեջ ընկած, նայում էինք փողոցին: Կառապանն անշուշտ հասկանում էր մեզ և վոչ մի անդգույշ շարժում կամ ձայն չէր անում՝ մեր լուռ եքստազը խանդարող: Յեվ նայում էինք մենք իմ ու Գոհարիկի քաղաքին, նա-յում արդեն քնած բնակարանների մութ սովերնե-լին, դռների առջև վառվող նավթի լամպերին, ան-կյուններում հանդիպող լուսառատ խանութներին: Անկյուններում մենք շարժվում էինք մեր տեղից և

նայում խաչածեղ փողոցն ի վեր՝ ուր լիակատար խավարի մեջ, կարմրավուն կետերով, հազիվ պլպլում էյին դռների վերևում ամրացված մանրիկ կրակները: Իսկ հետո, չերբ հասնում եյինք հետևյալ անկյունին, ուր լուսառատ խանութն էր իր պայծառ ցուցափեղկերով, մենք սկսում եյինք անչափ ուրախանալ այդ լույսի համար և նույնը ցանկանալ բոլոր մոլթ փողոցներին ու տներին:

Հատկապես մեզ դուր էր գալիս ճանապարհի աջ տեղը, ուր շրջապատի մթության մեջ, կողք-կողքի կանգնած էյին հինգ խանութներ՝ ութ ցուցափեղկերով: Բացի այդ, անկյան մյուս կողմում նրանք ունեյին ևս ամբողջ յերեք ցուցափեղկ: Այդ արդեն՝ մի ամբողջ լուսազեւ էր մեզ համար, վորով անցնում էր մեր կռքը բավական ժամանակ: Ո՛րքո հեռվից, ինչպիսի սիրով և անհամբերությամբ էյինք մենք սպասում մեր ճանապարհի այդ կետին... Իսկ այնուհետև, մեր կռքը, մի քիչ ավելի արագացրած ընթացքով, իջնում էր փողոցի հերթական վայրեջքը: Անմիջապես առավաղի վրա, մեր ձախ կողմում, կախված էր գմբեթավոր սեւքար բաղանիքն իր ընդարձակ բակի մեջ: Նրա մի քանի մեծ ու փոքր գմբեթները լոկ աստղերի լույսով եյին լուսավորված լինում, իսկ գմբեթների արանքները մոլթն էյին և խորը: Խոտերն ու կանաչը, վոր բսնել էյին գմբեթների քարերի արանքում, այժմ համարյա աննկատելի էյին: Փողոցում, հենց բաղանիքի բակի դռան մոտ, կարկաչում էր աղբյուրը: Կամուրջի տակով հոսելով, առ-

վակը, մի քիչ աջն կողմում մտնում էր կամարակապ գետնուղին: Նրա վրա կառուցված էյին տներ:

Հետո մեր կռքը սրնթաց բարձրանում էր փողոցի վերելքը: Վերելքի բարձրում, մեր մի կողմում արդեն լավաշի փակ փուռն էր դեղին ներկված թեթև լավաշով՝ իբրև ցուցանակ, իսկ մյուս կողմում՝ մեկն աջն արխատկրատական շենքերից, ուր առաջ ապրել էյին բոլորովին խորթ մարդիկ, բայց այժմ, նույնպես պատկանում էյին ինձ ու Գոհարիկին:

Մի անգամ ևս իջնելով վայրեջքն ու բարձրանալով վերելքը, հենց վերելքի ծայրին, մենք տեսնում էյինք դիմացը, ներքևում, փովող նորաբաց հրապարակը: Դա քաղաքի կենտրոնն էր: Կառապանը, վոր կարծեք ինքն էլ էր թմրած և ինքնասուղ, ի տես դիմացի լույսերի և բաղմության՝ իսկույն աշխուժանում էր, բացականչում, մտրակը շվացնում: Մենք կտրուկ ցնցումով վերադառնում եյինք այս աշխարհը, նայում իրար, ժպտում: Մինչ այդ, կռքն աղմուկով իջնում էր հրապարակ և կանգ առնում կառաչարի վերջում: Ո՛րքո, ինչպես հասկանում էր մեզ այդ կառապանը:

Մենք իջնում էյինք վար, բարի գիշեր մաղթում իրար և մեր յերրորդ սիրեցյալին, ապա գնում մեր տները:

Վուչ, Յես չեմ հիշում, վոր Գոհարիկը, լերբե էինձ ճանապարհ դրած լինելու: Յեմ յես էլ նրան:

Ո, Գոհարիկ... Յես ինչքան եյի սիրում քեզ մեր այդ պայծառ սիրոյ յերազկոտ յերեկոներին... Քաղաքն ամբողջ՝ լցված եր քո սիրով և ուր ել վոր գնալու լինեյի, քո բուլըն եյի առնում, վորովհետեւ դու ինձ հետ եյիր, ինձ մոտ: Դու քո սիրով և քո ներկայութեամբ գեղեցկացնում եյիր այն ամեն ուղիները, վորով անցնում եյինք, այն ամեն լուսամուտները, վորոնց նայում եյինք, այն ամեն ծաղիկներն ու աչքերը, վորոնք տեսնում եյինք: Ո՛, հին իմ ընկերուհի, արդոք դրա համար չէր քաղաքը ցերեկով անտեսանելի, վոր դու ինձ հետ չեյիր: Արդոք դրա համար չէր նա անհետաքրքիր:

Հիշիր, Գոհարիկ, մի անգամ մենք խմբովին գնացել եյինք ձոտակա մի գյուղ: Այնքան լավ եր գլուղը, այնքան լավ եր մեր ուրախ ընկերախումբը և այնքան հաճելի անցավ մեր ժամանակը: Մինչև հիմա յեւ չես քաղցրութեամբ եմ հիշում մեր այդ որը: Ամեն ինչ հիշում եմ, Գոհարիկ, ամեն մի մանրամասնութիւն, բայց քեզ չեմ հիշում: Յիրբեմն ինձ թվում ե, թե դու չկայիր մեզ հետ, բայց չէ՞ վոր կայիր: Չէ՞ վոր քաղաք վերադառնալուց հետո դու ինձ ասացիր.

— Մենք գլուղում այնքան լավ ժամանակ անցկացրինք խմբովին, իսկ դու առանձնացել եյիր և չքացել:

Վոչ, չես չեյի առանձնացել ու չքացել: Յես ձեզ

հետ եյի, ձեր կողքին, և ինչպես չես քեզ, այնպես ել ըստ յերևութին դու ինձ, չեյիր նկատել...

Հասկանում ես, Գոհարիկ... Մենք միմյանց համար գոյութիւն ունեյինք միայն այն ժամանակ, յերբ յերեքով միասին եյինք: Քաղաքն առանց քեզ, դու առանց քաղաքի՝ դա տարրորինակ կլիներ: Մեր սերը կապված եր մեր փողոցների հետ, մեր պլպլացող լույսերի, այդ լույսերի արանքով անցնող դանդաաս հառքի, լուսառատ խանութների, յեւնող ընկնող ձիասարքի ցապ-ցապի, գլորվող անիմների, և նորից՝ փողոցների, փողոցների, փողոցների...

Փողոցների, վորոնց գրավչութիւնը կապված եր քո հաճելի ներկայութեան հետ, քո թեի ջերմ հպումի, քո շնչառութեան խաղաղ եքստազի, իմ ու քո խորախոր սիրո...

Իմ ու քո խորախոր սիրո, վորը կապված եր բաց լուսամուտների հետ, յերկաթավանդակների, դրանց յետեից ժպտացող կանանց ու ծաղիկների, մարդկանց ու յերեխաների, յերգի ու գրքի, խնձուղների, ծխախոտի ամպի... Կյանքի...

Կյանքի, վորի հետ կապված եր մեր սերը, կապված եյին մեր սիրոյ յերազկոտ այն յերեկոները...

6

Պատահում եր յերբեմն, վոր լիալուսին եր լինում: Այդ յերեկոները, յերբ կայարան գնալիս թեքվում եյինք խաչաձևող վորեւ փողոց ու գնում, մենք չեյինք տեսնում պլպլացող վորեւ նավթի լամպ:

Լուսնոտ յերեկոներին վոչ մի բնակիչ չեր վառում
իր փոքրիկ կրակը:

Ո՛ր, այնքան քաղաքներ կան աշխարհում, վոր չես
չգիտեմ, կպատկերացնեն արդյոք մեր քաղաքը նը-
րանք, ովքեր չեն յեղել աչնտեղ յերբեհ: Կպատկե-
րացնեն, որինակ, թե ինչ է նշանակում լուսնի սա-
ռը, համատարած լույսով վողողված բոլորովին ան-
լույս և անմարդ փողոցներ: Մեր փողոցները լայն ե-
րին: Տները միհարկանի լինելն ավելի եր լայնացը-
նում դրանց: Մի քանի անկյուններում կայի: տներ,
վորոնց բակը դառնում եր վոչ թե բնակարանի յե-
տեում, այլ առջևում և ուներ միայն ցածիկ պատեր:
Այդ հայաթը կարծեք լուծվում եր փողոցի հետ և նո-
րից, ավելի լայն դարձնում այն: Իսկ մի քիչ աչն
կողմում, այդ լայն և ուղղաձիգ փողոցի տները հան-
կարծակի վերջանում ելին հասած ցորենի արտերի
մոտ: Այնտեղ տարածված եր դաշտը: Յերբ հայեյի
յետ, ուղղաձիգ այդ փողոցի հետու, հակադիր ծայ-
րում նույնպես, հազիվ նկատելի կերպով կտեսնե-
լիր դարձյալ նույն դաշտը: Յեվ այդ ամբողջ փողոցը,
և նրան զուգահեռ կամ խաչաձևող բոլոր փողոցները՝
լուռ, անմարդ, քնած: Յեվ այդ քնած տեսարանը
փոված եր լուսնի անշարժ ու պաղ լույսի մեջ՝ կար-
ծեք քարացած: Յես մինչև հի՛սա չեմ կարող վորոշել՝
լավայի տակից պեղված քաղաքի՞ տպավորություն եր
թողնում այդ, թե՞ աստղադիտակով յերեացող լուս-
նային պեյզաժի: Ինչպես հարյուրավոր տարիներ ա-
ռաջ մեռած քաղաք՝ նա միհարկանի եր, սեաքար,
լայն, ցածր: Ինչպես յերկրի վրա տեղափոխված լուս-

նային պեյզաժ՝ նա ողաղուրդ եր, հստակ, սառը, ան-
մարդ: Յեվ վորքան լավ եր, վոր հանկարծ չեր յերե-
վում ուշ տուն վերադարձող կամ պատահաբար անց-
նող վորեւե մարդկային արարած: Անշուշտ, թե չես,
թե Գոհարիկը, կսարսափելինք այդ գերբնական հայտ-
նությունից: Բայց միևնույն ժամանակ, ինչպիսի
ցանկություն ունեյինք մեզ նման եակներ տեսնե-
լու այդտեղ: Այնքան ուժեղ եր մեր այդ ցանկու-
թյունը, վոր մենք համաձայն ելինք թեկուզ տնային
զողի հանդիպել, թեկուզ դրամաշորթի, պատրաստ ե-
լինք պլովկել ու ձեծվել, միայն թե հայեյինք նրանց
յերեսին, ձեռքերին, վոտքերին:

Յեվ վորքան մեծ եր լինում մեր ուրախությունն
ու հրճվանքը, յերբ լավայի տակից պեղված լուսնա-
յին պեյզաժից շտապ վերադառնալով քաղաքի կենտ-
րոն, տեսնում ելինք ելեկտրական տաք, կենդանի
լուսավորություն և մարդկանց, շատ, շատ մարդկանց,
վորոնք վոչ միայն շարժվում ելին, այլև ձայներ ար-
ձակում...

Յեվ մենք, այդպիսի դեպքերից հետո, ավելի ե-
լինք սիրում քաղաքի կենտրոնը, վոր բոլոր կողմե-
րից արշավող անլուսության և անմարդության դի-
մաց նման եր ամուր, վստահելի միջնաբերդի:

Յեվ մենք, անչափ սիրում ելինք հետևյալ լուս-
նոտ յերեկոյան նորից գնալ թափառելու այն տարո-
րինակ աշխարհում, ապա վախով ու կարոտով յետ
փախչելու, ապաստանելու մեր հարադատ, մեր սիրելի
միջնաբերդին:

Այնտեղ ապահով ելինք մենք յերեքս:

Բայց կար նաև ավելի հետաքրքիր մի վայր: Դա Վոչնչացման Շոսեն էր: Ի՞նչպես էր դրա խակալան ասունը՝ մենք չգիտեիք: Մենք ցերեկով յերբեք չէինք չեղել այդտեղ: Նույնիսկ իրիկունով, միայն մի քանի անգամ էինք այցելել:

Վոչնչացման Շոսեն գտնվում էր կաջարանի բոլորովին հակադիր կողմում, քաղաքի մյուս ծայրում: Աննկատելի վերելքով քաղաքից բարձրանալով դաշտ, նա գնում էր դեպի դիմացի հեռու լեռները: Նա յերկար էր, բավականին չերկար, և գնալն ու վերադառնալը խլում էր մեզանից մեր ամբողջ յերեկոն:

Շոսեյի յերկու կողմերում կային բնակարաններ, նույնիսկ խանութներ, կային հայաթներ, ջրհորներ... Քաղաքից դուրս գալու կետում, մի բարձր սյան վրա, վառվում էր ելեկտրական լապտերը, ապա բնակաբանների լուսամուտներից յերևում էին հաճախակի լույսեր, դռների վերևում՝ նավթի լապտերներ... Էնդհանուր առմամբ, շոսեն լուսավոր էր, մարդաշատ և տներով լի: Բայց քանի մենք բարձրանում էինք վերև, այնքան ավելի, աստիճանաբար, համարյա աննկատելիորեն, սակավանում ու նվազում էին տները, լույսերը, մարդիկ: Հանկարծ մենք նկատում էինք, վոր գնում ենք համարյա լրիվ մթության միջով: Քիչ հեռու վերջանում էին նաև մնացած մի քանի հատուկենա լույսերը, վորից հեռու խավարը դառնում էր լիակատար: Մենք չէինք տեսնում, բայց զգում էինք, վոր մեր շուրջը գտառիկ է, այ-

լես չկա վոչ մի բնակարան, վոչ մի շունչ: Իսկ դիմացը, հեռվում, կանգնած էին սարերի սև սիլուետները, վորոնք այժմ այնքան մոտ էին թվում, վոր կարծեք մենք առնում էինք յերեկոյան հովից դեռ չսառած նրանց ջեռ քարերի բույրը: Թվում է թե նրանք շարվում են մեզ վրա:

Յեվ մենք շտապում էինք փախչել վոչնչացած շոսեյից, յետ կոչել, նորից կյանքի կոչել նրան: Մենք շնչասպառ քայլերով, համարյա վազելով, վերադառնում էինք յետ և փոխանակ ուժասպառվելու, ավելի ուժ առնում աճող լույսերից, տներից, մարդկանցից: Մենք հանգստանում էինք միայն այն ժամանակ, յերբ սյան բարձրից լուսավորող ելեկտրական լապտերն ավետում էր Վոչնչացման Շոսեյի ավարտումը:

Բայց մենք դեռ լիապես չէինք խաղաղվում, մինչև վոր չշարունակեինք մեր քայլերն աշխույժ փողոցներով և չհասնեինք քաղաքի կենտրոն: Այնտեղ միայն, մենք անդրադառնում էինք, թե ուր էինք քիչ առաջ, և փշաքաղվում:

Ապա այնուհետև մենք գնում էինք կենտրոնից վոչ հեռու անմարդ մի փողոց, վորի անկյուններից մեկում ելեկտրոկայանն էր: Ելեկտրոկայանի շենքը մի սովորական սենյակ էր, կայանն ինքը՝ մի փոքրիկ մեքենա: Պատերն ու հատակը մրոտ էին և մազուլթոտ, առաստաղից կախված վառվում էին յերկու ուժեղ լապտերներ և չրմփոցով պտտվում էր փողը: Մի առույգատես ծերունի քնած էր լինում հենց մեքենայի մոտ, գետնի վրա, մի յերիտասարդ շրջում

եր մեքենայի շուրջը՝ մեքենայի չուղոտ մասները մի աթով սրբելով և ուշադիր նայելով մեքենային:

Մենք հենվում եյինք բաց լուսամուտի գոգին և նայում ներս: Մենք անչափ ուրախ եյինք, վոր անխափան աշխատում եր այդ խորհրդավոր մեքենան և ինչ վոր հեռու, խավար փողոցում, անփուշ վառվում եր ելեկտրական լապտերը: Մենք պատրաստ եյինք մեր արյունը տալ՝ չեթե լինեիր դրա կարիքը, վորպեսզի այդ մեքենան ավելի արագ աշխատեր և ավելի շատ լամպեր կախվեյին խավար փողոցներում:

Առաջին որերին, աշխատող յերիտասարդը մեզ նայում եր չափազանց անբարյացակամ: Մի անգամ մոտեցավ լուսամուտին, — մեզ թվաց թե ուզում եր բարկանալ, — վերցրեց մեքենայի չուղի չերկար խողովակով թիթեղե ամանը լուսամուտի մոտից, թափանցող նայեց մեզ ու գնաց:

Հետևյալ յերեկոյան, յերբ մենք գնացինք, լուսամուտի գոգն ամբողջովին ոծված եր մազութով: Մենք այլևս չեյինք կարող հենվել: Կանգնեցինք, նայեցինք մի քիչ, հոգնեցինք ու վերադարձանք:

Այնուհետև մի շաբաթ շարունակ մենք ժամանակ չգտանք անտեղ գնալու: Իսկ յերբ գնացինք, լուսամուտի գոգը մաքուր լվացված եր, — ավելի մաքուր, քան առաջ, — այնտեղ փռված եր մի մեծ լրագիր, իսկ լրագրի վրա մի փափուկ թաղիք, վորպեսզի հենվելիս մարդու արմունկները չցավեն...

Այո, դարմանալի փոփոխություններ եյին տեղի ունենում մարդկանց հետ մեր պայծառ սիրո ալդ յեքազկոտ յերեկոներին:

Մի անգամ, յերբ մենք անցնում եյինք քաղաքի կենտրոնից դարձյալ վոչ հեռու, բայց անմարդ մի փողոցով, մենք տեսանք մի քանի դատարկաշրջիկներ: Մենք գիտեյինք, — նրանք հետևում են մուլթ անկյուն վորոնող սիրահարված կամ սիրաբանող գուշակերին, բռնում են նրանց՝ անհարմար մի վայրկյանում, ծաղրում են կամ հայհոյում, նույնիսկ կռիվներ սարքում:

Յերբ մենք անցանք նրանց մոտով, նրանք նայեցին ձևացրած անփութությամբ և վոչինչ չստացին: Բոլորը յերիտասարդներ եյին՝ իմ և Գոհարիկի տարիքի:

Դեռ չեյինք հասել փողոցի անկյունին, յերբ անմիջապես մեր չետևում փութկոց լավեց և յերեք տղաներ, վոր լուռ յեկել եյին մեր յետևից, ծիծաղելով յետ վաղեցին դեպի իրենց ընկերները:

— Փիլիսոփա յեն, — բացականչեց նրանցից մեկը, — թող գնան, գործ չունենք...

Յեա և Գոհարիկը պատրաստ եյինք վազել նրանց յետևից, բռնել և համբուրել: Թեև ծաղրական ձևով, բայց և այնպես նրանք գիտակցում եյին, վոր իրենք վոչինչ չունեն մեզ հետևելու: Յերևի մեր յետևից գալիս նշմարել եյին մեր չափից ավելի մոգևորված, լուրջ և ինքնասուշղ դեմքերը, յերևի նկատել եյին,

վոր երոտիկ վռչինչ չկա մեր թեանցուկի կամ քայ-
լերի մեջ, և իրենց հոգու մի մաքուր հեռվում հար-
գանք ելին զգացել մեր սիրո հանդեպ:

Այնուհետև միշտ, վորքան ևլ անցնեյինք մենք
այդ փողոցով, կլսեյինք չերիտասարդներից մեկի կի-
սաձայնը, վորով նա զգուշացնում եր մեզ չճանաչող
իր վորեւ ընկերովը:

— Մեր փիլիսոփաներն են, թող դնան:

Բայց մի անգամ, նրանց մեջ ուժեղ կռիվ ծագեց
և նրանք վերածվեցին կատաղի զազանների: Սկսվեց
բռնյալ կռիվ, տուրուղմփոց, փայլատափեցին փոքրիկ
դանակներ:

Գոհարիկը ձեռքն արագ քաշեց իմ թևի միջից և
շտապ շշնջաց:

— Յես պիտի մոտենամ...

Անհեթեթ կլինի նուշխակ յենթադրել, թե յես
դիմադրեցի նրան և մի կողմ քաշեցի, կամ դոնե
ինքս ել նրա յետևից մոտեցա, վորպեսզի նրան ոգ-
նություն ցույց տամ: Գոհարիկը, ինչպես ասել եմ,
կարիք չեր զգում իմ ոգնությանը, իսկ յենթարկվել
ինձ՝ նրա մտքով անգամ չեր անցնում: Ի դեպ, իմ
մտքով ել չեր անցնում նրան յենթարկել ինձ: Այդ-
պիսի վայրենի բան Գոհարիկի հանդեպ... Յիրբեք:

— Ապա, շնտ, ընդհատեցեք, — ասաց Գոհարիկը
խիստ ձայնով՝ մոտենալով նրանց:

Մի վայրկյան բոլորն ապշած նայեցին, ապա նո-
րից շարունակեցին իրենց գործը:

— Ձեզ հետ չեմ, — բարկացավ իմ լավ ընկերուհիս
և բռնեց մեկի թևերից: — Կաց, բավական ե:

— Թող, — դուռաց նա և թեթև փորձ արեց թևերն
ազատելու: Բայց թեթև փորձով ազատվել Գոհարիկից՝
հնարավոր չեր:

Բոլորը թողեցին կռիվը և հավաքվեցին նրանց
յերկուսի շուրջը:

— Թող, — այս անգամ ավելի բարձր վորոտաց չե-
րիտասարդը և ավելի ուժգին ցնցեց թևերը:

Գոհարիկը շրթունքն ատամների մեջ առնելով, իր
ուժեղ մատներով պինդ սեղմեց կովարարի թևերը:

— Խեղճ վոր կենաս, կթողնեմ: Թե չե՝ թևերդ
կթուլացնեմ: Խոսք տուր:

— Թող ասում եմ քեզ, — ջղայնությունից համար-
յա լաց յեղավ չերիտասարդը, բայց այլևս թևերը չը-
ցնցեց: Ահներև եր, վոր նա Գոհարիկից ուժեղ եր
առնվազը տաս անգամ, բայց մի ինչ վոր բան նրան
թուլչ չեր տալիս իր ամբողջ ֆիզիկական ուժը դոր-
ձադրել: — Թող, թե չե կհայհոյեմ...

Ո՛, վորքան ծիծաղելի կլիներ, յեթե յես առաջ
վազեյի՝ բացականչելով. — Եյ, էյ, քաղաքացի, չհամար-
ձակվես հայհոյել: Նույնիսկ վոչ թե կովողները, այլ
Գոհարիկն ինքը կդառնար դեպի ինձ և կհարցներ. —
դու ինչու մեջ ընկար, ո՞վ կանչեց քեզ...

— Յես գիտեմ, վոր չես հայհոյի, — ժպտաց Գոհա-
րիկը. — ապա, հայհոյիր: Իհարկե չես հայհոյի:

— Ազնիվ խոսք, կը հայհոյեմ:

— Ձեա հայհոյի: Դու այդքան վատ տղա չես: Յես
հաստատ գիտեմ, վոր դու վատ տղա չես:

Յեմ չերիտասարդը չհայհոյեց: Նա սկսեց բողոքել
Գոհարիկին, վոր իրեն վիրավորել են, վոր հայհոյել

են իրեն, ապա արդարանալու համար մեջ ընկավ հայհոյողը, բոլորն սկսեցին Գոհարիկին պատմել, թե ինչպես յեղավ դեպքը, ով սկսեց կռիվը, ով եր մեղավորը և այլն: Գոհարիկը բարկացավ ինչ վոր մեկի վրա, գովեց յերկրորդին, հանդիմանեց յերրորդին, բոլորի քաջալերական հայացքների տակ վաճռեց, հեռացրեց չորրորդին՝ սպառնալով ձեռքակալել տալ հետո ծիծաղեցրեց բոլորիս և բոլորս միասին գնացինք քաղաքի կենտրոնը և իրար բարի գիշեր մաղթեցինք ու ցրվեցինք:

Ահա այդքան մենք սիրում եյինք իրար:

9

Քաղաքում ավտոներ յերևացին: Նրանց փայլուն, գեղեցիկ կերպարանքներն սկսեցին փայլատակել ու չքանալ մերթ այս փողոցում, մերթ այն: Արևը փայլում եր նրանց կապույտ լաքի վրա, վորը սակայն, որվա ընթացքում, ծածկվում եր փոշու նկատելի շերտով:

Մարդիկ, վորոնց աչքերի առջև տարիներ շարունակ ավտոն պատկերացել եր իրրև ֆուրգոնի գլորդոցով բեռներ փոխադրող կոպիտ մեքենա, այժմ դըժկամակությամբ եյին նույն անունը տալիս այդ փոքրիկ, կոկիկ մարդատարներին: Նրանք իրենց սրտում անշուշտ պատրաստել եյին մի ուրիշ, սիրալիր անուն, վորը սակայն, ի թիվս ուրիշ շատ ու շատ լավ բաների, արտահայտել չեյին կարողանում:

Յես և Գոհարիկը, վոր մեր աշխատանքի ժամե-

քին հաճախ լսում եյինք փողոցով անցնող ավտոների ձայնը, մեր սիրո յերազկոտ յերեկոներին յերբեք չեյին տեսնում նրանց: Գուցե պատճառն այն եր, վոր գործնական որը վերջանալուն պես կանգ եյին առնում նաև նրանք, գուցե ընդհակառակը, դեռ շարունակում եյին սլանալ նրանք քաղաքի այլևայլ կողմերում՝ գործ չունենալով միայն մեր սիրո փողոցների հետ: Ինչպես ել վոր լիներ, այնուամենայնիվ այդ ավտոները դեռ բավական ժամանակ մեզ պատկերանում եյին իրրև գործարանի պարսպի յետևից լսվող ակորժալուր ձայն: Յեվ մենք, դեռ չըտեսած, արդեն սկսել եյինք սիրել նրանց: Իսկ յերբ տեսանք առաջին անգամ, վոչ միայն չհիասթափվեցինք, այլև,—այդ արդեն անսպասելի յեր,—սիրեցինք ավելի շատ,

Մենք գնում եյինք մեր անլույս և անմարդ փողոցներից մեկով, ուր նավթի լամպերն արդեն վառված եյին՝ չլուսավորելով անգամ իրենք իրենց: Միայն նրանցից մեկը, վորն ավելի մեծ եր և վորի պատրուկն այնքան անգթորեն ներքև չեր քաշված, մուգ-դեղնավուն լույսի մի մեծ պատառ եր նետել դետնին, մայթի վրա: Շրջապատի խավարի մեջ այդ թվում եր լույսի մի ամբողջ հեղեղ: Մենք կանգնել և նայում եյինք, թե ինչպես այդ լույսի տակ թափուր ննջում եյին տան դռան մոտ դրված յերկու յերկարավուն քարերը: Գուցե մենք դեռ վերջալույսի ժամն եյինք ապրում և տեսնում եյինք կանանց՝ այդ քարերի վրա նստած, անցնող դարձողին նայելիս: Կամ գուցե մենք մտովին հմայություն եյինք անում,

ուերիշներին անհասկանալի, բայց դուրավոր բառեր ե-
լինք մրմնջում, վորպեսզի անմիջապես ծագեր տրեւ-
եւ այդ քաղերից մեկի վրա հանգչեր շտապ լվացված
և գործի գնացած տանտիրոջ պղնձե փոքրիկ ջրամա-
նը՝ լուսաբացային սառը ջրի մնացորդով: Կամ, վոր-
ավելի հավանական եւ, մենք չեյինք ուզում, մենք
չեյինք կարող լույսի այդ փոքրիկ կղզուց հեռանալ
դեպի շրջապատի համատարած մթությունը:

Բավական ժամանակ մենք կանգնած եյինք այդ-
պես, յերբ հանկարծ փողոցի մի ծայրում լսվեց ճշա-
կի ծանոթ ձայնը, ապա անկյան յետեից թեքվելով,
սկսեց դեպի մեզ գալ մի մարդատար ավտո: Նրա
լապտերներից ժայթքող լույսի յերկու հորձանք վո-
ղողեցին սալահատակն ու մեզ, և մենք, նայելով նը-
րան, վոչինչ չկարողացանք տեսնել, լինելով սակայն,
նրա կողմից տեսանելի: Մենք նույնիսկ ամաչե-
ցինք, — կարծես այդ լույսը մերկացրեց մեզ կամ-
բունեց հանցանքի մեջ: Մի վայրկյան մտածեցինք
դուրս գալ լույսի սպիտակ դաշտից, բայց տեղ չգը-
տանք: Իսկ այդ րոպեյին, գուցե ավտոյից ծիծաղում
եյին բռնված գույգի վրա, գուցե հաշվում եյին, թե
քանի կոճակ կա շարված Գոհարիկի վերնաշապկին. —
չգիտեմ, մենք նրանց չեյինք տեսնում:

Վերջապես ավտոն իր արագ սլացքով յեկավ-ան-
ցավ մեր մոտից, և մենք, նրա և մեր հավասարվելու
մի վայրկյանում տեսանք մի քանի սովերներ նրա
մուկ, ծածկված կառքի մեջ: Նաև տեսանք, թե ինչ-
պես շոֆերը կողքի վրա դուրս թեքվեց լուսամուտից
և գննեց մեզ:

Մենք նայեցինք ավտոյի յետեից: Փողոցի խոր-
քը, վոր նման եր մի սև զանգվածի, այժմ նուրա-
նում և հալվում եր արշավող լույսից, այժմ նրա մի-
ջից դուրս եյին լողում պատեր, դռներ, լուսամուտ-
ներ, կտուրներ, հորիզոնական ձգված կարմիր ջր-
հորգաններ: Այս վերջինները չեյին բնկնում լույսի
դաշտի մեջ, բայց նրանց վրա անդրադառնում եր
ներքևի լույսը: Մենք զգում եյինք, թե ինչպես յեր-
կու ուժեղ լապտերներն առաջ եյին սլանում վստահ
ու տիրաբար և ինչպես տանում եյին իրենց հետ
մեր բուռն, մեր բուռն շնորհակալությունը...

...Մենք նայեցինք մեր շուրջը: Համատարած մը-
թություն եր, վոչինչ չկար: Մենք կանգնած եյինք
մի նվազ, խավարախառը լույսի անողնական շրջանա-
կում: Ամեն կողմից արշավող մթության լեզվակ-
ներն անգթորեն մխրճվում եյին այդ լույսի շրջա-
նակից ներս, մխրճվում եյին մինչև նրա սիրտը՝
չթողնելով լույսի մի փոքրիկ, գոնե հինգկողականո-
ցաչափ մաքուր կորիզ: Սավարը ծածկում եր լույսի
ամբողջ այդ թուլ շրջանակը:

Մի յերեկո, յերբ յես ու Գոհարիկը դուրս յեկանք
կայարանի շենքից՝ քաղաք վերադառնալու համար,
չլսվեց մտրակի ծանոթ ձայնը և մեր սովորա-
կան կառապանը չմոտեցավ մեզ: Առաջին վայրկյա-
նին այդ բանը մեզ տարորինակ թվաց, ապա հա-
վացանք, վոր նա, անշուշտ գտել եր ավելի վճարող

մի ուղևորի և գնացել: Ի՞նչ կա վոր: Հո նա պարտավոր չէր ամեն յերեկո մեզ տեղավորել:

Սակայն մենք տատանվում եյինք ուրիշ կառքով գնալ: Կհասկանամք արդյոք նոր կառավարն մեզ, ամբողջ ճանապարհին չէր ճոճի մտրակը և չէր հայտնի ձիերին, չէր արագացնի կամ դանդաղացնի նրանց ընթացքը, և,—հիմ գիտե, ամեն ինչ կարող ե պատահել,—չէր կանգնի արդյոք բաղանիքի դռան առջևի աղբյուրի մոտ, վորպեսզի այնտեղ դրված տախտակե տաշտից ձիերը ջուր խմեյին...

Մենք կանգնած եյինք անորոշ վիճակում: Կառավարները, տեսնելով, վոր մեր կառքը չի մոտենում, և անդրադառնալով, վոր նա չկա, իսկույն, բոլորը միասին, շարժվեցին դեպի մեզ: Բայց Գոհարիկը նրանց կանգնացրեց:

—Վոտքով գնանք,—դիմեց նա ինձ:

Նույն ըոպեյին, կայարանի շենքից դուրս յեկավ մեզ ծանոթ հասակավոր մի ընկեր՝ անծանոթ մի ուրիշի հետ,—ըստ յերևույթին, նորեկի: Մեր ծանոթը սիրում էր Գոհարիկին,—մենք այդ գիտեյինք: Բայց նա ինքը յերբեք չեր խոսել այդ մասին իմ ընկերուհու հետ: Գուցե նրան յետ եր պահում մեր սիրահարված լինելը, գուցե իր տարիքը, վոր զգալիորեն տարբերվում էր Գոհարիկինից, կամ գուցե այն, վոր նա ինձ նման բարձրահասակ չեր և նեղիրան, այլ ավելի ծանրը ու հաստ, իսկ նրա քունքերի մի քանի սպիտակ մազերը չեյին կարող մրցել իմ ճակատին իջած խիտ գանգուրի հետ: Ինչն ել վոր լինե՞ր պատճառը, նա

Գոհարիկի հետ միշտ վերապահ եր ու քաղաքավարի թագքրած տիրության մի նկատելի ստվեր դեմքին:

—Գոհարիկ,—ուրախացավ նա այս անգամ, ըստ յերևույթին ինձ չնկատելով:—Ինչո՞ւ յես կանգնել:

—Քաղաք եմ իջնելու,—ասաց Գոհարիկը:

—Ուրեմն գնանք միասին,—ասաց մեր ծանոթը խնդությամբ լի և դիմեց իր ուղեկցին,—ծանոթացիր,—մեր պայծառ կոմյերիտուհիներից մեկը:

Նրանք ձեռք տվեցին միմյանց: Նույն ըոպեյին, մոտիկ մթուժյան մեջ վառվեցին յերկու լույսեր և մի բաց մարդատար մոտեցավ շենքի աստիճաններին:

—Գնանք,—դիմեց Գոհարիկն ինձ:

Մեր ծանոթը՝ նայեց: Մի վայրկյան թախիծը պատեց նրա լայն, պալքարներում խոնջացած ճակատը, ապա նույն զվարթությամբ նա դիմեց նաև ինձ:

—Դու ե՞լ ես այստեղ: Չտեսա, սիրելիս, բարե քեզ:

Նա բաց արեց ավտոյի դռնակը: Գոհարիկն ու յես անամոթաբար նստեցինք ավտոյի յետին, ավելի փառավոր նստեխատեղում: Ուզում եյինք, վոր մեր առաջին տպավորությունն ավտոյից՝ լինե՞ր լիակատար: Նաև չեյինք ուզում ցցվել յերկու հասակավոր մարդկանց առջևում: Մեր ծանոթը նստացրեց նաև իր ընկերոջը, ապա նստեց ինքը և կաճացուկ, առանց շրխկոցի, կարծես վախենալով, վոր իրեն չկասկածեն տանջող թախիծի մեջ, դռնակը փակեց: Այնուհետև ամբողջ ճանապարհին նա շարունակ խոսակցում եր իր ընկերոջ հետ՝ քաղաքավարությամբ ուշադրություն չդարձնելով մեզ, և ապացուցելով, վոր հրավիրելով նստել ավտո, նա վո՞չ թե նպատակ ուներ զը-

բուցել Գոհարիկի կամ ինձ հետ, այլ պարզապէս մեզ տանել քաղաք:

Ալտոն պոկվեց իր տեղից ու սլացավ:

Յեւ տեղի ունեցավ մի անհավատալի բան:

11

Մի վայրկյանում, մենք կայարանի առջևի հրապարակից արդեն մտել եյինք դեպի քաղաք գնացող փողոցը: Հետեյալ վայրկյանին, մենք արդեն անցել եյինք փողոցի հարթ մասը և ցած եյինք իջնում նրա փոքրիկ վայրեջրով: Մենք վերելքը բարձրացանք և իջանք այնպես, ինչպես անիմլերի տակ ընկնող մի հողակույտի վրա: Տները մեր յերկու կողմերում սլանում եյին գահավեժ արագութեամբ և նրանք բոլորը կարծես սարքված լինեյին հորիզոնական ձգվող անթիվ գծերից: Նավթի կրակները կետերից վերածվում եյին զգուշ յերիզների, և ընդհանրապէս յուրաքանչյուր առարկա ձգվում եր անվերջանալիորեն յերկար: Նրանք կորցրել եյին իրենց հասակութունը, նրանք մշուշոտ եյին, համարյա աննյութ: Փողոցը զուրկ եր իր սովորական հանդարտութունից և խաղաղութունից, նրա մեջ սրսկվել եր անհանգստութունը՝ ավտոյի կերպարանքով: Յերբ մենք թռանք-անցանք տասնմեկ ցուցափեղկերի մոտով, նրանցով լուսավորված փողոցի այդ մասը մեզ բոլորովին ել չթվաց պայծառ ու զվարթ: Ալտոյի լապտերից հորդող սպիտակ լույսն այնպիսի արհամարհական վստահութեամբ փոկեց սալահատակի այդ մասի վրա, կարծես նա

մինչ այդ բոլորովին ել լուսավորված չլիներ ցուցափեղկերի լաչն քառանկյունիներով: Յեւ ընդհանրապէս, մենք խանութների մոտով անցանք այնքան սրնթաց, վոր նրանք թվացին լոկ մի լապտեր, — ճիշտ ե, մի քիչ ավելի մեծ, քան մյուս ճրագները:

Մենք արագ թռանք վերջին վերելքով, միանգամից տեսանք ներքևում ընկած հրապարակը և գեռ աչք չը թարթած՝ արդին այնտեղ եյինք:

Վերջ:

Շոֆերը ցած իջավ, քիթը մաքրեց:

12

Յես և Գոհարիկը նայեցինք իրար: Կատարվել եր մի մեծ, անուղղելի բան: Կատարվել եր մի այնպիսի ահագին փոփոխութուն, վորը մենք գեռ անընդունակ եյինք ըմբռնել: Յեթե մենք կանգնած չլինեյինք այդ տեղ, քաղաքի կենտրոնում, դուցե հեկեկայինք անհասկանալից տաղնապած և հեկեկոցով միմյանց գիրկ նետվեյինք: Սակայն մենք կանգնել եյինք սառած, շշմած, և, ավաղ, սկսում եյինք ըմբռնել տեղի ունեցածը:

Քաղաքը փոքրացել եր:

Այն քաղաքը, վորին մենք յերկար ամիսներ շարունակ նայել եյինք հանդարտաստ հիւսիս, անիմլերի շշուկի, սմբակների կոտորակի, ձիասարքի ցապցապի, մեր ինքնասուշոց եկատաղի միջից, այժմ մեր առջև կանգնել եր անհավատալիորեն փոփոխված: Առաջին անգամ նայելով նրան ավտոյի միջից, մենք

տեսնում եյինք, թե վորքան կարճ ու փոքրիկ եր
կայարանից դեպի քաղաք ձգվող փողոցը, վորքան
խեղճ ու փոքրիկ եյին խանութները, վորքան թույլ
ու փոքրիկ եր նրա ցուցափեղկերից հորդած լույսը,
վորքան իրար մոտ և դարձյալ փոքրիկ եյին բլուր-
ներն իրենց աննշան վերելքներով ու վայրեջքնե-
րով... Մյն ճանապարհորդութունը, վորի ընթացքում
մենք ամեն ուր ունենում եյինք եքստազի յերկար
ըռպեններ, անքան շուտ անցավ, վոր մենք, դեռ ավ-
տո նստելու շարժումից հետո չձեղկացած, ստիպված
եյինք գործել ավտոյից իջնելու շարժումը: Քաղաքի
կենտրոնը, վոր մինչ այդ մեզ թվում եր իր յերկար
փողոցների ընդարձակ ցանցի կենտրոնում կանգնած
միջնաբերդ, այժմ թվում եր ամպուլթյան մեջ կանգ-
նած, վորովհետև մի քանի քայլ այն կողմից, — կարճ
փողոցի և մոտիկ կայարանի յետևից, — մենք զգում
եյինք արշավող դատարկ ու մութ դաշտերի գիշերա-
յին շունչը:

Քաղաքը չփոքրացավ. — քաղաքը փոքր եր: Մենք
իզուր եյինք մեզ որորել ինքնախարելության մեջ և
դանդաղաքայլ կառքի մեջ... Սակայն ինչպես հաշտ-
վել այդ սոսկալի կորուստի հետ, ինչպես կորցնել
նրան, վորին սիրում եյինք, վորին սիրելու համար
անքան սիրում եյինք իրար յես և Գոհարիկը...

Առաջինը խոսեց իմ ընկերուհին...

— Գնանք կայարան, — ասաց նա:

Յես վոչինչ չհարցրի. — յես հասկացա նրան: Յեմ
մենք, արագ-արագ, առաջին անգամ առանց մեր
շուրջը նայելու, գնացինք կայարան:

Արդեն ուշ լերեկո յեր, — համարյա գիշեր: Շենքի-
պատի տակ, կառաշարում, դեռ համառ կանգնել եյին
յերկու-յերեք կառք: Նրանցից մեկը մեր ծանոթ կա-
ռապանինն եր, վորն իր ուղևորներին տեղավորելուց
հետո վերադարձել եր կայարան՝ անշուշտ մեզ հա-
մար:

Տեսնելով մեզ, նա կառքն առաջ քշեց և իսկույն
անորոշ կանգ առավ, յերևի անգրագառնալով, վոր
մենք քաղաքից ենք գալիս և վոչ թե քաղաք գնում:
Սակայն յես ձեռքով արի նրան, նա մոտեցավ և մենք
անմիջապես նստելով, վերադարձանք:

Մենք ուղում եյինք վերականգնել այն, ինչը խա-
թարվել եր այնպես անսպասելիորեն: Մենք ուղում
եյինք մոռանալ ավտոյի այդ հանկարծակի միջամե-
տությունը:

Սովորականի պես յես և Գոհարիկը սեղմվեցինք
միմյանց, սովորականի պես մի պահ նայեցինք կառ-
քի լապտերներին, վորոնք մեր կողմից, — յետևից, —
ապակի չուռնեյին, այլ թիթեղե սև դռնակ, ապա տե-
սանք նրանց հարաշարժ լույսը ձիերի գավակների
վրա: Հետո մոռանալով կառքը, լուծվելով նրա ձայ-
ների և շարժումների մեջ, սկսեցինք անթարթ աչ-
քերով նայել շրջապատին: Մենք նույնիսկ մոռա-
ցանք մեր հոգու տագնապը:

Սակայն ավաղ, մեզ վիճակված չեր խաթարվածը
շտկել: Այդ յերեկո, կարծես դիտմամբ, կառքը գնում
եր սովորականից դանդաղ:

Թվում եր, թե կառապանը գիտե ամեն ինչ, թե
կառապանը դիտմամբ ե դանդաղ քշում, վորպեսդի

մենք յետ ստանանք մեր կորցրած տեմպը, փողոցը յետ ստանա իր կորցրած տարածությունը, լուսերը յետ ստանան իրենց կորցրած զորությունը, տները յետ ստանան իրենց կորցրած գրավչությունը: Կառքի ընթացքը թվում էր դիտմամբ դանդաղեցրած, կեղծ: Իսկ մենք կեղծություն չեյինք ուղղում: Մենք նախում եյինք յուրաքանչյուր շենքի և առաջին անգամ զգում, թե վորքան փոքր է նա: Յեվ մեզ ջլայնացնում էր աչն, վոր կառքը դիտավորյալ դանդաղությամբ էր անցնում նրանց մոտով, վորպեսզի նրանցից յուրաքանչյուրի փոքրիկ կերպարանքը մեզ թվար մեծ, յերկար:

Յերբ անցանք տասնմեկ ցուցափեղկերի մոտով, առաջին հայացքից մեզ այնպես թվաց, թե նրանց լուսն աչգ չերեկո կրկնակի նվազ էր, յեռակի նվազ: Իսկ կառքը, բարկություն առաջացնելու չափ միամտությամբ, նորից աշխատում էր խաբել մեզ: Նա անցնում էր դանդաղ ու համրաքայլ, վորպեսզի անոգնական կիսալուսը մեզ թվար լուսի հեղեղ: Թե՞ գուցե կառապանն այդ անում էր առանց այդպիսի նպատակի: Գուցե քաղաքից շտապ կերպով մեզ համար կայարան վերադառնալիս ձիերը հողնել եյին և աչժմ կառապանը խնայում էր նրանց: Իդուր: Ձիերին վոչինչ չի պատահի, իսկ մեզ այնքան անհրաժեշտ է գտնել մեր կորցրած տեմպը: Ուստի և, Գոհարիկն ասաց.

— Գշիր սովորականի պես:

Կառապանը զարմացած նայեց յետ: Դա միակ

խոսքն էր, վոր նա լսում էր մեղանից՝ ամիսներից ի վեր:

— Սովորական չե՞, — ժպտաց նա:

— Վոչ, սովորական ե, — ասացի յես և նայեցի Գոհարիկին:

Մենք միմյանց հասկացանք:

Կառքի ընթացքը, իրոք վոր, սովորական էր, և ավտոն էր պատճառը, վոր աչժմ մեզ թվում էր ավելի դանդաղ:

Ավտոն մեր աչքերը բացել էր: Իսկ աչն բանում, վոր քաղաքը փոխվել էր մեր շուրջը, կառքը չեր մեղավոր, աչլ մենք, վոր ամիսներ շարունակ պտտվել եյինք մեր փոքրիկ առարկաների միջավայրում՝ աշխատելով ինքնախաբեյութան մեջ ընկնել, մեր թողուկը մեզ պատկերացնել հսկա: Իսկ այժմ, յերբ ավտոն, — հզոր ուսուցիչը, — բացել էր մեր աչքերը, մենք նորից կառք եյինք նստել, վորպեսզի վերադառնայինք դեպի մեր սահմանափակվածությունը: Բայց կառքն անդոր էր վերադարձնել մեզ: Մենք ամաչեցինք մեղանից: Մենք ամաչեցինք ավտոնից: Յեվ անհամբեր սպասելով, վոր վերջանա այդ ձգձգված ուղևորությունը, սկսեցինք մտովին շտապեցնել այլևս անպետք դարձած կառապանին.

Հասնելով հրապարակ, մենք արագ վար իջանք և մոռանալով անգամ միմյանց բարի դիշեր ասել, գրնացինք մեր տները:

Հիշում ես, Գոհարիկ, թե վոչ. — պատմութեան դասերից մեկի ժամանակ, դասատուն կարդաց մի ինչ վոր հատված մի ինչ վոր գրքից: Մենք այն ժամանակ դրա իմաստը լավ չհասկացանք: Ավելի շուտ՝ հասկացանք, բայց նշարդերով ու հոգով չգրացինք: Ահա այդ հատվածը, Գոհարիկ, ցեթե չես հիշում.

— Յերբ գտնում են վառողը, այլևս անհնար է նետով պատերազմելը: Յերբ գտնում են շոգենավը, այլևս անհնար է լաստով ձամբողդելը: Յերբ տիրում են կնոջը, այլևս անհնար է համբույրներով սիրելը...

— Բացվում ե արեգակը՝ աստղերը հեռանում են: Բացվում է վարդը՝ մանուշակները թառամում են: Բացվում է սիրտը՝ խոսքերը վերանում են:

— Ովկիանոս տեսնելիս՝ մոռացիր լճակները: Դարբասներ բանալիս՝ մոռացիր դռնակները: Կյանքին ունկնդրելիս՝ մոռացիր ամեն ինչ:

— Յերբ գտնում են աստղադիտակը՝ այլևս անհրճար է անգնն աչքով դիտելը: Յերբ գտնում են լուսնի լեռները, այլևս անհնար է դիմագծեր տեսնելը: Յերբ գտնում են կորցրածը, այլևս անհնար է նորից կորցնելը:

Ահա այդ հատվածը, Գոհարիկ:

Յերկու շաբաթ շարունակ մենք ընդհատեցինք մեր զբոսանքները: Հանդիպում էյինք միայն գործարանում, դպրոցում և ակումբում: Բայց մեր սերը

խամրում եր այդպես, առանց մեր շրջագայությունների, ուր միշտ միասին էյինք մենք յերեքս: Մեքենաները մեզ ասում էյին՝ արտադրիր, գրատախտակը՝ մտածիր, սկոմբի վարիչը՝ վիճիր, և միայն մեր քաղաքը, մեր փողոցները, մեր յերեկոներն էյին, վոր մեզ ասում էյին՝ սիրիր.... Ուստի և մենք, այլևս անկարող՝ այդպես շարունակելու, մի՛ որ վերականգնեցինք մեր զբոսանքները:

Մենք այլևս չէյինք ունկնդրում կառքի ձայներին, չէյինք յենթարկվում նրա շարժումներին, չէյինք ընկզմվում հաճելի կիսաթմբերի մեջ: Նայելով մեր շրջապատին, մենք այժմ տեսնում էյինք, վոր չենքքրը չեն մեծ, այլ կառքն է դանդաղ գնում, վոր փողոցները չեն ցերկար, այլ կառքն է դանդաղ գնում, վոր ցերեկոները չեն յերազկոտ, այլ կառքն է դանդաղ գնում: Յեվ ցեթե այդ բանը դիտենալուց հետո մենք դարձյալ նստում էյինք կառք, ապա պատճառն այն եր, վոր մեր քաղաքում ավտոներ դեռ քիչ էյին և մենք հնարավորություն չունէյինք ավտո նըստելու:

Մի ցերեկո, յերբ մենք վերադառնում էյինք քաղաք, զարմանքով նկատեցինք, վոր հինգ խանութների տասնմեկ ցուցափեղկերը թաղված են լիակատար խավարի մեջ: Մոտենալով սակայն, պատճառը հասկացանք: Խանութները, ինչպես և նրանց կից յերկու բնակարանները, շրջապատված էյին տախտակե պատնեղով: Նրանք քանդվելու էյին:

Յեթե այդ բանը պատահեր մեծ հիասթափությունից առաջ, անշուշտ մենք կվշտանայինք: Բայց այժմ

դա մեզ համար միևնույնն էր: Յեթե քանդում են, նշանակում է՝ փոխարենն ավելի լավ բան են կառուցելու: Արժե՞ աստուծալ սալահատակի վրա ընկնող պղտոր կիսալուսքը, վորին փոխարինելու պետք է դա գուցե մի իսկական լուսազեռ:

Բայց և այնպես, առանց այն ել մութ փողոցն այդ բանից ավելի չէր մթնել: Յեւ այդ պատճառով, մենք մեր զբոսանքները տեղափոխեցինք զուգահեռ հարեւան փողոցը, վորը, ինչպես և բոլոր մյուս զուգահեռ փողոցները, անչափ նման էին իրար, մանավանդ յերեկոները: Ուստի և, մենք բոլորովին չզգացինք փողոցի փոփոխությունը: Փոփոխությունը մեր մեջ էր և կապ չուներ նոր փողոցի հետ: Փոփոխության պատճառն ավտոն էր, — մենք այդ զգում էինք պարզորոշ կերպով:

Մեր յերբեմնակի ուղևորությունները դեպի Վոչնչացման Շոսեն մենք իսպառ դադարեցրել էինք: Քաղաքի կենտրոնը, — անցյալում այնքան ապահով թվացող այդ միջնաբերդը, — այժմ մեզ թվում էր վոչ այնքան ապահով: Մենք չերաշխիք չունեինք, թե կզգայինք մեզ առաջվա նման անվտանգ և գոհ, չեթե նորից գնալով դեպի Վոչնչացման Շոսեյի խավար, ամայի ծայրը և վերադառնալով, ապավինեցինք այդ փոքրիկ հրապարակին: Մենք չեցինք ուզում ճաշակել վտանգավոր փորձությունը: Այժմ մենք աշխատում էինք շրջել լուսավոր փողոցներով, բազմամարդ փողացներով, բնակչության արթուն ժամերին:

Վոչնչացման Շոսեյից հետո մենք մոռացանք նաև մեր շեղումները դեպի խաչաձև ութ փողոցները,

մեր այցը փակ կամ բաց լուսամուտներին և մանավանդ մեր ծանր զբոսանքները լուսնկա յերեկոներին: Այժմ մեր ուխտատեղին ելեկարոկայանն էր, — փոքրիկ սենյակում դրված այն փոքրիկ մեքենան, — վորին վիճակված էր մի ծանր բեռ, իր ուժերից վեր մի պարտականություն. — լուսավոր պահել իմ ու Գոհարիկի գոհն միայն հրապարակը, — քաղաքի կենտրոնը, — վորը մեր միակ մխիթարությունն էր շրջապատի խավարում:

Վոչ, մենք այլևս չեցինք սիրում քաղաքն անվերապահ սիրով, ինչպես նա կար: Մենք այժմ տեսնում էինք նրա մեջ նաև այն, վորն այլևս անկարելի չէր սիրել:

Մի յերեկո, յերբ չես գնացի Գոհարիկենց տուն, Գոհարիկը լուսամուտի մոտ նստած լրագիր էր կարդում: Տեսնելով ինձ, նա շտապ կանչեց իր մոտ, — ըստ յերևութին վաղուց էր սպասում, — և լրագիրը մեկնելով, ասաց.

— Կարգա: Մեր քաղաքում մեծ գործարան են կառուցում:

Յես կարդացի:

— Իսկ վո՞րն է այդ Ադատության փողոցը, — հարցրի յես:

Գոհարիկը չգիտեր: Փողոցներն ունեյին իրենց անցյալ անունները, վոր դեռ գործածում էին շատերը, և ունեյին իրենց ապագա, — իմ ու Գոհարիկի

հնարած,—անուանները, վոր դեռ չէր գործածում վոչ վորք: Իսկ ներկա անուանները, ափսոս, դեռ չգիտեցին վոչ ուրիշները, վոչ մենք:

—Մեծ Սիրո՞ Պողոտան չլինի՞,—յենթադրեց Գոհարիկը:

Յես հասկացա.—նա ակնարկում եր դեպի կալաւան տանող մեր նախկին փողոցը և կասկածում եր տասնմեկ ցուցափեղկ ունեցող հինգ խանութների և նրան կից չերկու տների վրա:

—Վոչ,—ասացի չես:

Դեռ նախորդ կիրակի, ցերեկը, յես ու Գոհարիկն աչցելել էյինք կառուցման վայրը և տեսել.—աչնտեղ տուն եր կառուցվում: Հենց այդ ուրն ել խոսք ելինք տվել միմյանց՝ այլևս չաչցելել այդ շենքին, մինչև վոր այն վերջնականապես պատրաստ չլիներ: Մենք ուզում էյինք միանգամից ճաշակել այն բավականութունը, վոր կարող էյինք ստանալ որորի վրա, մաս առ մաս:

Իսկ այժմ, կառուցվելու չեր վոչ թե լոկ մի տուն, այլ մի ամբողջ գործարան:

Յես նայեցի Գոհարիկին:

—Որորի վրա, թե մի անգամից...

—Միանգամից,—պատասխանեց նա:

—Մտածիր,—նախադգուշացրի չես,—սա մի տուն չէ, վորի մասին չգիտենալն անգամ աչնքան դատապարտելի չլինի: Սկիզբ ե առնում մի նոր արդյունաբերութիւն, մենք պարտավոր ենք դրա մասին գիտենալ թե հենց առաջին որը և թե ամեն որ:

Գոհարիկը մտածեց:

—Մենք լրագրերում այդ մասին տպվող ամեն ինչը կկարդանք, բայց շինարարութիւնը չենք տեսնի,—ասաց նա:

Յեմ մենք պայմանավորվեցինք չհետաքրքրվել անգամ, թե վորն ե Ադատութեան Փողոցը, իսկ Մեծ Սիրո Պողոտան մեզ համար ժամանակավորապես արգելված համարել: Մենք նույնիսկ նրա անունը փոխեցինք Մեծ Սիրո Հին Պողոտա, նորն անվանելով Սիրո և Մտածմունքի Ճանապարհ:

Այնուհետև մենք նորից վերցրինք թերթը և նորից, ամենաուշագիւր կերպով, կարդացինք:

Մի դիշեր անձրև յեկավ: Յես արթնացա նրա շրջփոցի ձայնից մեր կտուրի վրա: Արթնացա տխուր, ընկճված: Յերևի քնած ժամանակ յերկար լսել էյի անձրևի ձայնը:

Անցյալում ես պատահում եր, վոր անձրևն արթնացնում եր ինձ: Բայց յես ունկնդրելով նրան, ինձ զգում էյի ապահով և ուրախ, վորովհետև մեր մեծ, ընդարձակ քաղաքն իր ամուր, դիմացկուն շենքերով, անհոգ և վշտահ եր կանգնած անձրևի տակ: Մեր մեծ, ընդարձակ հրապարակի ահագին լապտերների ապակիներն ի վար ծլում եր անձրևաջուրը՝ առանց խանգարելու փայլող ուժեղ լույսերին: Լույսների շուրջն անձրևը գալիս եր տեսանելի շիթերով և դա շատ գեղեցիկ եր: Մեր լայն, ընդարձակ մայթերով շտապ անցնում էյին ռեզինկոտ հագած մարդիկ

ու կանայք՝ կնգուղները գլխներին: Մաւհատակի յերեսն ի մեկ փռված ջուրը ձիերի սմբակներէ տակէ խշշացնելով, շտապ անցնում եյին կառքերը՝ թրշվելուց թարմացած ու փալլող ծածկերով: Այնքան դեղեցիկ եյին կառքերի յերկու կողմերում վառվող լապտերները...

Այստեղ ու այնտեղ կային լուսավոր, ճոխ ռեստորաններ, շքեղ զվարճատեղիներ, ուր մտնում եյին մարդիկ խմբերով կամ զուգ-զուգ...

Ի՞նչ եր այն... Վեպերում կարգացած գեղեցիկ նկարագրութիւն հեռավոր Յեվրոպայի կամ Մոսկվայի, թե՛ իրոք, դա մեր քաղաքն էր, վորի վրայից անգթորեն անցաւ ավտոն ու ավերեց:

Ո՛, վոչ, յես լավ գիտեյի,— ես յեր ցավալին,— վոր այդ քաղաքը մեր յերեակայութեան արդյունքն էր,— իմ ու Գոհարիկի,— վոր գոյութիւն չէր ունեցել և չունէր: Մենք ավտոյից միայն շնորհակալ կարող եյինք լինել սին պատրանքից մեզ ազատելու համար: Ի՞նչ աներ ավտոն, յեթե այդ ամենը յերազ եր, չկար, յեթե անձրեւ թափվում եր մի կիսամութ, փոքրիկ քաղաքի վրա, վորի միհարկանի տները թըրշվում եյին մինչև իրենց վոսկորներէ ծուծը, փողոցներէ հողն անմիջապէս դառնում եր ցելս, հանգչում եյին նավթի լամպերից շատերը, իսկ քաղաքի փողոցներում, լիակատար ամալութեան մեջ, վորը ու մենակ պլպլում եյին մի քանի ելեկտրական փոքրիկ կրակներ: Կենտրոնական փողոցի միակ ճաշարանը,— փակված եր լինում դեռ վաղ յերեկոյան, իսկ միակ

կինոն վաղուց արդեն վերջացրել եր իր յերկրորդ սեանսը և նույնպէս փակվել...

Այս եր իրականութիւնը:

Յեւ աչս եր ահա, վոր այդպիսի թախիծով լցվել եր իմ մեջ այդ դիշեր: Անկողնում պառկած, յես շըրջում եյի մտովին բոլոր փողոցներով, գնում եյի կաշարան, գալիս եյի հրապարակ, թափառում եյի անվերջ և չեյի կարողանում գտնել գոնե մի ապահով անկյուն՝ անձրեւից պաշտպանվելու համար: Իմ հպուստները թրջվել եյին տակետակ, իմ վոտնամանները լցվել եյին ցելսաձրով, յես սայթաքվում եյի լճացած ջրերի մեջ, դե՞ քան ընկնում քանդված մայթերի քարերին:

Յեւ հանկարծ,— գուցե յես արդեն քնել եյի և յերազ եյի տեսնում,— դեմից արագ մոտենում ե Գոհարիկը և մի լայն շարժումով իմ գլխիս վրա փռում ե մի մեծ, անջրանցիկ լրապիւր: Հետո նա ինքն ել և մտնում լրապիւր տակ:

Յես նայում եմ վերև: Ուղիղ աչքերիս դիմաց, սլունյակներից մեկում, Ֆոսֆորային փալլով փայլում են մի քանի տողեր: Յես կարդում եմ:— Մեծ Սիրո Հին Պաղտապի վրա արդեն պատրաստ ե յերեքհարկանի բնակելի շէնքը: Յես բռնում եմ Գոհարիկի ձեռքից և մենք յերկուսով վազում ենք դեպի ծանոթ փողոցը: Դեռ հեռվից, մենք նկատում ենք.— շէնքը հուրհրատում ե լույսերի մեջ: Մենք արագացնում ենք մեր քայլերը, մենք վազում ենք: Ահա և շէնքը: Մենք մտնում ենք ներս, սանդուխքով վեր ենք վազում յերրորդ հարկ: Ահա և մեր բնակարանի դուռը:—

Աղամ և Յեվա.— Կոմյերիտականներ: Մտնում ենք ներս: «Դուրս գանք պատշգամբ, շնոտ»,—ասում է Գոհարիկը: Յես ծիծաղում էմ: Ի՞նչ պատշգամբ: Մեր քաղաքը միհարկանի չե և վոչ մի պատշգամբ չունի: «Դուրս գանք պատշգամբ»,—պնդում է Գոհարիկը:

Յեվ մենք դուրս ենք գալիս պատշգամբ ու քարացած կանգ առնում: Ներքեում, շատ ներքեում,—մոտ տասը հարկ մեզանից ցածր,—փռված է լույսերի մեջ լողացող քաղաքը: Մենք պարզ տեսնում ենք բազմաթիվ փողոցներ, փողոցներով անցնող տրամվայի վագոններ, ավտոմոբիլներ, բազմաթյուններ: Վողորկ փայլում են վիտրինների ապակիները, ավտոմոբիլների լաքը... Անձրեք վերջացել է:

Յես արագ վեր եմ կենում անկողնից, հագնվում և դուրս գալիս բակ, ապա փողոց: Հորդառատ գալիս է անձրեք: Անձրեքն սթափեցնում է ինձ, չես դիտեմ, վոր դեռ լիովին ավարտված չե այն շենքը Մեծ Սիրո Հին Պողոտայի վրա, բայց ուզում եմ գնալ տեսնել: Ինձ չես չի կարողանում պահել վոչ այն միտքը, վոր այնտեղ հանդիպելու չեմ դեռ խավար և անապահի լուսամուտների, վոչ այն կասկածը, թե գուցե վոչ թե չերեքհարկանի, այլ չերկհարկանի կամ միհարկանի մի շենք է այն՝ արտակարգ վոչինչ չունեցող: Յես նույնիսկ մի քանի քայլ եմ անում փողոցով, բայց ինձ չես ե պահում մի չերրորդ միտք.— յես իրավունք չունեմ առանց Գոհարիկի հանդիպել նրան,—այն չերրորդին: Դա կլինի իսկական դավաճանություն:

Առավոտյան, չերք հանգստի ժամին գործարանի

բաղում հանդիպում եմ Գոհարիկին, նա ինքն է մոտենում ինձ, բռնում է ձեռքս և ասում.

—Ներքի, սիրելի ընկեր, յես գիշերն ուզում եյի գնալ ավարտվող շենքը տեսնելու...

17

Նշանավոր յերեկոյան, գնացքը դեպի մեծ քաղաքներ ճանապարհ գնելուց հետո, մենք դուրս ենք գալիս կառավարությունից և մերժում առաջ չեկող մեր ծանոթ կառաքանին: Մենք այդ յերեկո վոտքով պիտի վերադառնանք քաղաք:

Կառավարն առաջարկում է ապառիկ տանել,—նա չի հասկանում մեզ: Մենք ծիծաղում ենք և ուրախությունից տալիս ենք նրան սովորական վճարը, բայց և այնպես, վոտքով ենք գնում:

Մենք դեռ նոր ենք դուրս չեկել կաշարանի առջևի փողբիկ հրապարակից, դեռ նոր ենք մտել Մեծ Սիրո Հին Պողոտան, դեռ մեր առջև կա հարթ ճանապարհի բավական տարածություն, կան յերկու վաչրենջներ ու վերելքներ, բայց հեռվից արդեն զգացվում է նա,—նշանավորը: Փողոցի այն հեռվում, ողի մեջ, կարծես վոսկեփողի կա կանգնած: Մենք գուշակում ենք.—այդ՝ նորակառույց բնակելի շենքի ուժեղ լույսերն են արտացոլվել:

Լինում է մի բույն, չերը մենք զղջում ենք կառքնատած չլինելու համար.—այնքան անհամբեր ենք: Ուրախությունը համակել է մեր սիրտը: Գոհարիկը սովորական մտախոհ աղջիկը չե, նա ցատկոտում է դա-

տարկադուլու աղջնակի պես, իսկ չես բոլորովին կոր-
ցրել եմ ինձ:

Յերբ իջնում ենք առաջին վայրեջքից՝ շենքի
վայրը ծածկվում ե մեր աչքերից: Մենք անհանգստա-
նում ենք,—կարծես կորցրած լինենք նրան,—և շտա-
պում ենք բարձրանալ վեր: Բլուրի վրայից շենքի
վայրը մեզ թվում ե արդեն մոտ: Սակայն այդ նրա-
նից ե, վոր մենք նայում ենք ուղիղ, կրճատ ճանա-
պարհով, մինչդեռ, հարկավոր ե իջնել ու բարձրանալ
ևս մի յերկու վայրեջք ու վերելք:

—Յերևի յերեք հարկ կունենա,—յենթադրում ե
Գոհարիկը:

—Նաև պատշգամբներ,—ավելացնում եմ յես:

Գոհարիկը ծիծաղում ե.—յես նրան վաղուց պատ-
մել եմ անձրեկային գիշերվա իմ յերազը:

Մենք մոտենում ենք: Փողոցը կարծես հատուկ
սահմանով բաժանված լինի յերկու մասի.—գիշերվա
և ցերեկվա: Մենք արդեն վազում ենք: Մենք մտնում
ենք լույսի սահմանը, ցատկում ենք գիմացի մայթի
վրա, մեջքներս դեմ ենք տալիս պատին և սառած,
հիացած նայում...

Մեծ շենք ե.—մեկ, յերկու, յերեք, չորս, հինգ,—
հինգ հարկանի: Ո՛ր, վորքան բարձր ե խոյանում նա
միհարկանի շրջապատի միջից: Նրա առաջին հարկն
ամբողջապես խանութներ են.—առատ, շլացուցիչ
կերպով առատ լուսավորված տասներկու մեծ ցուցա-
փեղկ՝ այս փողոցից և վեց՝ մյուսից: Յուցափեղկերի
վերևում, չորս հարկ իրար վրա, կանոնավոր շարքե-
րով, կան բազմաթիվ լուսամուտներ: Լուսամուտնե-

րից վոմանք փայլում են սենյակի դեղին լույսով, վո-
մանք սեղանի լամպի կանաչավուն լույսով, կա մե-
կը՝ վարդագույն, մյուսը՝ մուգ-կարմիր: Մի լուսա-
մուտից յերևում ե սենյակի առաստաղը և կախված
յերեքունկանի մեծ ջահը: Մի ուրիշ լուսամուտ բաց
ե և ներքև են կախվել մի յերիտասարդ մարդ ու
կին,—մարդը փողպատով և հարթ սանրած մագերով,
կինը՝ գիշերախալածով, վորն ունի լայն թևեր:
Յերբորդ լուսամուտից, վոր նույնպես բաց ե, հնչում
ե դաշնամուրի մի անմարմին յեղանակ:

Մենք տեսնում ենք.—չորրորդ հարկի մի բնա-
կարան ունի վոսկեզոծ պատառած պատ: Յերկրորդ
հարկի մի այլ բնակարանում, ընդհակառակը, պատե-
րը սիպտակ են, վորոնց մերկութունը սակայն, գե-
ղեցկորեն հագցված ե տաք, կարմիր գորգերով: Գոր-
գերից մեկի վրա, լայն շրջանակի մեջ, ինչ վոր նկար
կա: Հինգերորդ հարկում, ուղղակի յերկնքի մթու-
թյան տակ, վեց լուսամուտներ այնքան ուժեղ են
լուսավորվել, վոր կարծես նրանց տերերը հարբած
են: Իսկ մի լուսամուտ արդեն մութն ե.—տերը քը-
նել ե:

Յես դիտմամբ չեմ ասում ամենանշանավորի մա-
սին.—Շենքն ունի պատշգամբներ.—մեկ, յերկու, յե-
րեք,—վոչ, ժամանակ չկա հաշվելու.—շատ պատշ-
գամբներ: Դրանցից մեկի արծաթագույն ճաղերին
մեջքով հենված, սենյակում գտնվող ինչ վոր ուրիշի
հետ խոսակցում ե մի մարդ: Պատշգամբի դուռը բաց
ե և ներսից կարծես դուրս ե հորդում բնակարանի
հանգստավետութունը: Մի այլ պատշգամբում, փոք-

բիկ սեղանի շուրջը, յերկու կին և յերեք տղամարդ թեյում են: Յերրորդ պատշգամբում նարդի յեն խաղում: Չորրորդում խաղում են յերկու յերեխա: Հինգերորդում, միայնակ նստած, ծխում և տարիքոտ մի մարդ՝ զինվորականի կեցվածքով:

Ո՛ր, վորքան բազմազան և այդ ամենը, վորքան հիանալի:

Իսկ ներքևում, շարունակ բաց ու խուփ են լինում լուսառատ մագաղինների դռները, ներս ու դուրս են անում շատ մարդիկ,—գնորդներ: Մայթն ամբողջ շենքի տակ ասֆալտած և և կրկնակի լայն և իր շարունակությունը կազմող հին մայթից: Դեպի շենքի մյուս յերեսը թեքվելիս, մայթը մի կլոր, շրջանաձև անկյունով և կատարում իր շրջադարձը: Այդ արդեն, ամենաանսովորը և ամենագեղեցիկն է: Շենքի անկյունն ևս, սրածայր չէ, այլ բութ, և բաղկացած և ներքևում մի ցուցափեղկից, իսկ վերևում՝ չորս հարկ իրար վրա պատշգամբներից:

Յեվրոպա, Մոսկվա, մեծ քաղաք: Կարծես մի մեծ և փառահեղ քաղաքի բեկոր լինի այդ շենքը՝ ընկած մեր փոքրիկ, կիսախավար քաղաքում: Յերբ յերկու ձեռքով փակես փողոցի տեսարանը վեր ու վար և տեսողությանդ դաշտում ունենաս լուկ այդ շենքը, քեզ կթվա, թե ամբողջ փողոցն և այդպես, թե ամբողջ քաղաքն և այդպես: Այդ նրանից և այդպես թվում, վոր շենքը կառուցված և այդպիսի մեծ ծրագրերի հաշվով, ձգվելու, տարածվելու, փողոցներ, փողոցների ցանցեր, թաղամասեր,—ամբողջ մեծ քաղաք դառնալու հաշվով: Նայելով նրան և տեսնելով նրա

կողքին մի սմբած, գետնահուլ տնակ, դու չես կարող չհասկանալ պարզից ել պարզ, վոր այդ հինգհարկանի հսկան չեկել և քանդելու շրջապատի խեղճությունը, փոքրությունը, կիսախավարը, խարխուլությունը... Ո՛ր, փառք քեզ, ստեղծարար մարդ, փառք քեզ, կառուցող ձեռք, փառք քեզ ու ինձ, Գոհարիկ, վոր դուրս չենք մնացել աշխարհը փոխող մեծ բանալից:

Մենք նայում ենք անթարթ, ուշադիր, աչքներս ցավացնելու չափ: Ամենից ավելի ինձ դուր և դալիս,—անշուշտ Գոհարիկին նույնպես,—շենքի բռի, կողիս անհավանությունը: Մայթից մինչև յերկրորդ հարկ՝ կիսատաշ լեռ քարեր են, ապա խոշոր խորանարդներով վարդադուլն տուֆաքար, լուսամուտների և դռների վերևում՝ վիթխարի ամբոթյամբ իրար փակչած յերկաթաբետոն, պատշգամբներն ամբողջ յերկաթյա ռելսերից են, յերկաթյա ճաղերով, ամուր, ապահով:

Վոչ, անվստահ կամ չերերուն քայլերով չի մտել նա մեր քաղաքը: Փղի ամբոթյամբ դրել և իր վոտքերը փողոցի վրա և այդպես քարացել,—դե թող դան բոլոր անձրևները, ձյունները, կարկուտները, կայծակները, դե թող փչեն բոլոր քամիները, ցնցի յերկրաշարժը,—եւ ի՞նչ ուրիշ տարերքներ կան՝ համեցեք խնդրեմ...

Անցել եր կես ժամ, թե՛ ժամեր հյին անցել, բայց մենք դեռ չեցինք ուղում հեռանալ: Ընդհակառակը, մենք տեսնում եցինք շարունակ ավելի և ավելի հետաքրքիր բաներ, նորանոր մանրամասնություններ:

Շարժվելով մեր տեղից և շենքը դիտելով՝ զանազան կողմերից, մենք, որինսակ, տեսանք, վոր նրա ծայրի պատը վերջանում էր վոչ թե կոկիկ, այլ ատամնավոր դուրս ցցված քարերով՝ վերից վար։ Այդ նշանակում էր, վոր նա շարունակվելու էր այդ ծայրից։ Յեւ գիտե՞ք վոր ծայրից.—այն, վոր գտնվում էր խաչածե-վող մուկ փողոցի վրա։ Հասկանում եք արդո՞ք,—այն փողոցի վրա, ուր չկար նույնիսկ կայարանից քաղաք ձգվող փողոցի համեմատաբար լավ լուսավորու-թյունը, ուր մանրիկ նավթի լամպերն ավելի ե-լին խտացնում թանձր մթությունը։ Ահա այնտեղ, ուր արդեն վառվում էին չերեք մեծ, լայն ցուցա-փեղկեր՝ չհաշված անկյան ցուցափեղկը,—այնտեղ ահա, գուցե մի տարի հետո, կանգնելու էին ևս շատ այգալիսենները... Այդ խուլ, գորշ փողոցի խավարի խորքն էր մխրճվելու մեծ, բաղմանարկ, նոր փողոցն իր լայն, ասֆալտե մայթով, ցուցափեղկերով, հար-կերով ու պատշգամբներով...

Մենք տեսանք.—շարունակվելու յենթակա պատի վրա, իրար տակետակ, կային հինգ դռներ։ Իրանք ժամանակավորապես ընդհատված միջանցքների դռ-ներն էին։ Յերբ շենքը չերկարացվի, այդ դռները կհանվեն և հին միջանցքը կմիանա նորի հետ։ Իսկ առայժմ այդ ժամանակավոր դռները բացվում էին ուղղակի մթության վրա։ Մենք պատկերացնում ե-լինք, թե նոր կառուցման ինչպիսի՞ կարոտ պիտի զգա՝ ասենք, հինգերորդ հարկի այն վերջին սենյա-կի բնակիչը, չերբ բաց անի միջանցքի դուռը և նա-

յի դուրս։ Այնտեղ, իր դիմաց և իր վոտքերի տակ, նա պիտի տեսնի լոկ խավարի խորխորատը...

Յես վերհիշեցի իմ յերազը։ Յես մտածեցի առաջար-կել Գոհարիկին՝ մանել շենք, բարձրանալ ամենավե-րին հարկը և նայել քաղաքին։ Սակայն իսկույն ան-դրադարձա, վոր այդ՝ շենքն է, վոր քաղաքից դիտե-լիս հրապուրիչ է յերևում, իսկ քաղաքը, դիտված շեն-քից՝ կլինի կիսախավար, փոքրիկ, ինչպես ավտոյի միջից։

...Յերբ շենքում մարեց վերջին կրակը, յես ու Գոհարիկը վերադարձանք քաղաք և դնացինք մեր տները։ Հրապարակից սակայն, մենք յետ նայեցինք և տեսանք.—քաղաքի խորդուրդությունների և տների յետից, ամրակուռ նայում էին նորակառույ-ցի վերին հարկերը՝ հսկայի ապահով քնով քնած։

Մենք ակամա քայլերով վերադարձանք մեր տը-ները և նույնպես քնեցինք։

18.

Այժմ մենք կարող էյինք այլևս չխուսափել վոչ լուսնոտ գիշերներից, վոչ ել Վոչնչացման Շոսեյից։ Մենք կարող էյինք վստահ գնալ ու վերադառնալ, վորովհետև այնտեղ, քաղաքի մեջ, մեզ սպասում էր վոչ միայն կենտրոնական հրապարակը, այլև հինգ-հարկանի մեծ շենքը։ Սկսվել էր մի մեծ շինարարու-թյուն, վորն անընդհատ բարձրանում էր քաղաքի զանազան մասերում։ Մի տեղում հրապարակ էյին բաց անում և այդի դցում, մյուս տեղում, դեմ-գի-

մայ, կառուցում ելին յերկու մեծ շենք, յերրորդ տեղում,— քաղաքի առուներէից մեկի վրա,— նախկին փոքրիկ քարե կամուրջի փոխարեն սարքում ելին նորը, մեծը: Իսկ քաղաքի հյուսիսային կողմում, լայն փովել եր աշնալիսի մի շինարարություն, վոր թվում եր, թե աջնտեղ միանգամից մի քաղաք եր յեկեկու: Այնտեղ և՛ հրապարակ կար, և՛ ալպի, և՛ շենքեր, և՛ կամուրջներ, և՛ խանութներ, աղումը, բաղանիք, պահեստներ... Ճիշտ ե, այդ բոլորը դեռ չեյին յերևում: ալդ բոլորը դեռ իրար վրա աբաղորեն դաբսվող քարի անտաշ զանգվածներն եյին, բայց մենք մեր յերևակայությամբ արդեն լրացնում-ավարտում ելինք դրանք: Իմ և Գոհարիկի միմյանց տված խոսքը՝ ըստպես մինչև կառուցման ավարտելը և նույնիսկ չտեղեկանալ, թե վորտեղ ե այդ կառուցումը,— մենք անկարող չեղանք պահել: Մեր փոքրիկ քաղաքում այդպիսի հսկայական շինարարությունը չեր կարող թագնվել: Մենք տեսնում ելինք, թե ինչպես շինանյութերով բարձված սայլերն ու ֆուրգոնները, մարդկանց խոսակցություններն ու հայացքները, կառուցողների հոծ խմբերը, հետաքրքրվող բաղմությունները, ամեն ոք և ամեն ժամ գնում ելին դեպի աշնտեղ, դեպի քաղաքի հյուսիսային կողմը: Յեվ մի կիրակի, ալլևս չհամբերելով, գնացինք նաև յես ու Գոհարիկը: Յեվ աշնտեղ մենք տեսանք, վոր իզուր ելինք սպասում շինարարության լրիվ ավարտմանը: Դա մի ինչ վոր հինգհարկանի շենք չեր, վոր ավարտվեր միանգամից: Այնտեղ արդեն բոլորովին պատրաստ ելին բաղմաթիվ շենքեր, կիսատ ելին ելի

բաղմաթիվ շենքեր և նոր ելին սկսվել դարձյալ բաղմաթիվ շենքեր: Մեկում արդեն մեքենաներ ելին դրված, մյուսի յերկրորդ հարկը դեռ նոր եր բարձրանում, յերրորդում, վոր միհարկանի յեր, արդեն գրասենյակ եր տեղավորված, չորրորդի հիմքից դեռ փոխադրում ելին փորված հողը:

Յեվ յես ու Գոհարիկն սկսեցինք վիճել, թե առաջինը մեղանից ով ասաց այն անստույթունը, թե հարկավոր եր շինարարությունը տեսնել միանգամայն ավարտված: Վիճեցինք և յեկանք բոլորովին անսպասելի յեղրակացության.— մենք չերեք առանձին ու տարբեր չեկինք մտածում, մեղանից յուրաքանչյուրի միտքը հավասար չափով նաև մյուսինն եր:

Մենք սկսեցինք ամեն ոք, ամեն ժամ ապրել այդ նոր կառուցումով, շնչել նրանով: Մի կիրակի, մենք աղումբում հավաքվեցինք մոտ յերկուհարյուր հոգի և գնացինք կառուցման վայրը՝ աշխատելու: Ջարմացած և ուրախացած, իրենց տախտակե ժամանակավոր բնակարաններից դուրս թափվեցին ճարտարապետները, տեխնիկները, կառուցման ղեկավարները և աշխատանքը չեռաց: Դիչ հետո հայտնվեցին նաև շինարար բանվորները: Յերբ յես քլունգը ձեռքիս, մեջքս բարձրացրի և շուրջս նայեցի, կիրակին փախել և կծկվել եր ով գիտե վոր դարբասի չեռեղ, վոր փոքրիկ դուքանում... Կամ շարունակվում եր յերկարացած շաբաթ ուր, կամ արդեն յեկել եր վաղահաս յերկուշաբթին...

Այնուհետև ամեն կիրակի, յես և Գոհարիկը գնում

եյինք այնտեղ: Յեւ այնտեղ միշտ ճարվում եր շա-
բաթօրյակի դուրս յեկած վորեւ հարյուրյակ կամ յե-
րեքհարյուրյակ, վորի մեջ իսկույն մտնում եյինք
նաև մենք: Մի որ՝ կոմյերիտականներն եյին գնում
աշխատելու, մի ուրիշ որ՝ բանֆակի ուսանողությու-
նը, մի յերրորդ որ՝ գյուղերից հատկապէս այդ նապ-
տակով հաւաքված յեկած յերիտասարդներն իրենց
դրդացող ծիծաղով:

Ո՛վ միամտություն, կարող եյինք արդոք այս բո-
լոր իրարանցման մեջ մենք մնալ ձեռներս ծալած և
սպասել գործարանի ավարտվելուն: Ձե՞ վոր մենք բշ-
տապում եյինք տեսնել այն պատրաստ:

Յես ու Գոհարիկն ալլես չեյինք վիճում առաջին
մեղավորին գտնելու համար. առաջին մեղավորը մենք
յերկուսս եյինք:

Բայց վոչ—ինչո՞ւ մենք յերկուսս: Ձե՞ վոր մենք
միշտ չերեքով եյինք,—անբաժանելիորեն միմյանց
հետ կապված: Այժմ նույնպէս, մեղավոր եյինք վոչ
թե յես ու Գոհարիկը, այլ մենք յերեքս: Այդ՝ կիսա-
խարխուռ քաղաքն եր, վոր մեզ թելադրել եր սպասել
և հանկարծակի տեսնել այն, վորը պիտի վերականգ-
նէր մեր փշրված յերազը և մեր նախկին կարծեցյալ
լուսառատ, բազմաթիւ, լայնատարած քաղաքը դար-
ձներ իրականություն:

19

Վոչ, ալլես չեյինք վախենում յես ու Գոհարիկը:
Այժմ մենք նորից կարող եյինք վերականգնել մեր

ուղևորությունները դեպի հրաբխալավայի տակից
սկզբած լուսնաշխարհը կամ դեպի բնակարանների,
մարդկանց և լույսերի վոչնչացման շոսեն: Մենք ար-
դեն ընդունել եյինք այդ վորոշումը և յես մի որ դը-
նացի Գոհարիկի մոտ, ու մենք, գուրս գալով, բռնե-
ցինք շոսելի ճանապարհը:

Քաղաքի կենտրոնից դուրս գալու պահին իսկ,
մենք զգացինք, վոր մեր փոքրիկ հրապարակը, այս-
պէս թե այնպէս, կենտրոն և, միջնաբերդ: Դժվարու-
թյամբ հրաժեշտ տվինք քաղաքը հսկող պահակի
նման բարձր սյան վերեւից փայլող ելեկտրական լապ-
տերին և առաջ անցանք: Դիմացից, դեռ հեռվից,
մենք զգացինք ամալի դաշտերի լայնատարած թա-
խիծը: Ավելի սեղմվեցինք միմյանց՝ կարծես ապահով
լինելու համար:

Յեւ գնացինք:

Յեւ փոքրացան տները, հետո սակավացան: Նվա-
զեցին լույսերը, հետո սակավացան: Համբաքայլ դար-
ձան մարդիկ, հետո սակավացան... Քաղաքն իր վեր-
ջին ճիգերն եր անում՝ գիմադրելու վոչնչությանը:
Ինչպէս մի աղնիվ սիրտ, տրոփում եր քաղաքի ար-
դեն հեռու կենտրոնն իր հրապարակով, ելեկտրակա-
յանով, իայց կենսաբար արյունը չեր կարողանում
հասնել մինչև այդ հեռավոր յերակի հեռավոր ծայրը:

Մենք սկսում եյինք մտնել անբնակության, ան-
լուսության և անմարդության սահմանը:

Յեւ հանկարծ, յերբ համարյա. այլևս վոչինչ չեր
մնացել քաղաքից, մեզ թվաց, թե դիմացը մենք
տեսնում ենք մի փոքրիկ լուսափոշի՝ ոգում կանգ-

նած: Կարելի չէր լենթադրել, թե շոսեյի կողքին մի ավտո յեր կանգնած շոսեյին խաչկտրուկ, և այդ՝ նրա լուսներն եյին խավարում թափառում:

Անելով ևս մի քանի քայլ խոտի վերջին դեղերի, աթարի վերջին բուրգերի և տնակների վերջին շարքերի միջով, մենք հանկարծ, միանգամից, մեր աջ կողմում տեսանք...

Ի՞նչ տեսանք մեր աջ կողմում... Գուցե յերանդ տեսանք՝ առանց քնած լինելու: Գուցե վեպ կարդացինք, — մեկն այն քաղաքապաշտական գեղեցիկ վեպերից: Բայց ի՞նչ չքնաղ յերազ կամ հանճարեղ վեպ կարող եր համեմատվել իրականության հետ...

Մեր աջ կողմում մենք տեսանք բազմահարկ փողոցներ՝ լուսների մեջ կորած, փողոցներով անցնող ավտոներ՝ փայլող լաքով և ապակիներով, լուսեղեն պատկերներ՝ շենքերի ճակատներին վառվող ու հանգչող, լուսամուտներ՝ կատաղի լույսով, ահագին լապտերներ՝ փողոցների վրա կախված, մարդկային հոսանքներ՝ մայթերի վրա խլրտացող, ծառերի յերկար շարաններ՝ մայթերի յերկայնքով շարված: Միթե դա կիրակի ցերեկներով մեր տեսած, մեզ այնքան ծանոթ դործարանն եր իր բանվորական ավանով...

Յերկու մարդատար և չերեք բեռնակիր ավտո հոնդալով սլացան մեր մոտով և դնացին դեպի քաղաք: Յերբ հեռվում լոնց նրանց հոնդոցը, նոր միայն լսելի դարձավ, թե ինչպես մոտիկ ինչվոր շենքում շրմփում եր նոր ելեկտրոկայանի փողը, իսկ հեռու մի քանի այլ շենքերում չխչխկում, իրենց նիկելի պայծառ փայլով շողշողում եյին արագաշարժ իլեկտր-

բը, — հսկայական լուսամուտներից յերևում եր ամեն ինչ: Շենքերը, վոր համարյա ամբողջովին ապակուց եյին սարքված, կարծես բռնկված լինեյին սպիտակավուն, անշարժ հրդեհով: Այդ հրդեհները մեջ յերևում եյին հարցուրավոր, — գուցե և հազարավոր, — ջահել տղաներ և աղջիկներ, վորոնք ղեկավարում եյին մեքենաները:

Մի ուրիշ կողմում, ավանի մի այլ թաղամասում, իրար կողքի և իրար դիմաց, շարքերով ու կվարապաներով կանգնել եյին մազադիները՝ շողշողուն ու պայծառ, իսկ մազադիների վրա՝ բնակարանների գվարթ հարկեր:

Իսկ մի յերբորդ կողմում, միայն ինքն իբրև մի վողջ թաղամաս, կանգնել եր գործարանի հսկայական ակումբը: Մեր կոմյերիտականի վեցերորդ զգալարանով, մենք դեռ հեռվից զգացինք, թե ինչպես նրա բոլոր սենյակներում, նաև դռում, — ակումբի պարտեզում, — լցված են մեր բոլոր ընկերներն ու ընկերուհիները, — մեր հավիտենապես յերիտասարդ սերունդը: Գուցե նվազախմբի սենյակի, գուցե դահլիճի, բաց լուսամուտներից, դուրս եյին հորդում փողային նվազախմբի անսման հնչյունները:

Յես և Գոհարիկը նայեցինք իրար, խոսք տալով միմյանց՝ տեսնել շինարարությունը միանգամից, պատրաստ, մենք չեյինք սխալվել: Փոխելով մեր վորոշումը և ամեն կերակի մեր քրտինքը թափելով այնուեզ՝ նույնպես չեյինք սխալվել: Մենք միաժամանակ տիրացել եյինք և՛ մեկին, և՛ մյուսին: Վաչելով կառուցման ամենորդա պաթոն ու մեր ուժերը

Տվիրաբերելով նրան, այժմս ել մենք տեսնում եյինք մեր և մյուս բոլորի ճակատի քրտինքը՝ կենդանի չեղազի վերածված, քար ու բետոն, լույս ու ապակի հագած: Այն, ինչ վոր տվիլ էյին մեզ այն ցերեկները,—դա հիանալի էր, բայց այն, ինչ վոր տալիս էր մեզ այդ յերեկոն,—վեր էր ամեն ինչից:

Յեւ յես, խնդության հորձանքով հեղեղված, հանձ կարձ գրկեցի հիպոստատի նման հմայված նայող իմ, ընկերուհուն և թեքելով թեկս վրա՝ առաջին անգամ իմ կյանքում՝ համբուրեցի նրան:

Այդ համբուլքի մեջ հավիտենապես կապվեցինք իրար մենք յերեքս:

...Իսկ նվազն ակումբի բաց լուսամուտներից՝ կանչում էր մեզ:

20

Բերկրության Բաղաքից մենք հեռացանք անասելի դժվարությամբ: Մի անագին ուժ, հսկայական մագնիսի պես, մեզ յետ էր պահում: Յերբ մենք հիշու եյինք կիսախավար շոսեյի տրտում ճանապարհը, մեզ պատում էր կենդանական մի անախորժություն և մենք մեզ անընդունակ էյինք զգում քայլ անելու: Իսկ յերբ վերջապես պոկվեցինք և թեքվելով Բերկրության Բաղաքից, մտանք Ազատության Փողոցը,—Վոչնչացման Շոսեն,—դեռ յերկար ժամանակ մեր յետևից ձգում էր այն ուժը: Մենք շարունակ յետ էյինք դառնում և նայում, թեև վաղուց արդեն, խոտի

դեղերն ու աթարի բուրգերը մեր տեսողությանից ծածկել էյին ամեն ինչ:

Մենք անչափ ուրախ էյինք: Մեր թիկունքում մենք այլևս չէյինք զգում դաշտերի ամայությունը: Դրա փոխարեն, այնտեղ կանգնած էր մի ամբողջ քաղաք՝ արդեն այնքան բաղմամբով շենքերով, մարդկանցով ու լույսով, արդեն այնքան մեքենաներով, յերկաթով, բետոնով, յերկաթբետոնով, վոր այլևս չ'ոչ մի խավար, չ'ոչ մի քամի, չ'եր կարող քերծել անգամ նրա փղային կաշին: Յեւ այժմ, այդ Վոչնչացման Փողոցը, մեզ թվում էր առայժմ խավար մի ջրանցք՝ յերկու լուսեղեն լճերի միջև: Իսկ այն, վոր քաղաքից գալով, շենքերը, լույսերն ու մարդիկ նվազում էյին ապա սպառվում, մեզ այլևս իրաւունք էր տալիս Վոչնչացման Շոսե անվանելու այն: Շոսեն նվազում էր, սպառվում, վորպեսզի հանկարծազիրեն մեր առջև կանգնեք իբրև Բերկրության Բաղաք:

Յեւ մենք, յերկրորդ անգամ լինելով, փոխեցինք Ազատության Փողոցի անունը, վերանվանելով այն Հանգչող Ճրագների և Վառվող Մեծ Լապտերների Շոսե:

Մենք մոտենում էինք քաղաքին: Այժմ արդեն, մագնիսի ուժը, վոր մինչև այդ մեզ ձգում էր լեռներից, սկսեց քաշել առաջից: Մենք զգացինք, վոր այդ արդեն՝ քաղաքն է,—քաղաքի կենտրոնը:

Յեւ մենք, լենթակա այդ ուժին, առանց նայելու մեր շուրջը, տարված լույսով ու խնդությամբ, գնացինք: Գնացինք մենք, իջանք քաղաք, այնուհետև

դարձյալ դնացիւնք, և սթափվեցինք միայն այն ժամանակ, յերբ մեզ զգացինք մի մութ փողոցում: Մենք յետևեցինք թողել վոչ միայն շուեն, այլև քաղաքի կենտրոնը: Միծաղեցինք, վերադարձանք: Յեւ նորից, տեղի ունեցավ նուշը. — մենք անցանք քաղաքի կենտրոնը՝ առանց նկատելու այն:

— Ի՞նչ ե պատահել մեզ, — զարմացավ Գոհարիկը:

— Մենք խորասուզված եյինք, — ասացի յես:

— Մենք միշտ ենք խորասուզված յեղել, — կատակեց ընկերուհիս:

Բայց յես մտածեցի այդ կատակի մասին: Իրոք վոր, հաճախ եր պատահել, յերբ մենք մտախոհ ու մտածկոտ, չեյինք նայել մեր շուրջը, բայց բնազդաբար, մեր վտանքը միշտ կանգ եյին առել քաղաքի կենտրոնում: Իսկ այդ որը մեր բնազդը շփոթվել եր. — նա չեր կարող դառնել քաղաքի կենտրոնը...

Գոհարիկը կանգ առավ:

— Ի՞նչ ե այս, — շշմայ նա. — ինչո՞ւ են լուսերն այս յերեկո խավար...

Նա ձեռքով ցույց ավեց հրապարակը մեր դիմաց: Մենք մտանք հրապարակ, նայեցինք:

— Լուսերը կարող են նվազած լինել, իսկ հրապարակն լինչպես ե փոքրացել, — նկատեցի յես և մենք արդեն ամեն ինչ հասկացանք. — քաղաքի կենտրոնն այլևս այդտեղ չեր: Նա տեղափոխվել եր Բերկրուսթյան Գաղաքը...

Ո՛ր, Գոհարիկ, իմ լավ ընկերուհի... Ի՞նչ կա այդ «ն» բացական ընթացքի մեջ, այդ «իմ լավ ընկերուհի» բառերի մեջ, վորը հեռավոր անցյալ ե դարձնում այն մարդու անունը, վորին դու գիմում ես: Մինչդեռ դու, ո՛ր, Գոհարիկ, իմ լավ ընկերուհի, ահա նստած ես իմ կողքին և քո սքանչելի գլուխը կախած գրքի վրա, կարդում ես գիրքը: Դու կարդում ես այլևս վոչ մեծ ու գեղեցիկ քաղաքների մասին, վարդահատի մենք կառուցում ենք գրքերի մեջ յեղածից ավելի մեծերն ու գեղեցիկները: Դու կարդում ես այժմ այն մարդկանց մասին, վորոնք կառուցում են այդ քաղաքները: Պարզ ասած, դու, Գոհարիկ, կարդում ես մեր բոլորի կենսագրությունը: Հարյուրերորդ կենսագրությունն ե դա, վոր կարդում ես դու: Իննսունինն անգամ ընթերցումը վերջացնելիս, դու ասել ես ինձ, վոր այնտեղ գրված ե ամեն ինչ և ամեն ինչի մասին, բայց չկա միայն Ադամի ու Յեվայի պատմությունը: Յեւ իննսունինն անգամ հանդիմանել ես դու ինձ, վոր այդ պատմությունը չեմ գրում յես ինքս:

Յես նկատում եմ, Գոհարիկ, վոր դու կարդում ես արդեն վերջին եջը: Յերբ այն ավարտես, գիտեմ, Գոհարիկ, դու նորից պիտի նայես ինձ նախատինքով:

Բայց վոչ, Գոհարիկ, դու ինձ չես նախատի. — յես ավելի շուտ կը վերջացնեմ: Դու դեռ յերեք տող ունես, դու դեռ յերկու տող ունես, դու դեռ մի տող ունես, իսկ յես ահա դնում եմ վերջակետը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Միակ յերգը

Նրանք, վոր փոխակեցին

Մենք յերեքս

62

5

13

83

ԿԻՅ. № 36530

А. 1936 г.

Акт № 59

Вкладн. л.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0322995

22094

ԳԻՆԸ 2 Ռ.
ԿԱԶՄԸ 1 Ռ.

Մ. ԱՐՄԵՆ .
ՏՐԻ ՆՈՎԵԼԼՈՒ
Գյւ ՀՍՀ Արմենի, Զրիւան, 1936